

MinisterievanPropaganda.org

ILJA EHRENBURG

DE

NEGGENDE

GOLF

ILJA EHRENBURG

DE NEGENDE GOLF

DEEL II

UITGEVERIJ PEGASUS AMSTERDAM 1954

oorspronkelijke titel: DEWJATY WAL

uit het Russisch vertaald door H. I. TER LAAN

stofomslag en band van: JACK BOS

„...Het verontwaardigde geweten der mensheid, doet denken aan een golf, zoals de geschiedenis wellicht nog nooit aanschouwd heeft.”

(Hoofdstuk 27.)

De mensen, die Sablon dadelijk na zijn terugkeer uit Moskou gezien hadden, vroegen zich af, waarom hij zweeg. Bédier geloofde, dat hij Sablon overtuigd had: de journalist was wat hard van stapel gelopen en had enige rare capriolen gemaakt, hij had nu echter ingezien, dat het eenvoudig dom zou zijn naar de zijde van Moskou over te schakelen. Nivelles, die eerst een paar woelige weken doormaakte, kwam weer tot rust en zei tot Bédier: „Ten onrechte hebt u hem een Don Quijote genoemd. Het voorschot heeft hij alleen terugbetaald, omdat hij bang was voor een schandaal, maar ik zal nooit vergeten, hoe hij dat voorschot heeft aangenomen — hij heeft de eetlust van een Sancho Panza...” Nivelles schreef Low, dat Sablon beducht was; indien hij zich in het openbaar zou uitlaten, dan niet over „Transoc”, maar over het progressieve karakter van de tamtam bij de negers of over het lijden, dat Sapho in gezelschap van Oscar Wilde te dragen had. De senator bromde voldaan: dat is goed. Ik begrijp alleen niet, waarom men de Fransen met hanen vergelijkt. De haan is een krijgzzuchtige vogel; niet voor niets zijn ze bij ons in het Zuiden dol op hanengevechten. Zo'n Sablon heeft veel meer weg van een kapoen...

Lucie meende, dat haar man door het gebeurde terneergeslagen was, onder zijn eenzaamheid leed en niet tot een besluit kon komen. Sablon had haar weliswaar gezegd, dat hij werkte, maar wanneer zij af en toe een blik in zijn studeerkamer wierp, zag zij hem met de hond spelen, de kwijnende begonia's begieten of een kruiswoordraadsel oplossen. Lucie kende haar man, maar ditmaal vergiste zij zich: Sablon was inderdaad aan het werk; hij werd zich de diepe verandering van zijn ganse leven bewust; hij was er de man niet naar om snel te denken, pas nu drong alles wat hij gezien en beleefd had tot zijn bewustzijn door. Hij ging zelden uit; soms slenterde hij in de regen door de trieste straten van de voorstad of zat hij in een kroegje te luisteren, hoe chauffeurs mopperden over de duurte, de Amerikanen en het rotweer. 's Nachts, wanneer Lucie en Madeleine sliepen, was hij koortsachtig aan het schrijven; overdag zat hij na te denken over zijn eigen lot, het lot van Frankrijk, het lot van de eeuw. Nu leken hem zowel de brieven, die hij in Praag geschreven had, als het artikel, dat hij in de herfst vergeefs getracht had ergens geplaatst te krijgen, kinderwerk. Ging het soms alleen maar om „Transoc”? Waarom hadden senator Low en Chaumez van de „Franc-Tireur”, Bédier en die geheimzinnige Roberts, van wie de medewerker van de „Monde” gesproken had, zich verenigd? Wat hen samen-

bond was woede, domheid en dierlijke angst. Zij logen, stookten en joegen vrees aan. Zij gaven Sablon geen kans de waarheid over het agentschap te vertellen en haalden hem door het slijk. Zij waren tot alles bereid om de mensen het leven zuur te maken. Voor zijn geestesoog herrezen de hebzuchtige zakenlieden, die hij in Amerika ontmoet had, de schoften, die in de Congo de negers mishandelden, de corrupte bluffers en broodschrijvers, mensen die Hitler verheerlijkt hadden en thans voor Neales op hun buik kropen, de bonte, duistere oorlogspartij. Zij hadden het op Rusland voorzien, zij moesten kinderen op de Moskouse speelplaatsen vermoorden, de huizen van Minsk verwoesten, een dokter Krylow de mond snoeren, en tegelijk hun eigen mensen in het gareel laten lopen, opdat zij niet zouden staken, geen eisen zouden stellen, opdat zij zelfs geen hoop zouden koesteren...

Zo was de idee voor het boek geboren, waaraan Sablon 's nachts werkte, soms tot de late winterse morgenschemering toe. Hij werd zo door zijn werk in beslag genomen, dat hij zelfs vergat zijn vrouw van zijn plan te vertellen. Eens werd zij 's nachts wakker, zag in de studeerkamer van haar man licht branden en ging naar hem toe. Zij verwonderde zich, want hij had lang niets meer geschreven.

— Zit je te werken?...

Hij keek haar met niet-ziende ogen aan, klopte toen geërgerd de as uit zijn pijp en zei:

— Ik ben met het slot van mijn boek bezig.

— Over Moskou?

— Ja, neen, over alles. Vooral over de vrede. Wees niet boos, ik kan er nu niet over spreken — het is juist een heel belangrijk hoofdstuk...

Lucie ging snel naar haar kamer terug en hilde lang. Zij geloofde, dat haar man niet meer van haar hield, dat hij haar de hoofdzaak verzweg: hij had natuurlijk een andere vrouw. Maar Sablon zat maar te typen: hij schreef juist, dat nu het ogenblik gekomen was om de vreselijkste samenzwering aller tijden, de samenzwering des doods, te ontmaskeren.

De volgende dag vroeg Lucie hem:

— Weet je al, wie je boek zal uitgeven?

— Niemand.

— Waarom bel je Garreau niet op? De communisten kunnen het nemen...

— Dan zal men zeggen, dat het het boek van een communist is. Waartoe dient het, overtuigden nogmaals te overtuigen? Herinner jij je mijn stemming, vóór ik naar Moskou ging? ... Ik geloofde, dat de Russen ons wilden aanvallen. Velen denken er net zo over. Juist voor hen heb ik mijn boek geschreven ... Ik geef het zelf uit. Wees niet verbaasd, ik heb alles al in orde gemaakt. Morgen wordt mijn bibliotheek weggehaald, daar krijg ik genoeg voor om de drukkerij te betalen.

Hij knutselde een nieuwe lampekap, ordende oude kranten, maakte zijn pijp schoon. Lucie dacht, dat hij zich een beetje wilde ontspannen; maar hij dacht over het volgende hoofdstuk. Hij zou van de mensen in de Sowjet-Unie vertellen, als een toerist, die een blik in een verlicht venster werpt, niet over de vraag, of men buitenlandse journalisten al dan niet naar behoren ontvangt, evenmin of de mode in Moskou op hoog peil staat, maar over het voornaamste, namelijk, dat de man, die op de bouwsteiger werkt, geen bom neerwerpt: zowel zijn hart als zijn handen streven naar iets anders.

Op een der eerste lentedagen, toen de zon plotseling in de sombere kamer doordrong, schreef Sablon de laatste woorden van zijn boek. Hij bracht het manuscript terstond naar de drukkerij. Onderweg lachte hij de luidruchtige schooljongens, de duiven met hun opgezette veren, het hele door de warme wind gewekte Parijs toe.

Hij kwam goedgeluimd thuis en bracht een fles oude chambertin mee. Madeleine was er niet: zij was naar haar tante in Meudon gegaan. Lucie en hij gebruikten met hun tweeën het middagmaal; zij dronken op zijn boek. Sablon zei:

— Ik weet, dat jij mijn trouwe vriend bent. Ons wachten nog vele beproevingen. De mensen zullen mij dit niet vergeven. Maar jij begrijpt toch, dat ik dit moest schrijven? ...

— Ik verheug mij evenzeer als jij Misschien zelfs nog meer ...

Hij keek haar begrijpend aan. Zij trad op hem toe en omhelsde hem.

— Ik heb het je niet eerder willen zeggen ... Nu kan het ... Weet je, het heeft me erg dwars gezeten, toen jij je bereid verklaarde voor dat agentschap te reizen. Ik heb natuurlijk veel minder verstand van de dingen dan jij, maar ik was om jouwentwil geschrokken ... Jij had je vaste levenslijn — je was voor de negers, daarna tegen Franco, toen in de verzetsbeweging. Ik was trots op jou als een klein meisje ... Maar toen die Nivelles kwam, voelde ik mij niet op mijn gemak ... Nu ligt dat achter ons, ik heb mijn Sablon weer, de ware ... Neem mij niet kwalijk, dat ik mij zo onhandig uitdruk, ik ben helemaal overstuurd ...

Vol verwondering nam hij haar in zich op: zij leefden al zoveel jaar samen, en hij kende haar niet. Zo was zij dus: ... Neen, hij kende haar toch, hij had haar gezien, zowel na Spanje als in de verzetsbeweging, hij had er eenvoudig niet bij stilgestaan. Hij moest opeens aan de architect in Minsk denken. Wat zou die voor een vrouw hebben? Misschien wist hij ook niets van haar ... Je leeft als in een oerwoud. Aan alles heb ik gedacht, alleen niet aan wat mij het naast aan het hart ligt. Wat een krankzinnigheid! ...

— Lucie, liefje, luister ... Deze dag, de zesentwintigste Februari, zal ik nooit vergeten. Niet omdat ik vandaag mijn boek voltooid heb, denk dat niet, nee, omdat ik jou ontdekt heb ...

Hij werd weer opgewekt en gezellig in de omgang, belde Garreau op,

ging met zijn dochter naar de Opéra, nam deel aan een dispuut over een stuk van Camus. Iemand vertelde Bédier: „Sablon vertoont zich weer in het openbaar, hij is in een uitstekende stemming.” Bédier glimlachte: „Ik was overtuigd, dat hij zou uitrazen en weer verstandig worden.”

Sablon las in de „Figaro”, dat Nivelles een openbare lezing over de missie van het Westen zou houden. Hij zei tegen Lucie:

— Daar ga ik naar toe. Ik ben benieuwd, wat die schoelje over de missie van het Westen te vertellen heeft. Hij kan er toch moeilijk over spreken, hoe zij in Praag moordenaars werven...

— Ga maar liever niet, ze kunnen denken, dat jij je met hen wilt verzoenen.

— Dat zal niemand denken. Ik ga ergens veraf zitten... Zo nodig zal ik fluiten; dat heb jij nog nooit gehoord, ik fluit hoogst artistiek... Ik moet eens horen, wat zij nu te zeggen hebben...

Aanvankelijk had Nivelles voor de lezing niet veel gevoeld, maar Bédier had hem overreed. De studenten lieten zich door de vredespropaganda op een dwaalspoor brengen, Nivelles had een grote autoriteit, hij kon het vraagstuk van de verdediging van het Westen op zijn eigen wijze belichten, op hoger niveau dan dat van de vulgaire krantenformules. Nivelles stemde toe — hij wilde met Bédier in goede betrekkingen blijven: wie weet, wat er kon gebeuren, en Bédier kon zonder enige moeite een prettige sinecure voor de dichter vinden.

Als voorheen begaf Nivelles zich elke morgen naar het agentschap in de Rue des Pyramides, maar zijn werk liet hem nu volkomen koud: hij begreep, dat hij het Low toch niet naar de zin kon maken. Ging die roodharige kerel maar dood! Het enige, waaraan Nivelles nog iets gelegen lag, was de erfenis. Hoe dan ook, de senator was achtenzestig, en de artsen zeiden, dat je met zo'n hoge bloeddruk niet lang kunt leven. Maar die roodharige vent was zo taai als een kat...

De pietepeuterige zuinigheid hing Nivelles de keel uit. Mary bracht haar dagen en nachten door in gezelschap van smerige, langharige kerels, die zich voor miskende genieën hielden. Zij verklaarde haar man doodrustig: „Croather heeft een buitengewoon talent, maar niemand koopt zijn schilderijen. Ik heb hem een atelier gehuurd. Geef mij even honderdduizend franc...” Hij kon zich nauwelijks beheersen, haar niet het huis uit te gooien. Maar dan kon hij de erfenis vaarwel zeggen... En met een uitdrukking van weersin op het gezicht slingerde hij haar het geld toe.

Na zijn ontmoeting met Schirke was hij nog somberder geworden; de woorden van de Duitser: „Wij zijn allemaal met de kous op de kop thuis gekomen” speelden hem voortdurend door het hoofd. Hij verachtte Schirke, was er verontwaardigd over, dat deze een dichter op één lijn durfde stellen met een rasechte nazi, moest tegelijkertijd echter toegeven: de vlegel heeft de waarheid gesproken, ik voel, dat ik werkelijk met de kous op de kop thuis gekomen ben.

Waar Nivelle ook aan dacht, hij kwam altijd weer op zichzelf terug; urenlang kon hij mijmeren over zijn kleinste belevenissen. In zijn gelukkige tijd hadden roem, liefdesavonturen en drinkgelagen hem van concentratie op zichzelf weerhouden; nu echter was hij hele dagen in gedachten over zijn lot verzonken. Hij schreef in zijn dagboek: „Er zijn amphibieën; ze kunnen in verschillende elementen leven. Lamartine heeft zich met hartstocht aan de politiek gewijd. Ik ben niet zo, mij is de politiek opgedrongen. Ik houd van het woord, van zijn oorspronkelijke klank, maar moet triviale artikelen schrijven en redevoeringen houden voor winkeliers. Hartstochten verminken altijd de ziel, het is juist, dat schoonheid en beweging onverenigbaar zijn. Ik heb mij steeds uit loutere nieuwsgierigheid, en ook uit eerezucht van mijn pad laten afbrengen, ik maakte mij bezorgd, dat een boek van mij André Gide niet zou bevallen of dat Pauline zou zeggen: „Praten kun je beter dan kussen.” Dat is alles leeg en hol. Al wat waarachtig in mij is, ligt ver in het verleden, in het roze waas van mijn kindertijd: moeder baadt het mollige kindje, het is met zeepschuim overdekt en ziet eruit als een engeltje. Had zij kunnen vermoeden, dat die onschuldige baby eens directeur van „Transoc” zou worden en dat Schirke hem zou zeggen: „Wij zijn allemaal met de kous op de kop thuisgekomen”? . . . Indien er voor mij een redding bestaat, dan slechts hierin: weer een baby te worden . . .”

Gedachten als deze beletten Nivelle intussen niet zijn voordracht op schrift te stellen. Hij poogde te bewijzen, dat de hoogste schat, de menselijke waardigheid, in gevaar verkeert. Op de landen der oude civilisatie rust de taak, de wereld voor de rode beeldenstormers te redden. „De communisten bedreigen de denkers en dichters, allen wier denken verder reikt dan de tafel van één.” Hij citeerde Chateaubriand, de gebroeders Goncourt, Bergson en ging vervolgens tot een analyse van het Noordatlantische verdrag over: „Dit is een bond van vredelievende geestelijke reuzen, welke in staat zijn de persoonlijke vrijheid te verdedigen. De enorme ontdekkingen van de geleerden uit de Nieuwe Wereld en de onverschrokkenheid der Europese jeugd zullen de rode samoem stuiten, zullen de waanzinnigen, die het op de ziel van onze beschaving gemunt hebben, verpletteren.”

De avond was georganiseerd door de groep „Liberté”. Professor Richet trad als voorzitter op. Alvorens Nivelle het woord te geven, zei hij, dat hij geen politicus was en zich slechts bereid had verklaard het auditorium deze grote dichter voor te stellen, omdat er problemen zijn, aan welke geen weldenkend mens stilzwijgend voorbij kan gaan; juist op deze problemen berust de missie van het Westen, dat vanouds de beschermer der grote tradities is. Op de eerste rij zat Bédier, die het op zich genomen had zich een avond te vervelen om door zijn aanwezigheid de betekenis van het door Nivelle aan de orde gestelde vraagstuk te accentueren. Er was een gemengd publiek: elegant geklede dames, de ambassadeur van

ging met zijn dochter naar de Opéra, nam deel aan een dispuut over een stuk van Camus. Iemand vertelde Bédier: „Sablon vertoont zich weer in het openbaar, hij is in een uitstekende stemming.” Bédier glimlachte: „Ik was overtuigd, dat hij zou uitrazen en weer verstandig worden.”

Sablon las in de „Figaro”, dat Nivelles een openbare lezing over de missie van het Westen zou houden. Hij zei tegen Lucie:

— Daar ga ik naar toe. Ik ben benieuwd, wat die schoelje over de missie van het Westen te vertellen heeft. Hij kan er toch moeilijk over spreken, hoe zij in Praag moordenaars werven...

— Ga maar liever niet, ze kunnen denken, dat jij je met hen wilt verzoenen.

— Dat zal niemand denken. Ik ga ergens veraf zitten... Zo nodig zal ik fluiten; dat heb jij nog nooit gehoord, ik fluit hoogst artistiek... Ik moet eens horen, wat zij nu te zeggen hebben...

Aanvankelijk had Nivelles voor de lezing niet veel gevoeld, maar Bédier had hem overreed. De studenten lieten zich door de vredespropaganda op een dwaalspoor brengen, Nivelles had een grote autoriteit, hij kon het vraagstuk van de verdediging van het Westen op zijn eigen wijze belichten, op hoger niveau dan dat van de vulgaire krantenformules. Nivelles stemde toe — hij wilde met Bédier in goede betrekkingen blijven: wie weet, wat er kon gebeuren, en Bédier kon zonder enige moeite een prettige sinecure voor de dichter vinden.

Als voorheen begaf Nivelles zich elke morgen naar het agentschap in de Rue des Pyramides, maar zijn werk liet hem nu volkomen koud: hij begreep, dat hij het Low toch niet naar de zin kon maken. Ging die roodharige kerel maar dood! Het enige, waaraan Nivelles nog iets gelegen lag, was de erfenis. Hoe dan ook, de senator was achtenzestig, en de artsen zeiden, dat je met zo'n hoge bloeddruk niet lang kunt leven. Maar die roodharige vent was zo taai als een kat...

De pietepeuterige zuinigheid hing Nivelles de keel uit. Mary bracht haar dagen en nachten door in gezelschap van smerige, langharige kerels, die zich voor miskende genieën hielden. Zij verklaarde haar man doodrustig: „Croather heeft een buitengewoon talent, maar niemand koopt zijn schilderijen. Ik heb hem een atelier gehuurd. Geef mij even honderdduizend franc...” Hij kon zich nauwelijks beheersen, haar niet het huis uit te gooien. Maar dan kon hij de erfenis vaarwel zeggen... En met een uitdrukking van weerzin op het gezicht slingerde hij haar het geld toe.

Na zijn ontmoeting met Schirke was hij nog somberder geworden; de woorden van de Duitser: „Wij zijn allemaal met de kous op de kop thuis gekomen” speelden hem voortdurend door het hoofd. Hij verachtte Schirke, was er verontwaardigd over, dat deze een dichter op één lijn durfde stellen met een rasechte nazi, moest tegelijkertijd echter toegeven: de vlegel heeft de waarheid gesproken, ik voel, dat ik werkelijk met de kous op de kop thuis gekomen ben.

Waar Nivelle ook aan dacht, hij kwam altijd weer op zichzelf terug; urenlang kon hij mijmeren over zijn kleinste belevenissen. In zijn gelukkige tijd hadden roem, liefdesavonturen en drinkgelagen hem van concentratie op zichzelf weerhouden; nu echter was hij hele dagen in gedachten over zijn lot verzonken. Hij schreef in zijn dagboek: „Er zijn amphibieën; ze kunnen in verschillende elementen leven. Lamartine heeft zich met hartstocht aan de politiek gewijd. Ik ben niet zo, mij is de politiek opgedrongen. Ik houd van het woord, van zijn oorspronkelijke klank, maar moet triviale artikelen schrijven en redevoeringen houden voor winkeliers. Hartstochten verminken altijd de ziel, het is juist, dat schoonheid en beweging onverenigbaar zijn. Ik heb mij steeds uit loutere nieuwsgierigheid, en ook uit eerezucht van mijn pad laten afbrengen, ik maakte mij bezorgd, dat een boek van mij André Gide niet zou bevallen of dat Pauline zou zeggen: „Praten kun je beter dan kussen.” Dat is alles leeg en hol. Al wat waarachtig in mij is, ligt ver in het verleden, in het roze waas van mijn kindertijd: moeder baadt het mollige kindje, het is met zeepschuim overdekt en ziet eruit als een engeltje. Had zij kunnen vermoeden, dat die onschuldige baby eens directeur van „Transoc” zou worden en dat Schirke hem zou zeggen: „Wij zijn allemaal met de kous op de kop thuisgekomen”? . . . Indien er voor mij een redding bestaat, dan slechts hierin: weer een baby te worden . . .”

Gedachten als deze beletten Nivelle intussen niet zijn voordracht op schrift te stellen. Hij poogde te bewijzen, dat de hoogste schat, de menselijke waardigheid, in gevaar verkeert. Op de landen der oude civilisatie rust de taak, de wereld voor de rode beeldenstormers te redden. „De communisten bedreigen de denkers en dichters, allen wier denken verder reikt dan de tafel van één.” Hij citeerde Chateaubriand, de gebroeders Goncourt, Bergson en ging vervolgens tot een analyse van het Noordatlantische verdrag over: „Dit is een bond van vredelievende geestelijke reuzen, welke in staat zijn de persoonlijke vrijheid te verdedigen. De enorme ontdekkingen van de geleerden uit de Nieuwe Wereld en de onverschrokkenheid der Europese jeugd zullen de rode samoem stuiten, zullen de waanzinnigen, die het op de ziel van onze beschaving gemunt hebben, verpletteren.”

De avond was georganiseerd door de groep „Liberté”. Professor Richet trad als voorzitter op. Alvorens Nivelle het woord te geven, zei hij, dat hij geen politicus was en zich slechts bereid had verklaard het auditorium deze grote dichter voor te stellen, omdat er problemen zijn, aan welke geen weldenkend mens stilzwijgend voorbij kan gaan; juist op deze problemen berust de missie van het Westen, dat vanouds de beschermer der grote tradities is. Op de eerste rij zat Bédier, die het op zich genomen had zich een avond te vervelen om door zijn aanwezigheid de betekenis van het door Nivelle aan de orde gestelde vraagstuk te accentueren. Er was een gemengd publiek: elegant geklede dames, de ambassadeur van

Brazilië, oude vrijsters, die geen lezing oversloegen, journalisten en een paar honderd studenten. Bij de deuren stond de politie klaar, aangezien het gerucht de ronde deed, dat de communisten de avond wilden verstoren.

Alles verliep echter ordelijk. Nivelles dreunde met onvaste stem het lange manuscript af; na elke bladzijde nam hij een slok water en wiste met een zijden zakdoek zijn voorhoofd af. Nu en dan werd er geapplaudisseerd, doch niet zeer luid. Richet knikte met het hoofd om aldus zijn instemming hetzij met François Mauriac, hetzij met Russell of met Nivelles zelf te doen blijken. Iedereen verveelde zich; alleen Sablon, die achter in de zaal zat, wond zich op, schudde het hoofd en draaide op zijn plaats heen en weer.

Nivelles besloot zijn voordracht met de woorden: „Wanneer wij voor het eerst met het probleem van de grootste ontdekking der twintigste eeuw in aanraking komen, menen wij de doos van Pandora voor ons te hebben, schijnt het ons, dat de geleerden uit de Nieuwe Wereld het mensdom naar de ondergang gevoerd hebben. Dat is natuurlijk niet zo, wij moeten zowel de propaganda der communisten als de vulgaire angst van de burgerij uit de weg ruimen. Slechts gewetenloze mensen kunnen loochenen, dat Moskou van plan is de gehele wereld aan het Oosterse materialisme te onderwerpen. Wij kunnen slechts de wetenschap zegenen: indien er iets is, dat de communisten van agressie weerhoudt, dan is het alleen de weldadige angst voor de atoombom.” Deze laatste woorden brachten professor Richet in verlegenheid; hij fronste ontevreden de wenkbrauwen en begon iets op een vel papier te tekenen. Niemand protesteerde echter. Nivelles verliet het podium, er werd geapplaudisseerd, en professor Richet dacht: ik ben wellicht overgevoelig, in onze tijd kan men het moeilijk zonder krantenfrasen stellen... Hij wilde de spreker juist bedanken, toen van achter uit de zaal een luide stem weerklonk:

— Journalist Sablon verzoekt het woord.

Professor Richet had vóór de lezing met Nivelles gesproken en zij waren het erover eens, dat een discussie tot excessen kon leiden en de avond zijn streng academisch karakter ontnemen. Toen professor Richet hoorde, dat Sablon het woord vroeg, was hij een ogenblik ontsteld. Dat was geen communist en niet de eerste de beste kletser. Sablon was algemeen bekend. Indien hij hem het woord weigerde, zou men zeggen, dat Richet de oppositie de mond snoert, dat hij partijdig is, dat hij kleine politieke intriges arrangeert. In de zaal riepen velen: „Laat hem spreken!”, sommigen klaptten zelfs in de handen; het ganse publiek leefde op. Nivelles ging naast de voorzitter zitten, en Sablon besteedde het spreekgestoelte.

— Ik heb lange tijd geen voordrachten als deze bijgewoond, ik heb aan een boek gewerkt... — begon Sablon. — Ik had hier niet naar voren hoeven treden, want binnenkort verschijnt mijn boek, waarin zowel van de atoombom sprake is als van de wijze, hoe wij ervoor gespaard

kunnen blijven. Dat ik niettemin het woord verzocht heb, is alleen, omdat de toehoorders anders naar huis zouden gaan, zonder de waarheid over de lezing alsook over de spreker gehoord te hebben.

Nivelle's gezicht werd een ogenblik door een zenuwachtige grimas vertrokken. Iemand in de zaal riep: „Genoeg!...” Anderen maanden hem sissend tot rust. Professor Richet zei:

— Nu ik de heer Sablon eenmaal het woord gegeven heb, zou ik de aanwezigen willen verzoeken rustig naar hem te luisteren, in overeenstemming met de tradities van het Westen, waarover de heer Nivelle zo treffend gesproken heeft. De heer Sablon verzoek ik er van zijn kant aan te denken, dat dit geen politieke meeting is en dat de heer Nivelle het vraagstuk van de missie van het Westen uit cultureel en humanitair oogpunt heeft beschouwd.

Sablon glimlachte:

— Ik zal mij op hetzelfde plan bewegen als de spreker. Toen de voorzitter hier de heer Nivelle voorstelde, heeft hij vergeten te vermelden, dat deze directeur is van de Europese afdeling van het persagentschap „Transoc”. Als zodanig stelde de heer Nivelle mij een jaar geleden voor naar Moskou te gaan en te beschrijven, hoe de Russen de aanval voorbereiden. Ik zal u dadelijk uitleggen, waarom ik dit voorstel aanvaardde. Ik had voordien reeds talrijke voordrachten gehoord in de geest van die, naar welke wij hedenavond geluisterd hebben. Ik had de „Figaro” gelezen, daarin laat de heer Nivelle nu en dan zijn artikelen verschijnen. Ik geloofde, dat de Russen ons inderdaad wilden overvallen en dat wij ons moesten verdedigen. Ik was geen groentje, maar onder u bevinden zich stellig mensen, die niet meer tot de jongsten gerekend kunnen worden en niettemin nog evenzo denken. Een vierenveertigjarige journalist om de tuin te leiden is uiteraard moeilijker dan een veertienjarig meisje bij de neus te nemen, maar dat is een kwestie van kunst, en ik moet toegeven, dat zowel de heer Nivelle alsook zijn collega's meesters in hun vak zijn. Welnu, ik ging dus in opdracht van de spreker naar Moskou. Na mijn terugkeer stond er in een dagblad, dat de Russen mij omgekocht hadden en dat ik communist geworden was. Dat is niet waar. Ik heb van de Russen niets ontvangen. Zeker, ze hebben mij in Moskou te eten gegeven, en niet slecht ook, maar alles heb ik betaald met het geld, dat ik van de heer Nivelle ontvangen en hem later teruggegeven heb. Communist ben ik niet geworden — ik ben in een andere ideeënwereld opgegroeid. Veel dingen hebben mij ginds bekoord, maar lang niet alles. Om een klein voorbeeld te noemen — ik zou tientallen andere kunnen aanvoeren —: ik ben niet ingenomen met hun schilderkunst, mij liggen Manet, Sisley, Renoir, maar ginds verwerpt men hen; men noemt hun kunst „formalisme”. Komt het daar echter op aan? Zijn wij hier soms op een dispuut over schilderkunst? Dan zou niemand de atoombom erbij gehaald hebben... Ik heb in Rusland mensen gezien, die zuiverder, ja ronduit gezegd, eerlijker

leven dan de mensen bij ons, in Engeland of Amerika. Er zijn daar veel gebreken, sommige ervan erkennen ze, andere loochenen ze. Hierover valt ook te redetwisten, maar één ding staat vast: de Russen willen geen oorlog. Zij streven er niet naar met behulp van de „doos van Pandora”, waarover de spreker het hier had, hun overwicht te bewijzen. Waarom tracht men ons dan te misleiden? Waarom zegt men ons, dat de Russen van plan zijn ons aan te vallen? Wie bereiden er werkelijk een oorlog voor? Wie slaan er geld uit angst en vijandschap? Wie verheerlijkt de atoombom, die voor Parijs nog rampzaliger zou zijn dan voor Moskou? Ik zei u reeds, dat ik een boek geschreven heb, het heet „De samenzwering des doods”; het boek handelt hierover, hoe een klein groepje Amerikanen en mensen, die voor geld of onder pressie in hun dienst getreden zijn, mensen zonder geweten en zonder verstand, de wereld naar een vreselijke catastrofe voert...

Er werd geroepen, gefloten, geklapt. Professor Richet klopte vergeefs met zijn vlakke hand op de tafel — het auditorium kwam niet tot bedaren. Sablon wachtte geduldig. Nivelle haalde de schouders op, als wilde hij zeggen: ik heb een voordracht gehouden over de culturele missie, en nu is er een scheldpartij uit ontstaan als bij een verkiezingsbijeenkomst in Marseille. Eindelijk keerde de rust terug. Professor Richet zei:

— Ik verzoek de heer Sablon nogmaals geen al te scherpe alledaagse onderwerpen aan te roeren, daar deze tot interrupties leiden, welke hier waarlijk niet op hun plaats zijn.

Sablon vervolgde:

— Ik kan hier toch niet alles zeggen; indien het u interesseert, kunt u het in mijn boek lezen. Er is echter een kwestie, die hier beslist onder de aandacht gebracht moet worden, en deze betreft de persoon van de spreker zelf en het agentschap, waarvan hij aan het hoofd staat...

Nivelle stond op:

— Ik laat dit spreekgestoelte niet veranderen in een rommelmarkt, waar de marktvrouwen roddelpraat verkopen...

Professor Richet wierp een hulpeloze blik in de zaal en liep zonder een woord te zeggen naar de uitgang. Hem volgden Bédier, de ambassadeur van Brazilië en nog een man of twintig. Sablon bleef op het spreekgestoelte staan. Uit de zaal werd geroepen „Doorgaan!...” Velen, die de communisten haatten, wilden toch horen wat Sablon over Nivelle te vertellen had: de nieuwsgierigheid bleek sterker dan politieke sympathieën. De enkele kreten „genoeg” gingen in het koor der stemmen, die „doorgaan” riepen, verloren. Nivelle begreep, dat hij beter kon heengaan, maar hij bracht niet de moed op het podium te verlaten en de zaal door te gaan. Hij voelde, dat aller blikken op hem gericht waren. „Wij zijn allemaal met de kous op de kop thuisgekomen” — weer moest hij aan die woorden denken... Hij dwong zich tot een glimlach, doch het werd een grimas, die op zijn gezicht verstarde.

Sablon zei:

— De spreker is een dichter, of hij een goed of slecht dichter is, daarover lopen de meningen uiteen, maar één ding staat vast: hij heeft met de Duitsers gecollaboreerd en is, toen men de Duitsers in het nauw had gedreven, naar Zwitserland gevlucht, en vandaar naar Amerika. Zijn schoonvader, senator Low, een planter uit een der Zuidelijke staten, behoort tot de vertegenwoordigers der oorlogspartij. Hij heeft het agentschap „Transoc” opgericht en de heer Nivelle met de zakelijke leiding belast. Denkt niet, dat dit een gewoon persagentschap is. Neen, het zendt correspondenten naar Sowjet-Rusland en de verschillende landen van Oost-Europa om hen daar brandstichtingen en moorden te laten organiseren. De vertegenwoordiger van „Transoc” in Praag, de Amerikaanse journalist Coster, vertelde mij, dat hij daar een stelletje zogenaamde „kruisridders” bijeengebracht had, die een communist vermoord hebben. Ziehier, waarmee de spreker zich bezighoudt, wanneer hij niet juist voordrachten houdt over de „doos van Pandora” of gedichten schrijft. Hij is de directeur van de Europese afdeling van Amerikaanse moordenaars. Zeg eens, Nivelle, waarheen denkt u de benen te nemen, wanneer het Franse volk uw opdrachtgevers eenmaal in het nauw zal drijven? ...

Nivelle sprong op en krijste met overslaande stem:

— Zwijg! ...

In de zaal ontstond een handgemeen. Het licht ging uit. De politiemannen wierpen zich op de mensen, die voor Sablon applaudisseerden. Nivelle verdween onopgemerkt.

Sablon verliet de zaal. Op de hoek van de straat zag hij, hoe politieagenten een man met bebloed gezicht meesleurden. De man riep uit: „U hebt het goed gezegd, Sablon! ...” De politiemannen duwden hem in een gevangenvagen. Sablon stiet een vloek uit, dat is hun vrijheid ... Die man is stellig communist ... Ik heb gezegd, wat ik meende: ik ben het niet in alle opzichten met de communisten eens. Maar het zijn dappere mensen, men kan zijn hoed voor hen afnemen ...

2

Smeadle had een brief opgesteld, die hem in geen enkel opzicht kon compromitteren: hij verzocht Prozacka om een onderhoud over een mogelijke verbetering van de economische en culturele betrekkingen tussen beide landen. Het antwoord kwam spoedig: Prozacka was bereid hem eerstkomende Vrijdag om elf uur 's morgens in het ministerie van informatie te ontvangen. Smeadle overwoog lang, hoe hij moest vaststellen, of Zejda hem niet iets op de mouw gespeld had. Hij besloot

Prozacka te vragen naar de activiteit van de misdadige organisatie „Kruisridders der vrijheid”, waarbij hij zijn afwijzende houding tegenover de terroristen niet onder stoelen of banken zou steken. Voorts zou hij vertellen, dat hij begonnen was Tsjechisch te leren; zijn vocabulaire was nog zeer arm, en hij moest dus wel dwaze zinnen samenstellen uit de woorden, die hij zich herinnerde, bijvoorbeeld: „de dokter heeft een blauwe neus”, „de kruisridder heeft een rode appel”. Dan zou Prozacka begrijpen, dat zij tot de zaak zelf konden komen. Had Zejda daarentegen gelogen, dan zou hij er geen aandacht aan schenken. Smeadle riskeerde op deze wijze niets, en het was alleszins de moeite waard het te proberen: Prozacka was geen Zejda, de gezantschapssecretaris had gezegd, dat hij een zeer belangrijke figuur was.

De dag tevoren gaf men Smeadle op de ambassade een brief van Low. De senator schreef, dat hij zich niet goed voelde en wellicht weldra naar zijn huis in Mississippi zou gaan. Slechts de gespannen situatie hield hem in Washington: „Wij moeten op verschillende fronten tegelijk vechten — tegen de verzoeningsgezinden, die wij vrijwel verslagen hebben, tegen de isolationisten, die weer van zich laten horen, en tegen de vrij talrijke aanhangers van de Aziatische variant. Evenals Roberts is ook Harriman van mening, dat een krachtpolitiiek noodzakelijk is en Europa ook in het vervolg als het hoofdtoneel der handelingen beschouwd moet worden. „Transoc” is een regiment van het geweldige leger, maar men is er tevreden mee. Roberts zegt, dat wij, zonder feitelijk de hulp van het State Department in te roepen, meer gedaan hebben dan veel ambassades. Wij mogen echter nog niet op onze lauweren gaan rusten. De roden voelen zich nog niet overwonnen, integendeel, zij ontwikkelen overal een steeds grotere activiteit. Ik spreek niet eens over het verrotte Europa, maar ook hier stuit je bij elke stap op hun kuiperijen. Soms komt het mij voor, dat de Allerhoogste ons geduld op de proef wil stellen. Stelt u zich voor, dat die schoften in ons Jackson een geheim „comité” hebben opgericht, dat het voor Clark opneemt! Richmond junior heeft mij hierover geschreven, hij strijdt heldhaftig tegen de roden. Op het ogenblik is hij op zoek naar de raddraaiers. Ik deel u zowel de goede als de slechte berichten mee, daar ik weet, dat u, ook al bent u ver weg, op een moeilijke en verantwoordelijke post, meeleeft met onze zaken. Ik wil u zeggen, beste vriend, dat ik slechts aan u het lot van „Transoc” kan toevertrouwen. Ik zal alles doen, opdat u mijn werk zult kunnen voortzetten, wanneer het de Heer eenmaal zal behagen mij tot zich te nemen. Ik wil hier nu niet dieper op ingaan, hoewel ik deze brief met de diplomatieke post zend. Ik hoop, dat u spoedig naar Jackson komt, daar zal ik u als mijn eigen zoon van mijn persoonlijk verdriet vertellen en u in mijn plannen inwijden. Indien God mij nog een of twee jaar gunt, denk ik nog een en ander te kunnen doen en, zoals Roberts het uitdrukt, van gewone tot gewelddadige verkenning over te gaan.”

De brief verheugde Smeadle: het is te voelen, dat de senator werkelijk vertrouwen in mij heeft. Hij wil, dat ik na zijn dood de leiding van „Transoc” op mij neem. Het is logisch, dat je zo iets niet aan Nivelles kunt opdragen. Ik ben godzijdank geen Fransman en maak geen gedichten. Wat zou Low met „gewelddadige verkenning” bedoelen? Op de Balkan of toch in Azië? ... Ik moet Richmond junior schrijven, dat is een moedige jongen, maar onervaren. Behalve Clark zijn er in Jackson nog een tien of twintig twijfelachtige sujetten; het zou geen kwaad kunnen, hen eens een beetje te intimideren ...

Smeadle verbrandde de brief en stelde de gezantschapssecretaris voor een nieuwe cocktail te proeven: slivovice, vermouth en citroensap.

— Ik heb deze drank „Praagse lente” genoemd. Morgen heb ik een interview met Prozacka. Wij streven naar verbetering in de betrekkingen tussen beide landen. Niet gek, hè?

Hij schaterde het uit. De gezantschapssecretaris begreep niet, waarom hij lachte, maar het was na het derde glas „Praagse lente”, en, op zijn beurt lachend, antwoordde de secretaris:

— Helemaal niet gek.

Prozacka ontving Smeadle vriendelijk en gaf bereidwillig op alle vragen antwoord. Toen Smeadle zei: „Krizák má rudé jablko”, vertrok Prozacka geen spier van zijn gezicht: hij merkte slechts op: „U hebt een goede uitspraak ...” Smeadle haastte zich het interview te beëindigen, bedankte Prozacka en ging heen.

In zijn hotelkamer schold hij lang en fel op Zejda: zo’n beest! Ik heb hem uit mijn eigen zak honderd mark gegeven, en hij heeft mij bedonderd. Het is maar goed, dat ik mij niet heb blootgegeven. Naar Doubek hoef ik niet toe te gaan. Zodra ik in Duitsland terug ben, verzoek ik generaal Dawas die Zejda in de lik te stoppen. Nu zullen wij hem er eens aan herinneren, dat hij bij de Gestapo gewerkt heeft ... Ik zal Freimann eens aan de tand moeten voelen. Op iets serieus valt nauwelijks te rekenen, zij hebben geen echte kern, maar zij kunnen iemand in de provincie neerschieten. Ik kan niet met lege handen bij de senator komen aanzetten. Het was fout dat Coster dat gespuis geld vooruit gaf, met zulke lui moet je pas naderhand afrekenen ...

Toen hij enigszins gekalmeerd was, ging hij dineren en had vervolgens een ontmoeting met Freimann. Het werd een lang en onaangenaam gesprek. Freimann zei, dat hij zonder geld niets kon ondernemen. Er bestond een mogelijkheid de secretaris van het partijcomité in Budejovice uit de weg te ruimen, maar dat was een ingewikkelde zaak, waarvoor men om te beginnen tenminste twintigduizend dollar nodig had. Een officier had zich reeds zo goed als bereid verklaard gegevens over militaire vliegvelden te verstrekken, maar zei, dat hij een gezin had, waarvoor hij een financiële waarborg moest hebben. Wanneer men hem vijfduizend dollar gaf, zou hij wel zwichten. Smeadle wond zich op, beledigde Freimann,

Prozacka te vragen naar de activiteit van de misdadige organisatie „Kruisridders der vrijheid”, waarbij hij zijn afwijzende houding tegenover de terroristen niet onder stoelen of banken zou steken. Voorts zou hij vertellen, dat hij begonnen was Tsjechisch te leren; zijn vocabulaire was nog zeer arm, en hij moest dus wel dwaze zinnen samenstellen uit de woorden, die hij zich herinnerde, bijvoorbeeld: „de dokter heeft een blauwe neus”, „de kruisridder heeft een rode appel”. Dan zou Prozacka begrijpen, dat zij tot de zaak zelf konden komen. Had Zejda daarentegen gelogen, dan zou hij er geen aandacht aan schenken. Smeadle riskeerde op deze wijze niets, en het was alleszins de moeite waard het te proberen: Prozacka was geen Zejda, de gezantschapssecretaris had gezegd, dat hij een zeer belangrijke figuur was.

De dag tevoren gaf men Smeadle op de ambassade een brief van Low. De senator schreef, dat hij zich niet goed voelde en wellicht weldra naar zijn huis in Mississippi zou gaan. Slechts de gespannen situatie hield hem in Washington: „Wij moeten op verschillende fronten tegelijk vechten — tegen de verzoeningsgezinden, die wij vrijwel verslagen hebben, tegen de isolationisten, die weer van zich laten horen, en tegen de vrij talrijke aanhangers van de Aziatische variant. Evenals Roberts is ook Harriman van mening, dat een krachtpolitiek noodzakelijk is en Europa ook in het vervolg als het hoofdtonaal der handelingen beschouwd moet worden. „Transoc” is een regiment van het geweldige leger, maar men is er tevreden mee. Roberts zegt, dat wij, zonder feitelijk de hulp van het State Department in te roepen, meer gedaan hebben dan veel ambassades. Wij mogen echter nog niet op onze lauweren gaan rusten. De roden voelen zich nog niet overwonnen, integendeel, zij ontwikkelen overal een steeds grotere activiteit. Ik spreek niet eens over het verrotte Europa, maar ook hier stuit je bij elke stap op hun kuiperijen. Soms komt het mij voor, dat de Allerhoogste ons geduld op de proef wil stellen. Stelt u zich voor, dat die schoften in ons Jackson een geheim „comité” hebben opgericht, dat het voor Clark opneemt! Richmond junior heeft mij hierover geschreven, hij strijdt heldhaftig tegen de roden. Op het ogenblik is hij op zoek naar de raddraaiers. Ik deel u zowel de goede als de slechte berichten mee, daar ik weet, dat u, ook al bent u ver weg, op een moeilijke en verantwoordelijke post, meeleeft met onze zaken. Ik wil u zeggen, beste vriend, dat ik slechts aan u het lot van „Transoc” kan toevertrouwen. Ik zal alles doen, opdat u mijn werk zult kunnen voortzetten, wanneer het de Heer eenmaal zal behagen mij tot zich te nemen. Ik wil hier nu niet dieper op ingaan, hoewel ik deze brief met de diplomatieke post zend. Ik hoop, dat u spoedig naar Jackson komt, daar zal ik u als mijn eigen zoon van mijn persoonlijk verdriet vertellen en u in mijn plannen inwijden. Indien God mij nog een of twee jaar gunt, denk ik nog een en ander te kunnen doen en, zoals Roberts het uitdrukt, van gewone tot gewelddadige verkenning over te gaan.”

Smeadle maakte op kolonel Klicka de indruk van een zieke: de handen van de Amerikaan beefden, en hij antwoordde zo zacht, dat Klicka zijn vragen moest herhalen.

— Ik verzoek u, mij iets over de werkzaamheid van de Praagse correspondent van „Transoc” Coster te vertellen, — zei de kolonel.

Smeadle begreep het: Freimann! Ik had hem die vijfduizend moeten geven...

— Ik ben hier pas heel kort, ik heb mij nog niet kunnen oriënteren... Ik heb een interview gehad met de heer Prozacka, twee artikelen geschreven...

— Pardon, ik vroeg u naar de werkzaamheid van Coster.

— Hoe zou ik kunnen weten, wat hij hier deed? Coster is een bekend journalist, maar hij is niet mijn vriend, ik ben niet aansprakelijk voor hem...

— Goed, dan kan ik u vertellen, waarmee deze „bekende journalist” zich in Praag heeft beziggehouden — hij organiseerde een bende moordenaars, die zich „kruisridders” noemden.

Smeadle slikte krampachtig. Freimann heeft alles verteld. Dat betekent, dat ik in de val zit...

De kolonel vervolgde:

— Deze bende heeft Ruzicka vermoord en een aantal andere misdaden voorbereid. Aan het hoofd ervan stonden Coster en de gewezen Gestapoman Zejda. Toen Zejda ontmaskerd werd en naar Beieren vluchtte, is Coster onmiddellijk vertrokken. Ik kan niet aannemen, dat u als correspondent van „Transoc” hier niets van afweet. Indien u inderdaad met eerlijke bedoelingen hier bent gekomen, hebt u er zelf belang bij, Coster aan de kaak te stellen.

— Ik geef u mijn woord, dat ik met eerlijke bedoelingen ben gekomen. Ik wil de betrekkingen tussen onze landen verbeteren. Dat heb ik mijnheer Prozacka ook gezegd... Coster heeft zich misschien slecht gedragen, het is geen serieus mens, maar ik weet er niets van...

— Uw zwijgen kan als medeplichtigheid worden uitgelegd, daar kunt u toch nauwelijks belang bij hebben. Coster is ver weg, maar u bent hier... U hoeft heus niet te trachten hem te beschermen. Coster heeft zelf verklaard, dat hij de „kruisridders” georganiseerd heeft. Dat staat vandaag in alle kranten — een telegram uit Parijs...

Smeadle was volslagen radeloos. Zou Coster met zijn dronken kop werkelijk alles verklapt hebben? Hem kan zo iets overkomen, het is een vent van niets. In één ding heeft de kolonel gelijk: Coster is ver weg, en ik moet de kastanjes uit het vuur halen. Wát moet ik antwoorden?...

— Ik raad u aan over de activiteit van Coster te vertellen, — zei de kolonel. — Het is in uw eigen belang.

— Ik heb u al gezegd, dat hij mijn vriend niet is. Coster is een dronkaard en iemand van lage zeden. Ik wilde hier niet over spreken,

poogde hem zelfs schrik aan te jagen: „Vrienden helpen wij uit de nood, maar zwendelaars leveren wij uit... Freimann antwoordde, dat hij de zaak zou overwegen en de volgende dag antwoord zou geven.

Die avond dronk Smeadle in gezelschap van een Engelse journalist de ene borrel na de andere en hij ontwaakte de volgende morgen in een heerlijke stemming. Hij nam een koude douche en stond juist vergenoegd te proesten, toen er geklopt werd. Hij dacht, dat het het kamermeisje was, en gaf geen antwoord. Men klopte krachtiger. Hij moest zijn kamerjas aandoen en de deur openen. Een employé van het ministerie van nationale veiligheid deelde Smeadle beleefd mee, dat hij een onderhoud met hem wenste te hebben.

Terwijl Smeadle zijn broek aantrok, vroeg hij zich zenuwachtig af, wie hem aangegeven had: Prozacka of Freimann. Waarschijnlijk niet Prozacka. Wat steekt er voor verdachts in een idiote zin? En de „kruisridders" heb ik bandieten genoemd. Het zal Freimann wel geweest zijn. Die ellendeling heeft begrepen, dat er bij mij niets meer te halen valt, en is naar de roden overgelopen. Al met al is het een vervelende geschiedenis. Ze hebben natuurlijk geen bewijzen. Hoewel, er kan bij Freimann een dictafoon bestaan hebben. Ik vertrouw dat tuig niet. Coster heeft hen zeker met een paar centen afgescheept, en het leeuwendeel in zijn eigen zak gestopt. Dat is geen politiek meer, dat is zwendel. Als ze mijn gesprek met Freimann werkelijk hebben opgenomen, zal het niet meevallen mij eruit te draaien; ik heb immers gezegd, dat wij voor een minister vijftigduizend geven. Ze kunnen een proces beginnen, dit is een ongeciviliseerde staat. Het is ook mogelijk, dat Prozacka het parool kende en mij aangegeven heeft. Hem zullen ze geloven. En dan kan ik ook nog in mijn slaap gekletst hebben... Nee, hoogstwaarschijnlijk heeft Freimann mij aangebracht, hij had van die flikkerende ogen. Ik had hem niet bang moeten maken, dat heeft kwaad bloed gezet. Als ik veroordeeld word, zullen ze in Amerika alarm slaan. Maar de toestand is op het ogenblik niet zo, dat de Tsjechen zullen toegeven. Die zijn in staat mij in de gevangenis te laten kreperen. Een dag, een maand is het nog vol te houden. Maar als ze mij een paar jaar geven? Dan verrek ik in de gevangenis, doodsimpel. In de oorlog is het iets anders, daar ga je de strijd in zonder erbij te denken, je hebt rondom je eigen mensen. Maar hier zullen ze mij levend begraven, dat is de langzame dood.

Smeadle stond bekend als een dapper, zelfs roekeloos man; zowel Low als de leden van de club „De onversaagden" of kolonel Colling zouden zich verwonderd hebben, wanneer zij gezien hadden, hoe de majoor op het randje van zijn stoel zat en schuchter om zich heen keek. Hij dacht zelf: het is vreemd, ik ben toch geen lafaard, maar nu beef ik over mijn hele lichaam. Het ergste is de onzekerheid. Wat weten zij? Alles of niet alles?... Ik ben in het hol van de leeuw geraakt, en niemand zal mij influisteren, hoe ik eruit moet komen.

Smeadle maakte op kolonel Klicka de indruk van een zieke: de handen van de Amerikaan beefden, en hij antwoordde zo zacht, dat Klicka zijn vragen moest herhalen.

— Ik verzoek u, mij iets over de werkzaamheid van de Praagse correspondent van „Transoc” Coster te vertellen, — zei de kolonel.

Smeadle begreep het: Freimann! Ik had hem die vijfduizend moeten geven...

— Ik ben hier pas heel kort, ik heb mij nog niet kunnen oriënteren... Ik heb een interview gehad met de heer Prozacka, twee artikelen geschreven...

— Pardon, ik vroeg u naar de werkzaamheid van Coster.

— Hoe zou ik kunnen weten, wat hij hier deed? Coster is een bekend journalist, maar hij is niet mijn vriend, ik ben niet aansprakelijk voor hem...

— Goed, dan kan ik u vertellen, waarmee deze „bekende journalist” zich in Praag heeft beziggehouden — hij organiseerde een bende moordenaars, die zich „kruisridders” noemden.

Smeadle slikte krampachtig. Freimann heeft alles verteld. Dat betekent, dat ik in de val zit...

De kolonel vervolgde:

— Deze bende heeft Ruzicka vermoord en een aantal andere misdaden voorbereid. Aan het hoofd ervan stonden Coster en de gewezen Gestapoman Zejda. Toen Zejda ontmaskerd werd en naar Beieren vluchtte, is Coster onmiddellijk vertrokken. Ik kan niet aannemen, dat u als correspondent van „Transoc” hier niets van afweet. Indien u inderdaad met eerlijke bedoelingen hier bent gekomen, hebt u er zelf belang bij, Coster aan de kaak te stellen.

— Ik geef u mijn woord, dat ik met eerlijke bedoelingen ben gekomen. Ik wil de betrekkingen tussen onze landen verbeteren. Dat heb ik mijnheer Prozacka ook gezegd... Coster heeft zich misschien slecht gedragen, het is geen serieus mens, maar ik weet er niets van...

— Uw zwijgen kan als medeplichtigheid worden uitgelegd, daar kunt u toch nauwelijks belang bij hebben. Coster is ver weg, maar u bent hier... U hoeft heus niet te trachten hem te beschermen. Coster heeft zelf verklaard, dat hij de „kruisridders” georganiseerd heeft. Dat staat vandaag in alle kranten — een telegram uit Parijs...

Smeadle was volslagen radeloos. Zou Coster met zijn dronken kop werkelijk alles verklapt hebben? Hem kan zo iets overkomen, het is een vent van niets. In één ding heeft de kolonel gelijk: Coster is ver weg, en ik moet de kastanjes uit het vuur halen. Wát moet ik antwoorden?...

— Ik raad u aan over de activiteit van Coster te vertellen, — zei de kolonel. — Het is in uw eigen belang.

— Ik heb u al gezegd, dat hij mijn vriend niet is. Coster is een dronkaard en iemand van lage zeden. Ik wilde hier niet over spreken,

omdat hij Amerikaan is; het is nu eenmaal niet leuk met de vuile was te koop te lopen. Maar u zegt, dat Coster zelf bekend heeft, dat verandert de zaak. Ik begrijp niet, hoe de directie van het agentschap zo'n avonturier naar Praag heeft kunnen zenden. In Amerika weet iedereen, dat Bill Coster niet zuiver op de graat is. Maar senator Low is de eerlijkheid in persoon. Zeker, hij is een man van conservatieve opvattingen, en hoewel ik zijn ondergeschikte ben, heb ik dikwijls verschil van mening met hem. Maar één ding moet men toegeven: hij is een moralist, een puritein. Ongelukkig genoeg is hij zo goedgegelovig als een kind. Coster heeft hem bedrogen. Ik zal u vertellen, hoe alles in zijn werk gegaan is... Coster had een aanzienlijk bedrag ontvangen voor de organisatie van de Praagse afdeling van het agentschap: de senator wilde hier een personeel onderhouden, dat in staat zou zijn de economische en culturele opbloei van uw land in het juiste licht te stellen. Ik heb het hierover met de heer Prozacka gehad... Coster is op eigen houtje met het geld omgesprongen en heeft het een of andere bende gegeven. Toen ik naar Praag kwam, eiste een vertegenwoordiger van die bende geld van mij, hij zei, dat Coster hem niet alles betaald had. Ik heb hem ronduit gezegd, dat ik een eerlijk journalist ben en dat het gedrag van Coster door de directie van het agentschap was gedesavoueerd. Ik kan u zijn naam noemen — het is een zekere Freimann... Toen Coster vertelde, wat hij hier op touw had gezet, was iedereen verontwaardigd. Senator Low schreef mij, dat men hem voor het gerecht moest dagen. Het spreekt vanzelf, dat hij uit het agentschap verwijderd is. Ik ben hierheen gezonden om blijk te geven van ons oprechte streven naar vriendschap.

De kolonel verzocht Smeadle zijn verklaringen te ondertekenen. Smeadle weigerde dit aanvankelijk, zeggende, dat hij niet het recht had zijn collega te veroordelen. Klicka lachte ironisch:

— Wilt u daarmee misschien zeggen, dat u Costers collega bij het organiseren van benden bent?

— Ik heb mij niet goed uitgedrukt, — antwoordde Smeadle. — Als het nodig is, zal ik tekenen.

Freimann was onvindbaar: hij was bang geworden, dat Smeadle hem zou aangeven en hield zich schuil. Directe beschuldigingen tegen Smeadle waren er niet; hij werd een week vastgehouden en daarna werd hem meegedeeld, dat hij uit Tsjechoslowakije gezet zou worden.

Bij het zien van Amerikaanse soldaten vatte Smeadle weer moed. De nachtmerrie was voorbij. Hij dronk, maakte gekheid en vertelde van zijn belevenissen. 's Avonds, toen hij juist naar bed wilde gaan, kwam er een correspondent van „United Press”, die Smeadle een Tsjechische krant liet zien: daarin stonden Smeadle's woorden over Coster met een facsimile van zijn handtekening. De correspondent zei:

— Dit heeft radio Praag gisteren uitgezonden — ze hebben uw stem opgenomen... Ik kreeg het verzoek u te ontmoeten, zodra u de grens

gepasseerd zou zijn... In Amerika snakt men ernaar te horen, onder welke omstandigheden u ertoe gedwongen was de versie der roden na te spreken.

Smeadle wist niet wat te antwoorden. Alles was dus nog niet voorbij... Zij hadden het makkelijk, in New York te zitten en de ongenaakbaren te spelen! Die moesten eens in handen van de roden vallen... Maar dit was niet te verklaren. Hij mompelde:

— Ik ben doodmoe... Weet u, u hebt een niet erg geschikt moment voor een interview uitgezocht.

— Dit is geen interview. Begrijpt u toch, mijnheer Smeadle. Heel Amerika is geschokt door wat u hebt moeten doorstaan. U hebt de krant natuurlijk nog niet gelezen... Er zijn in de wereld onwaarschijnlijke dingen gebeurd. Na de nota van het State Department regende het protesten, de UNO werd letterlijk met telegrammen overstroomd. Het was gewoon een record van verontwaardiging, honderdmaal zo groot als indertijd met die Hongaarse kardinaal. Heel Amerika slaakte een zucht van verlichting, toen men vernam, dat de Tsjechen u vrijgelaten hadden... En daar is gisteren over de radio bekendgemaakt, dat u de verklaringen van Sablon als het ware bevestigd hebt...

— Wat heeft Sablon hiermee te maken?

— Sablon is door de roden omgekocht, hij is in Parijs met onthullingen voor de dag gekomen, als zou Coster hem zelf over de „kruisridders” verteld hebben. Die bewering staat op losse schroeven, maar de Kominform heeft de gelegenheid aangegrepen en de roden hebben alarm geslagen...

— Een ogenblik... Coster zelf heeft dus niets verklaard?

— Coster heeft het natuurlijk tegengesproken en verklaard, dat Sablon een lasteraar is...

Smeadle was van zijn stuk gebracht: die kolonel heeft mij er lelijk laten inlopen. Ik ben in de val gelopen. Dat zullen ze mij niet vergeven... Zij weten immers niet, wat het betekent, in het hol van de leeuw te geraken...

De correspondent, die zijn opwinding merkte, zei:

— U moet het mij niet kwalijk nemen, dat ik u lastig val, maar dit is van het grootste belang... Op het ogenblik schermen de roden met uw naam, radio Moskou berichtte vandaag: „Smeadle heeft bevestigd, dat Coster benden organiseerde...” Alleen daarom heb ik u durven storen. Wij moeten precies vaststellen, wat zij u hebben aangedaan. Hebben ze u gefolterd of misschien een of andere injectie gegeven?...

Smeadle straalde: een prachtig idee!

— Schrijft u maar. Ik ben verhoord door een tsjekist. Toen hij merkte, dat dreigingen niet hielpen, zei hij, dat ik er slecht uitzag. Het spreekt vanzelf, dat ik er slecht uitzag — ze hebben mij haast laten verhongeren en gunden mij geen nachtrust. De tsjekist stelde voor een

dokter te laten komen, maar ik weigerde. Een uur later verscheen er een beul, die beweerde dokter te zijn. Hij zei, dat ik zeer verzwakt was en een injectie nodig had. Ik protesteerde en verweerde mij. Ze bonden mij vast en de beul gaf mij een inspuiting in mijn ader. Ik was niet meer volkomen bij bewustzijn, ik kan het mij slecht herinneren... Weer werd ik naar de tsjekist gesleept. Hij las mij iets voor en dwong mij het te herhalen, ik was volkomen versuft. Ik kwam pas de dag vóór mijn uitwijzing weer tot mijzelf. Hebt u genoteerd? Voegt u er dan aan toe: de hele wereld wete, waartoe deze monsters in staat zijn. Dat is alles... U kunt er van uzelf nog aan toevoegen, hoe u mij aangetroffen hebt, hoe gelukkig ik ben, met een Amerikaan te praten...

— U gaat nu zeker met verlof?

— Helaas niet, ik zal mijn werk als correspondent van „Transoc” in Duitsland voortzetten. Er is nu geen tijd om uit te rusten...

Toen senator Low vernam, dat Smeadle Coster had verraden, moest hij in bed gaan liggen. Zijn er dan op de wereld geen eerlijke mensen meer? Als zelfs Smeadle streken gaat uithalen, wat valt er dan van de overigen te verwachten? Morren is een zonde, maar de Heer stelt mijn geduld wel wat al te erg op proef. Ik voel mij als Job, mijn dochter heeft mij in de steek gelaten, en nu ook de man, die ik als mijn geestelijke zoon beschouwde...

De volgende dag werd de senator opgebeld: er was een bericht van „United Press”. Low schaamde zich: hoe had hij aan Smeadle kunnen twijfelen? De arme jongen, wat had hij niet allemaal moeten doormaken! Hij zond Smeadle een telegram: „Wat u hebt doorstaan zal mij tot het einde mijner dagen eraan herinneren, dat wij de bron van het kwaad moeten vernietigen. Ik verheug mij over uw bevrijding en zie er een nieuw bewijs in, dat God in zijn genade ons geliefd Amerika niet in de steek zal laten.”

Diezelfde avond zei hij tot Roberts:

— Ik zeg u openlijk, dat ik niet dacht, dat zij tot zo iets in staat waren. Iemand te belasteren, te arresteren en hem dan nog een of andere vuiligheid in te spuiten... Het is ongehoord! Indien wij niet beginnen, zullen zij het doen, en dat zal zowel voor Amerika als voor de gehele mensheid honderdmaal erger zijn. Wij moeten hen vernietigen, en hoe eerder hoe beter.

— Ongetwijfeld, — antwoordde Roberts. — Maar nog niet alle Amerikanen hebben dat begrepen. In de militaire commissie van de senaat zei men gisteren nog, dat wij niets kunnen ondernemen, zolang er geen Duits leger is opgericht. Tot op zekere hoogte is dat juist. Dawes bericht, dat de onderhandelingen met de Duitsers hun einde naderen. Wanneer zich strubbelingen mochten voordoen, zal het niet aan Speidel liggen. Maar zonder een morele mobilisatie van Amerika kunnen wij inderdaad niets beginnen. Wanneer wij niet iedere Amerikaan in de kortst mogelijk tijd

aan het verstand brengen, dat oorlog onvermijdelijk is en dat wij hem zullen winnen, zijn wij ten ondergang gedoemd. Evenals u geloof ik echter, dat de Heer dit niet zal gedogen. Wij moeten een nieuwe grootscheepse campagne opzetten . . . Ik beweer niet, dat wij onder de slogan „voor de oorlog” moeten gaan werken, dat zou onzinnig zijn. Maar wij moeten een oorlogscampagne beginnen, ook al zijn wij gedwongen over de vrede te spreken.

3

Toen MacHorn las, wat zijn regimentskameraad overkomen was, was hij geheel uit zijn evenwicht geslagen. De krant beschreef uitvoerig, hoe men Smeadle had geboeid en naar een „speciaal voor bekentenissen ingericht laboratorium” gesleept, hoe „de beul langzaam het geheimzinnige gift afmat” en de ongelukkige Amerikaan „vergeefs zijn verre landgenoten te hulp riep”. MacHorn beefde over zijn hele lichaam: kan men zich zulke verschrikkingen voorstellen?

Hij was niet bijzonder op Smeadle gesteld, hij vond hem verwaand en noemde hem achter zijn rug een „kalkoen”. Eens had de majoor MacHorn een bezoek gebracht, zij hadden elkaar omarmd en samen een glaasje gedronken. MacHorn haalde herinneringen uit de oorlogsjaren op. Smeadle zei: „Dat behoort tot het verleden, maar wij zullen het weldra tegen de roden moeten opnemen.” MacHorn wierp tegen: „Dat zal nog wel even duren, de mensen willen eerst op adem komen . . .” Toen de majoor was heengegaan, stiet MacHorn een vloek uit: wat een idioot, die wist niets beters te doen dan in de politiek te gaan! Alsof we al geen zwendelaars genoeg hebben!

Dat was lang geleden, in de tijd dat MacHorn nog kleermaker was. De rode klant, die naar verluidde een fabriek of zelfs een hele stad in de lucht had willen laten springen, was hem duur te staan gekomen. Hoewel Dubbelt bij hoog en laag gezworen had, dat niemand MacHorn iets in de weg zou leggen, was het in het atelier opeens een complete invasie van politiemannen, stille rechercheurs en fotografen, die MacHorn met hun vragen dol maakten; echte klanten ontbraken echter. Hij moest het atelier voor een appel en een ei verkopen. Na lang zoeken vond MacHorn een betrekking bij een begrafenisonderneming. Hij verwenste zijn lot: het was toch altijd beter zwarten, ja zelfs roden in de kleren te steken dan zich met lijken af te geven! Je moest rondneuzen, waar iemand op sterven lag, het met de artsen op een accoordje gooien, dat zij MacHorn bijtijds opbelden, en de jammerende huisgenoten prospectussen en rekeningen in de hand stoppen. Het was geen wonder, dat MacHorn zijn avonden

steeds vaker in kroegen doorbracht. Zijn vrouw poogde hem tot rede te brengen, maar hij antwoordde: „Iedereen amuseert zich, zoals het hem het beste uitkomt.” Hij wist, dat Peggy het met de eigenaar van een lunchroom hield; soms dacht hij wrevelig: had ze dan geen betere kunnen vinden? Zijn neus zit onder de pukkels en zijn ene been is korter dan het andere. Maar dan zei hij bij zichzelf: met hem heeft ze toch meer plezier, hij handelt in saucijsjes en niet in lijken. De gedachte, dat hij op zijn vrouw jaloers zou kunnen zijn, kwam MacHorn belachelijk voor: zij was voor hem een herinnering, zoals het fabrieksmerk met de sirene op de regenjassen van zijn atelier vóór de oorlog.

Soms, wanneer hij een slokje op had, vloekte hij heftig op Minajew. Stel je voor, door toedoen van die grappenmaker had de politie hem een halfjaar lang niet met rust gelaten! Om Minajew had hij zijn atelier moeten verkopen en zich met dit smerige werk inlaten. En waarom had MacHorn ruzie gekregen met Girstone? Alles wegens die Minajew. MacHorn had gezegd: „Als ze hem op de elektrische stoel zetten, op mijn woord, dan zal ik geen traan laten.” Toen MacHorn echter las, dat de Rus vrijgelaten en naar huis gezonden was, maakte hij zich niet boos. God weet, misschien was hij wel helemaal niet van plan iets in de lucht te laten vliegen en wilde hij mij eenvoudig een donkerblauw costuum met twee pantalons laten maken. Van zo'n geschiedenis krijg je toch geen hoogte. Zelfs de rechter heeft er zich acht maanden lang het hoofd over gebroken en wist niet, wat hij doen moest. De één praat zus, de ander zo, en voor het merendeel zijn het allemaal lekkere dieren, kijk alleen maar eens naar die Fred Dubbelt. Het kan zijn dat de roden ons inderdaad willen opvreten, maar ik zou toch niet graag door zwendelaars à la Fred gered willen worden.

Niet de geschiedenis met Minajew zette MacHorns hele leven op zijn kop, maar de krant, waarin beschreven stond, hoe de roden de arme Smeadle de geheimzinnige stof in de aderen spoten. Als de roden de majoor vermoord hadden, had MacHorn zich er niet druk over gemaakt: Smeadle was geen kind meer, hij hield zich uit vrije wil met politiek bezig en was zelf naar de roden toegegaan. Logisch, op zo'n manier kon je of honderdduizend dollar of een nekschot verdienen. Maar hetgeen de majoor was overkomen, was eenvoudig onwaarschijnlijk. MacHorn was ontsteld bij de gedachte, dat men iemand zo maar kon pakken en hem een verdovend middel inspuiten: de krant vertelde, dat degenen, wie men een dergelijke inspuiting toedient, alles doet, wat men hem beveelt. Daar hebben de roden iets moois uitgevonden, daarbij kan onze bom wel inpakken! Ze kunnen mij, Jim MacHorn, dus dwingen in de school tegenover mijn huis kleine kinderen neer te schieten, of een grote bank op te blazen. Wie weet hebben ze die Girstone ook iets ingespoten. Hij was een man zoals alle anderen, maar plotseling had hij ze niet alle vijf meer bij elkaar, hij leest joost mag weten wat voor lectuur en praat, alsof

hij kersvers uit Moskou is gekomen. Nee, Minajew hadden ze niet moeten vrijlaten. Hij maakte de indruk van een fatsoenlijk man, terwijl hij van plan was een hele stad in de lucht te laten vliegen; zelfs de rechter kon dat niet verklaren, maar nu snap ik het — ze hebben hem iets ingespoten en gezegd: „Blaas op . . .” Smeadle had het dus toch bij het rechte eind: als wij de roden niet de nek omdraaien, zullen zij bij ons binnenvallen, en dan is het met ons allemaal gedaan. Zeker, ik heb een hondenleven: om te eten te hebben, wacht ik, tot er iemand doodgaat, maar ik kan tenminste uitfoeteren wie ik wil, en niemand dient mij een injectie toe.

Hij had die avond een flink stuk in zijn kraag en thuisgekomen, kleedde hij zich niet uit, maar begon te schreeuwen: de roden vergissen zich, als ze denken, dat er in Amerika geen potige jongens zijn, wij hebben de Duitsers verslagen, wij zullen ook de Russen verslaan; zeker, oorlog is zwijnerij, maar het is nu kennelijk zo een tijd, dat we wel moeten vechten. Zijn vrouw trachtte hem te overreden: „Ga toch naar bed.” Hij antwoordde: „Wacht maar, jij krijgt ook nog eens zo'n inspuiting als die Smeadle, en dan mol je die hinkepoot van jou zonder blikken of blozen . . .”

Peggy dacht, dat hij zijn roes zou uitslapen en Smeadle vergeten, maar de hele volgende dag dacht MacHorn eraan, hoe de roden de majoor verdoofd hadden. Hij ging weliswaar naar advocaat Winchell, wiens vrouw gestorven was, weidde er lang en breed over uit, hoeveel de plechtigheid zou kosten, betoogde met overtuiging, dat hij niet op een paar centen mocht kijken en een fraaie, degelijke kist moest kopen, maar hij deed het machinaal: zijn gedachten waren elders. 's Avonds bedronk hij zich weer en ging tekeer. Er ging een week voorbij, en MacHorn kon de gedachte aan de roden niet uit het hoofd zetten. Plotseling kwam hij op een idee: Smeadle heeft onzin gekletst, maar is toen weer tot zichzelf gekomen, het kan best zijn, dat Girstone ook weer bij zinnen is. Het is niet erg vriendschappelijk, dat ik niet eens geprobeerd heb hem tot rede te brengen. Nu zal Girstone de roden toch niet meer verdedigen, na hetgeen ze met de majoor hebben uitgevoerd! Hij kent Smeadle, hij kan dus niet antwoorden, dat het hem niet aangaat. En na een paar glazen whisky gedronken te hebben, begaf MacHorn zich naar Girstone.

Hij ging schrijlings op een stoel zitten en keek argwanend de kamer rond. De boeken stonden op hun plaats . . . Maar waarom was Girstone als een arbeider gekleed? De arme sloeber had zeker niets meer om aan te trekken, het viel nu niet mee werk te vinden. Ik herinner mij, dat hij mij verteld heeft, dat hij net als ik de huizen langs ging. Het enige verschil is, dat ik de mensen begraaf, terwijl hij hen tracht over te halen, zich tegen de dood te laten verzekeren . . . Komisch!

- Hoe maak jij het, weer zonder werk? — vroeg MacHorn.
- Nee, ik werk al een halfjaar op de fabriek.
- Bij de administratie?

— Nee, hoezo, aan de draaibank. Ik heb het geleerd . . .
— Dat is erg; trouwens, alles is erg. Weet je, waarom ik naar je toegekomen ben?

— Nee.

— Heb jij dat van Smeadle gelezen?

— Ja.

— Luister, Joe, ik wilde eigenlijk niet naar je toegaan, jij hebt mij beledigd. Waarom heb je mij niet een keertje opgebeld? Maar ik dacht — wij kennen elkaar langer dan vandaag, wij hebben een jaar lang samen gestreden. Ik besloot dus op mijn eigenliefde te spuwen. Er zijn belangrijker dingen . . . Weet jij nog, hoe jij de partij van de roden gekozen hebt? Zie je nu, hoe het daar toegaat?

— Ik zie, dat jij niet goed snik bent, als je die onzin gelooft. Weet jij wel, wat Smeadle uitvoerde? Hij is naar Praag gestuurd om mensen uit de weg te ruimen. Dat heeft ook in de krant gestaan, alleen niet in die, welke jij leest. Er is niets verwonderlijks aan de hele zaak; indertijd al, toen wij naar de Russen togingen, dacht ik: in hoeverre is Smeadle eigenlijk beter dan de nazi's?

— Ik heb het niet over Smeadle, het kan mij geen zier schelen, wat hij uitvoert. Ik vraag je, of je gelezen hebt, dat de roden hem een of ander smerig spul in zijn ader gespoten hebben . . .

— Ze hebben hem niets ingespoten, hij was eenvoudig laf en wilde zich er uitdraaien. Hij is moedig, wanneer hij negers ophangt . . . Het spijt mij voor je, Jim, wanneer jij zulke kletspraat gelooft. Ze bedenken zulke dingen om de mensen tegen de Russen op te hitsen. Herinner jij je, wat ze over Minajew geschreven hebben? Een hele stad wilde hij in de lucht laten vliegen . . . En later hebben ze hem toch moeten vrijlaten . . .

— Erg genoeg, dat ze hem vrijgelaten hebben . . . Jij bent dus nog niet tot inzicht gekomen . . . En het hoeft je voor mij niet te spijten, ik ben geen lafaard, ik ga vechten . . .

— Ga maar, als je daar plezier in hebt.

— Ga jij dan niet?

— Nee, ik ga niet.

— En als je opgeroepen wordt?

— Dan ga ik nog niet.

MacHorn sprong op:

— Ik dacht, dat jij Amerikaan was, maar jij bent een rode. Dat is het bloed, dat in je spreekt, anders niet . . . Maar ik zal wel eens even gaan vertellen, wat jij voor een vogel bent . . .

Girstone deed de deur open:

— Dat moet jij weten, als je maar eerst maakt, dat je hier weg komt.

Het gesprek met Girstone had MacHorn nog geprikkelder gemaakt. Hij gaf Girstone weliswaar niet aan, want hij kon de politie niet uitstaan, maar hij stelde zich het volgende tafereel voor: de oorlog is uitgebroken,

Girstone tracht te vluchten, en dan zal hij, MacHorn in eigen, persoon, hem neerschieten . . .

Hij zei tot zijn vrouw:

— Wanneer de oorlog uitbreekt, moeten wij in de eerste plaats grote schoonmaak onder de roden houden. Van die Girstone zal niet veel meer dan een plas bloed overblijven.

— Je bent niet goed wijs, Jim! Weet je wel, wat je zegt? . . . God verhoede, dat er weer oorlog komt! De roden zullen beginnen met ons op een atoombom te tracteren . . .

MacHorn verzonk in gepeins. Allicht, oorlog is iets afschuwelijks. Hij herinnert zich de ruïnen van Maagdenburg. Het is niet bijster aanlokkelijk, dat er een bom op New York zou vallen, en het zal heus niet bij ééntje blijven. Jack is gesneuveld, hij kan ook sneuvelen, heel eenvoudig. Thuis kun je ook sterven, maar dat is wat anders dan wanneer ze je een stuk ijzer in je buik boren. MacHorn begrijpt dat beter dan Peggy, hij is in de oorlog geweest. Maar wat kun je doen, wanneer de roden aan alles maling hebben? Als je weet, dat zij morgen tegen je zullen optrekken, kun je beter vandaag al tegen hen optrekken, dan kun je hun makkelijker de baas worden. Smeadle is een kalkoen, maar het blijkt, dat hij gelijk had.

Op een keer ontmoette MacHorn Dubbelt; zij gingen een bar binnen en dronken een borrel. Natuurlijk bracht MacHorn het gesprek op Smeadle. Dubbelt antwoordde bedaard:

— Dat doen ze dikwijls.

— Wat een schurken. Wij zullen dus weer oorlog moeten voeren.

Dubbelt knikte. Zij zaten zwijgend. Toen zei Dubbelt:

— Ik weet, dat jij een dappere kerel bent, en, wat het voornaamste is, dat jij een echte Amerikaan bent. Jij moest eens met Anders gaan praten. Jij bent aan het front geweest, een officier, als jij niet gaat, op wie kunnen wij ons dan verlaten? Ik weet, dat jij mij niet vertrouwt, jij denkt, dat ik bij de politie werk, maar ik haat die speurhonden. Het gaat echter niet om mij . . . Praat eens met Anders, hij heeft de hele oorlog gevochten, is tweemaal gewond geweest. Nu is hij gedwongen advertenties bijeen te brengen, hij verdient een paar schamele centen, en dat alleen, omdat hij een eerlijk man is. Hij heeft daar geschikte jongens . . . Ga eens met Anders praten, in tijden als deze is het het ergste, alleen te zijn.

MacHorn gaf geen antwoord. In Dubbelt stelde hij geen vertrouwen: of hij al dan niet bij de politie werkt, weet ik niet, maar hij lijkt niet minder op een doorgewinterde detective dan ik op Jim MacHorn lijk. Natuurlijk is hij een zwendelaar, maar wat hij gezegd heeft, klopt: in je eentje heb je op het ogenblik geen plezier. Zou ik toch maar eens naar Anders toegaan? Hij heeft de naam een schreeuwer, maar ook een vechtersbaas te zijn. Maar wat zal hij mij te zeggen hebben? Dat de roden

beesten zijn? Dat weet ik al zonder hem. Ik kan beter naar „Eldorado” gaan en daar een glaasje drinken.

Een week later ging hij nochtans naar Anders toe. Zij spraken over koetjes en kalfjes, tot Anders zei:

— Dus u begraaft alle mogelijke leeglopers, ach ja, dat is ook een beroep. Ik moet advertenties zien te vergaren bij zulke schoften, dat ik soms denk: die moest u maar zo gauw mogelijk onder de aarde stoppen! Maar u bent kapitein, dat is een hoge rang, u hebt verstand van strategie. U zult niet lang hoeven wachten; de oorlog kan elke dag beginnen. Zelfs zonder dat iemand het merkt...

— Hoe kan men zo iets niet merken? In het Congres zullen ze schreeuwen, het zal in de kranten en door de radio bekend gemaakt worden, de mannen zullen worden opgeroepen...

— Waarom denkt u, dat de derde wereldoorlog net eender zal uitbreken als zijn voorgangers? Alles kan zich wel eens heel anders afspelen. Ergens op de Balkan of in Korea. Wij moeten tot alles bereid zijn.

— Ik ben al lang bereid...

— Zegt u mij eerlijk: wilt u onder de eersten zijn?

MacHorn stiet een vloek uit:

— De schurken, ze gunnen ons niet eens een adempauze! Maar als u mij vraagt, of ik ermee instem, antwoord ik u: ik ben geen rode, geen Jood, geen neger, maar een echte Amerikaan. Als het nodig is, ga ik meteen...

Anders drukte hem krachtig de hand.

Later dacht MacHorn: waarom moet ik onder de eersten zijn? Ik snap, dat uitstel de zaak alleen maar erger maakt, maar als er geknokt moet worden, laat het dan voor iedereen gelden... Maar ach, wat maakt het mij ook eigenlijk uit, wanneer ik eraan ga, een maand eerder of een maand later? En misschien breng ik het leven eraf. Ik zal drinken, met meisjes dansen en schreeuwen. De oorlog heeft één goed ding: zolang je leeft, kun je net zo hard schreeuwen als je maar wilt...

MacHorn ging naar „Eldorado”. Daar zat een man zonder benen tot drie uur 's nachts op de piano te beuken. Zijn benen was hij in de strijd tegen de Japanners op een eiland kwijtgeraakt. Waarschijnlijk kotst hij ook van de hele rotzooi, dacht MacHorn, daarom timmert hij zo op de toetsen, dat je denkt, dat de snaren ieder ogenblik kunnen springen. Het is goed, wanneer er veel lawaai is, dan pieker je niet. Vandaag heeft dokter Green opgebeld, hij zei, dat Smith op sterven lag. Morgenochtend ga ik er even heen, ik moet de kosten berekenen. Smith krijgt een begrafenis eerste klas, dat was een grote oplichter. Nu drink ik eerst nog een whisky. Die vent zonder benen speelt de schlager uit de film „De Noodlottige vergissing”. Je reinste kolder, maar het is lolli...

MacHorn zong luid mee:

En zij zegt hem: honnepoen,
Waarom geef jij mij een zoen?
Dit ben ik niet, jij niet die.
Tralala en tierelie.

Mij zullen ze zonder prijsopgave teraardebestellen, ergens aan het einde van de wereld, in Bulgarije of Korea, in een gat gooien. Het is één grote smeerlapperij. Maar ik ben toch een echte Amerikaan, ik zal niet dulden, dat de roden hun orde hier invoeren, ik zal ze vermorzelen! . .

De pianist verstomde plotseling. MacHorn riep hem toe:

— Vervloekt nog aan toe, speel! Hier, ik geef je tien dollar. Ik heb vandaag een flink stuk ijzer in mijn pens verdiend.

Hij smiet de pianist het geld toe; deze liet zich van zijn stoel zakken om het op te rapen en een hele tijd was het getik van zijn houten benen te horen. MacHorn zong intussen:

En hij schiet zich voor zijn kop,
Baart zich in zijn kist zelf op:
Dierbre aarde, dek mij toe!
Tralala en toereloe.

4

Richter genoot van de eerbewijzen, het vele geld en de liefdesuitingen van de mollige modiste, die tot haar vriendinnen zei: „ik had liever een gewone koopman gehad, Kurt is niet gierig, maar ik heb een rustige natuur, en hij is een geboren avonturier.” Richter begreep, dat hij zich met een riskante onderneming bezighield. Soms verlangde hij terug naar zijn tekentafel met potloden en linealen, naar Hilde, naar de stille, saaie avonden, waarop hij geeuwend oude jaargangen van de „Berliner Illustrierte” doorbladerde; hij had zich echter in het hoofd geprent, dat hij een avonturier was, en daarvan had hij niet slechts zijn modiste overtuigd, maar ook het honderdtal mislukkelingen, die zich als lid van de door hem opgerichte „Nationale Rijksarbeidspartij” hadden opgegeven. Op de vergaderingen sprak Richter verward, maar met vuur riep hij op, wraak te nemen op de Russen, de verloren gebieden te heroveren, de Amerikanen te dwingen aan Duitsland de plaats van een grote mogendheid toe te kennen. Zijn aanhangers waren voormalige nazi's, sommigen hadden in SS-afdelingen gediend; wanneer Richter hun toesprak, kwamen hem onwillekeurig ideeën, ja, slagwoorden van vroeger weer op de tong: hij vloekte op de „halfbloeden” en „plutocraten” en herhaalde aphorismen

van de gesneuvelde Maraboe, dat „de ten ondergang gedoemde generatie de bruid van de dood is”, dat „Duitsland enig was en enig zal zijn”. Hij placht de vergaderingen te voet te verlaten om dan, na zich overtuigd te hebben, dat geen van zijn adepten in de buurt was, naar een nachtclub te rijden, waar hij bij jazzlawaai en vrouwengekrijs zijn wonderlijke missie vergat.

Hij vervaardigde een partijmanifest en wilde het Schirke laten zien, maar de majoor was in Parijs, hij moest de verantwoording alleen op zich nemen. Twee weken later zei Weigl: „De majoor is teruggekomen, hij heeft het manifest gelezen en is erg tevreden over jou.” Richter voelde, dat hij sterk stond, en snauwde een oudluitenant, die tot de partij toetrad, toe: „Ik verzoek u eraan te denken, dat ik de voorzitter ben . . .”

Toen men Richter meedeelde, dat de Amerikanen de „Nationale Rijksarbeidspartij” verboden hadden en de politie opdracht hadden gegeven en onderzoek in te stellen naar zijn werkzaamheid in Frankfort, veronderstelde hij, dat dit een misverstand was. Hij haastte zich naar Weigl; deze foeterde op de Amerikanen en de politie, stelde Richter op zijn gemak („de majoor hoeft maar één woord te zeggen”) en verzocht hem tot morgen te wachten. Richter bracht een onrustige nacht door, hij luisterde voortdurend naar het gezoem van de lift, en het was hem, alsof men hem elk ogenblik van bed zou komen lichten. De volgende morgen ging hij naar de winkel van Weigl. Deze was juist bezig een dame in den brede uit te leggen, dat gladiolen zich uitstekend voor bloembedden lenen, terwijl narcissen in rabatten beter tot hun recht komen. Eindelijk ging de dame heen.

— Wat heeft hij gezegd? — vroeg Richter.

— De majoor zei, dat hij zich er niet mee wil bemoeien. De Amerikanen hebben ernstige motieven . . . A propos, ik zou jou willen verzoeken niet meer hier te komen, dat is gevaarlijk. En kom ook liever niet bij mij thuis. Ik vind het niet leuk je dit te moeten zeggen, maar de omstandigheden zijn nu eenmaal van dien aard . . .

Richter begreep, dat Smeadle hier achter moest zitten. Hij zal mij nooit vergeven, dat ik de plaat heb gepoetst. Met mij is het dus afgelopen.

Hij dronk zich zat, ging naar zijn modiste en zat de hele avond Smeadle te verwensen. Gapend vroeg het meisje:

— Wie is die Smeadle eigenlijk?

Hij keek haar somber aan:

— Wil je weten, wie dat is? Een schurk.

Richter ging naar de „bond van oud-frontsoldaten”, maar hij werd niet bij Schirke toegelaten. Weigl zette hem eruit. Tweemaal werd Richter door de politie ontboden, men vroeg hem, wat hij in de rode zone gedaan had en onder welke omstandigheden hij vandaar vertrokken was. Nu twijfelde hij er niet meer aan, dat Smeadle hem aangegeven had. Richter schreef Schirke een hartverscheurende brief, waarin hij hem smeekte,

hem tegen de Amerikaanse journalist te beschermen. De secretaris zei, dat hij de brief aan de majoor had overhandigd, maar Richter ontving geen antwoord.

Kort na zijn terugkeer uit Parijs had Schirke een onderhoud met generaal Dawes. De generaal was in een afschuwelijke stemming: alles hing hem de keel uit — de koehandel met de Duitsers, de protesten der Fransen, de huichelarij van de Labour, de eindeloze debatten in Bonn. De schuld werd steeds weer hem, generaal Dawes, in de schoenen geschoven. In Washington wilde men niet begrijpen, wat dat vervloekte Europa voor een wespennest was . . .

Toen Schirke opmerkte, dat in Frankrijk velen het plan voor de gemeenschappelijke verdediging van West-Europa saboteerden, stoof de generaal plotseling op:

— Schuift u niet alles op de Fransen! U vergeet, dat de Duitsers de hele wereld tegen zich in het harnas hebben gejaagd. Kijkt u liever eens, wat er hier gebeurt. De „bond van oud-frontsoldaten” is een dekmantel voor flessentrekkers, daar worden de mensen tegen ons opgehitst. Ik heb u ondanks uw verleden vertrouwen betoond, en u hebt mij uw woord van officier gegeven, dat u eerlijk zult werken. Een fraai erewoord! Ik ben ervan overtuigd, dat er heel wat roden in uw bond zitten. Ik heb meer dan genoeg van dat eeuwige gepraat, dat generaal Speidel in de gevangenis zit. Die gevangenis is trouwens een sanatorium. U sjachert als op de markt. Wij brengen ook zonder u soldaten op de been. En die generaals van u zijn uitschot, verslagen generaals, mijnheer Schirke.

Terwijl Schirke naar het rood aangelopen gezicht van de generaal keek, dacht hij: ze kunnen de bond opheffen. Dan zullen ze mij ook opsluiten . . . Al met al zijn zij hier de baas. Zeker, over een of twee jaar zullen ze wel anders piepen: zonder Duitsers bereiken ze toch niets. Maar alsnog dienen wij te laveren. En Schirke zei verzoenend:

— Ik zorg ervoor, dat de „bond van oud-frontsoldaten” loyaal met u samenwerkt. Wij weten, dat Duitsland zonder Amerika nooit zal herrijzen. In de vergaderzaal van de bond kunt u uw portret zien . . . In één opzicht hebt u gelijk: er zijn onder de oud-frontsoldaten lieden, die niets begrepen hebben. Zegt u mij eens, generaal, waarom u de activiteit van de nietige groep, die zich „Nationale Rijksarbeidspartij” noemt, duldt. Aan het hoofd ervan staat een zekere Richter. Hij geeft zich voor een bekend architect uit en is zo'n geraffineerde leugenaar, dat ik hem in het begin zelfs geloofde . . . Het is een man met een duister verleden, vier jaar is hij bij de roden geweest, hij smijt met geld, het is heel goed mogelijk, dat hij dat geld van Ulbricht gekregen heeft. En de politie ziet dat maar door de vingers. U wilt generaal Speidel niet vrijlaten. Wat heeft hij op zijn geweten? Hij heeft tegen de roden gestreden en zich aan de militaire discipline onderworpen, dat is alles. Maar een spitsboef als Richter doet precies waar hij zin in heeft.

Ofschoon generaal Dawes intussen enigszins gekalmeerd was, antwoordde hij niettemin geprikkeld:

— Generaal Speidel is als oorlogsmisdadiger veroordeeld. Hij heeft zijn wandaden trouwens niet in Rusland, maar in Griekenland bedreven . . Wat Richter betreft, dat zal ik nader onder ogen zien. Maar u geef ik de raad te denken aan wat ik u gezegd heb. Dat u mijn portret hebt opgehangen, laat mij onverschillig, ik ben geen filmster, daarmee koopt u mij niet. Het komt er op aan eerlijk met ons samen te werken. Begrepen?

Richter verdrong de rest van het geld, dat hij van Schirke ontvangen had. Hij werd herhaaldelijk verhoord en moest schriftelijk beloven niet te vertrekken. Hij zegde zijn woning op, verkocht zijn costuum van Schotse stof en zijn Amerikaanse schoenen. In zijn oude colbertje vond hij het legitimatiebewijs, dat hij in Berlijn gekocht had, en hij werd weer Johann Sachs uit Koningsbergen. Hij warmde zich in kleine kroegjes, sliep in nachtasyls en keek angstig om zich heen, wanneer hij op straat liep: zijn ogen speurden naar Smeadle. Tegenover de politiek was hij onverschillig geworden, kranten las hij niet en hij wist dan ook niets van de tegenslagen van de Amerikaanse journalist in Praag. Hij leefde van toevallige karweitjes: sjouwde zakken, plakte affiches aan en hield soms zelfs zijn hand voor een aalmoes op; hij zonk even snel als hij gerezen was, en de twee maanden van roem schenen hem een onzinnige droom. Tenslotte vond hij min of meer vast werk: in een stille straat werd het puin van een villa opgeruimd. Richter dacht bitter: als iemand eens wist, dat ik architect ben, dat ik voor generaal Gabler een huis gebouwd heb . . .

Hij dacht al niet meer aan Smeadle, tot hij hem plotseling ontwaarde. Smeadle stond naast hem. Richter draaide zich haastig om, maar de Amerikaan had hem herkend.

— Dag mijnheer Richter.

Richter mompelde ontzet:

— U vergist u. Ik ben Johann Sachs. Ik ken geen Richter.

Smeadle was in een uitstekende stemming: die ochtend had generaal Dawes hem ontvangen; deze had zich vol lof over zijn moed uitgelaten en gezegd, dat hij na al zijn beproevingen vacantie nodig had. Hij had besloten voor een maand naar Amerika te gaan. De senator zou het waarschijnlijk niet lang meer maken, had Dawes gezegd. Zij moesten het eens over „Transoc” hebben. Bovendien zou het niet gek zijn, na al wat hij had doorstaan, in Jackson een beetje op verhaal te komen . . . Het was een mooie lentedag. Smeadle had met een Fransman geluncht en ze hadden er stevig bij gedronken. Richter werkte op Smeadle's lachspieren: hij is als een arbeider gekleed en sjouwt met stenen, dat hoort zeker zo bij de roden — „democratie” . . . Ik zou toch wel eens willen weten, waarom hij hem eigenlijk uit Berlijn gesmeerd is. Ik kan niet geloven, dat ik hem de stuipen op het lijf heb gejaagd. Er zal wel een liefdes-

geschiedenis achter zitten, Hilde heeft verteld, dat hij ook zo, ook verlaten raakt als een krolse kater . . .

Smeadle zei goedmoedig:

— Houd u niet van de domme. Vertelt u mij liever, hoe het met uw vrouw gaat.

— Ik ben helemaal niet getrouwd. Ik heb u wel gezien, dat is Richter niet ben.

— En wie bouwt dit huis? Of wilt u misschien beweren, dat u geen architect, maar bakker bent? Houd u toch op met die komedie! Wat is dat mij niet aanstaat? Die dwaze maskerade. Waarom sjuwde u mij met stenen? U bent hier niet in de rode zone . . . Maar hoe bent u eigenlijk hier terechtgekomen?

Richter was niet in staat iets te antwoorden. Hij begreep, dat hij verloren was. Hij stond op een kruiwagen en leek een hoofd groter dan Smeadle, maar hij zag er zo zielig uit, dat Smeadle nu beslist vrolijk werd. Die stommeling vreest mij als de pest. Smeadle besloot hem de genadeslag te geven:

— Nou, laat dan uw papieren maar eens zien.

Hij schoot in de lach. Richter keek om zich heen: er was niemand. Toen greep hij een steen en sloeg Smeadle ermee op het hoofd. Hij zette het op een lopen, het was hem of de Amerikaan hem op de hielen zat. Hij rende naar de kade van de rivier en kroop in de kelder van een verwoest huis. Daar bleef hij tot het aanbreken van de nacht gehurkt zitten. Er piepte een rat. Richter verborg het hoofd in de handen en weende luid.

Een dienstmeisje, dat een hondje uitliet, zag op het trottoir een man liggen; hij lag op zijn rug. Zij meende bloed aan zijn hoofd te zien en gaf een gil. Er kwam een arbeider toesnellen, hij zei: „Die heeft te diep in het glaasje gekeken . . .” Hij overgoot de beschonkene met water. Het dienstmeisje was opgelucht: „Hij vertrekt zijn gezicht, hij leeft dus nog . . .” De ziekenwagen verscheen, de arts onderzocht Smeadle en zei: „Dit is een geval voor de politie . . .”

Een uur later werd generaal Dawes van de misdaad op de hoogte gebracht. Naar alle waarschijnlijkheid was Smeadle vermoord door de bouwvakarbeider Johann Sachs, die had weten te ontkomen. De generaal was buiten zichzelf: hoe zal Washington hierop reageren? Zo iets is hier nog niet voorgevallen. Het ligt voor de hand, dat de roden Smeadle vermoord hebben, dit is hun wraak voor Praag. Maar wat een brutaliteit — in het centrum van de stad, om vijf uur 's middags! Zonde van Smeadle, vanochtend zat hij nog hier in deze kamer, lachte, vertelde van de Praagse folterkamer en maakte plannen. Hij was een zeldzaam prettig mens, gezellig in de omgang en moedig. En nu is hij niet meer. Dit kan iedereen overkomen, ik ga de straat op, en iemand lost een schot. Men spreekt van de „koude oorlog”. Maar Smeadle is toch maar vermoord.

De politie zocht alle boevenholen af, doch Johann Sachs werd niet opgespoord. Men beweerde, dat het hem gelukt was naar de rode zone te ontkomen. Een prostituée vertelde, dat de moordenaar bij haar was gekomen en haar een stapeltje dollars had laten zien. De voormalige SSer Strump zei, dat Richter en Sachs een en dezelfde persoon waren; hij had eens in een straat gelopen, waar het puin van een villa werd opgeruimd, en was getroffen geweest door de gelijkenis tussen de voorzitter van de „Nationale Rijksarbeidspartij” en een der arbeiders. Strump voegde er aan toe, dat Richter zich op de Amerikanen wilde wreken voor het feit, dat zij zijn partij verboden hadden, maar niemand vatte deze woorden ernstig op — Strump stond bekend als een fantast: twee jaar geleden had hij verteld, dat hij bij de aanlegsteiger in Koblenz Hitler ontmoet had en dat de Führer doodkalm mineraalwater zat te drinken. De kranten brachten de moord op Smeadle met zijn onthullingen in verband; de „Frankfurter Allgemeine Zeitung” schreef: „Wanneer zal er een einde worden gemaakt aan de pogingen van de roden, de Bondsrepubliek op haar grondvesten te doen wankelen?”

Senator Low werd met tact en beleid van het voorval in kennis gesteld: de arts was bang voor een nieuwe beroerte. De senator ging zwijgend naar zijn kamer en keek lang naar Smeadle's portret. Arme jongen, hij is als een held gesneuveld, gestorven voor Amerika! Morren is een zonde, maar dit is onrechtvaardig: de lafaards worden rijk en leven in vreugde, terwijl zo'n glaszuiver man als Smeadle door de hand van een rode valt... Nu heb ik niemand meer... Aan Mary wil ik niet eens denken. Coster heeft mij op mijn vraag, wat zij eigenlijk uitvoert, ronduit geantwoord: „ze zit in café's, scheldt op Amerika en danst schaamteloos met zwarten” Het is afschuwelijk te bedenken, dat dat mijn dochter is!... Ik had al mijn hoop op Smeadle gevestigd, en nu heeft de Allerhoogste hem tot zich genomen. Wie kan ik nu „Transoc” toevertrouwen? Mijn krachten lopen ten einde, en Nivelle is een nietswaardige vent, een Fransman.

Toen de senator enigszins gekalmeerd was, ging hij naar Roberts. Hij dacht, dat de kolonel door het bericht verslagen zou zijn, maar Roberts zei onverschillig:

— Ja, het is jammer van Smeadle, hij was een bekwaam man, ook al is hij in Praag een lafaard geweest.

Low voer uit:

— Voelt u zich alstublieft niet beledigd, maar zo kan alleen een rode spreken. U weet heel goed, dat ze hem gefolterd hebben. Ze hebben hem een injectie gegeven...

Roberts haastte zich hem te kalmeren:

— Natuurlijk weet ik dat. Wij zullen er niet over twisten, u mag zich niet opwinden.

— Ik ben bang, dat ik mij niet lang meer zal kunnen opwinden, —

zei Low na een korte pauze. — Maar wie moet na mijn dood de leiding van „Transoc” overnemen?

— Waarom bent u zo somber gestemd? U overleeft ons allemaal nog. En „Transoc” heeft zijn taak vervuld. Na de Praagse geschiedenis zal men niemand van het agentuur meer achter het ijzeren gordijn toelaten, en voor West-Europa beschikken wij over voldoende andere kanalen. Ik zou u aanraden naar Mississippi te gaan om daar de mensen een beetje wakker te schudden, anders dringt de propaganda der roden daar nog verder door . . . Bovendien zult u tien jaar van uw leven winnen, wanneer u een maand thuis doorbrengt, daarvan ben ik overtuigd.

— Mijn gezondheid is geen interessant onderwerp van gesprek. Maar wat moet ik zonder Smeadle in Jackson doen? Richmond junior is een dappere kerel, maar hij moet eerst nog ervaring opdoen, hij is nog te jong . . . U kunt zich niet voorstellen, wat voor een hart de majoor had! Ik zeg u ronduit: zonder Smeadle is er geen Mississippi . . .

— Ja, hij was een bekwaam man, — bevestigde Roberts beleefd. Hij had haast: over een uur begon de vergadering van de vertegenwoordigers der geallieerde geheime diensten.

Mary zat in café „Dôme” cognac te drinken. Haar vrienden, de schilders, hadden het erover, dat de schilderijenhandelaren stuk voor stuk over de kop gingen: op de laatste veiling had zelfs een Picabia minder opgebracht dan de prijs voor een behoorlijk costuum. De verzamelaars zijn geen verzamelaars meer, zij werpen zich nu op Amerikaanse effecten, en geen sterveling interesseert zich nog voor de schilderkunst. Een der schilders sloeg het avondblad open en zei gapend:

— Elke dag hetzelfde: onderhandelingen, bases, stakingen, moorden. Ze hebben de Amerikaanse journalist Smeadle vermoord, er is een hele pagina aan gewijd. Wie stelt er belang in? . . . Vermoord? Voor mijn part! Het zal me een zorg zijn! . . .

Mary rukte de krant uit zijn handen. Zij kreeg rode vlekken op haar wangen, zij lachte luidkeels:

— Geef mij nog een cognac. Dus Smeadle hebben ze toch te grazen genomen . . .

— Nou, en wat zou dat? . . .

— Vandaag wil ik tot de ochtend drinken . . . Vroeger droomde ik ervan een genie te worden. Later verlangde ik ernaar, dat iemand van mij zou houden. Het is allemaal onzin. Er is in het leven maar heel weinig goeds, maar nu wil ik drinken. Het heet, dat er zoiets als rechtvaardigheid bestaat. Dat is ook onzin. Maar het is toch goed, dat ze Smeadle hebben gemold. Geef mij nog een cognac! . . .

Toen Roberts aan het gesprek met Low terugdacht, schoot hij in de lach: o ja, het is een eerlijke baas, maar ik heb nog nooit een groter uilskuiken ontmoet. Stel je voor, hij gelooft die fabels van Smaedle! De majoor was een lafaard en een zuiper. Het is best mogelijk, dat hij voor beide partijen werkte en dat de roden hem vermoord hebben, toen hij zijn mond voorbij gepraat had. Amerika is en blijft toch het land der wonderen! Ik moet mij of op zwendelaars of op zwetsers verlaten. Mensen met verstand willen niets opofferen. Zij weten, dat er morgen oorlog komt, maar vandaag hebben ze geen tijd eraan te denken: zij maken dollars. Daar heb ik niets op tegen — laat hen van de gelegenheid profiteren, dat is heel natuurlijk, alleen roden kunnen zich daarover opwinden. Maar soms moet men tot zekere offers bereid zijn. De zakenmensen beschouwen ons werk niet uit een zakelijk oogpunt, zij vergeten, dat zuinigheidseconomie ons land duur kan komen te staan. Gisteren trachtte Beandle mij te bewijzen, dat het budget in ongehoorde mate is opgezwollen, dat wij de beginselen van Amerika verraden en dat de staat in een „onverzadelijke bloedzuiger” verandert. Hij is een ontwikkeld man, directeur van een grote bank, maar hij begrijpt de ernst van de toestand niet. Voor hem is Amerika een melkkoe, meer niet. Wanneer wij de roden tien jaar de tijd laten, kan zo'n man als Beandle zijn bank vaarwel zeggen en in het beste geval nachtwaker worden. En hoeveel principeloze geldduivels zijn er niet! Op het ogenblik, nu wij de doorsnee-Amerikaan aan het verstand moeten brengen, dat de atoombom niet voor ons, maar voor de roden iets vreselijks is, geeft een of andere schurk een schilderachtige beschrijving van de puinhopen van New York, terwijl een ander reclame maakt voor een gepatenteerd geneesmiddel tegen radio-actieve stralen en een derde een bar inricht, die tevens schuilkelder is, en hiervan alle achtenveertig staten verwittigt. Een geweldig land, rijk aan talenten, er ontbreekt slechts één ding, een leidende idee.

Roberts werd door de telefoon in zijn gedachten gestoord. Hij werd bij zijn chef geroepen. Roberts nam het Joegoslavische dossier mee. Hij voelde steeds meer voor de Balkanvariant. Zeker, Duitsland is een macht, maar men heeft het gunstige ogenblik voorbij laten gaan: tijdens de blokkade van Berlijn was de stemming veel beter. Bovendien zijn de Duitsers veel te geciviliseerd, zij verkiezen hun kleinburgerlijke behaaglijkheid boven de wouden van Polen of Witrusland. Hitler is erin geslaagd hen zo op te schroeven, dat ze naar het andere eind van de wereld gegaan zouden zijn. Zo iets lukt geen tweede keer. De Duitsers zullen strijden, en niet slecht ook, zij hebben tradities en zijn gedisciplineerd, maar ze vormen toch de tweede linie. Voor de verkenning is Tito beter geschikt: hij heeft met de roden nog een appeltje te schillen, hij zal op

het kritieke moment niet uit angst handelen, maar uit eigen aandrifft . . .

Roberts begon kolonel Donovan verslag uit te brengen:

— Taylor heeft de zaak te formeel aangepakt, alsof Joegoslavië hetzelfde is als Portugal of Noorwegen. Voor de grensincidenten is een onbenullig bedrag uitgetrokken, vooral indien men de uitgestrektheid der grenzen en de enorme mogelijkheden in aanmerking neemt. In een hele reeks uitgaven is geheel niet voorzien: agitatie onder de bevolking, de opstelling van radiozenders, geschenken aan de leidende figuren. Wij kunnen ons niet slechts tot wapenleveranties beperken, wij moeten hun politiek de juiste richting wijzen. Ik neem aan . . .

Donovan viel hem in de rede:

— Vindt u niet, dat u het voornaamwoord „ik” wat al te veel gebruikt? Bescheidenheid is toch niet de laatste deugd. Ik zal de Joegoslavische kwestie onderzoeken, waarschijnlijk moeten wij aanvullende geldmiddelen ter beschikking stellen. Maar ik heb u voor iets anders laten komen. U hebt Azië volkomen veronachtzaamd. Zeker, MacArthur bekijkt alles van zijn klokketoren uit. Hij heeft overigens netzelfde zwak als u: hij houdt zich voor onfeilbaar, maar bij hem is het uiteraard veel vergeeflijker . . . Wij zijn evenwel niet van plan ons uit Azië terug te trekken, ook al serveert u ons tien Joegoslavië's gebraden en gegarneerd. De republikeinen verwijten ons gebrek aan activiteit, en ditmaal hebben zij gelijk. Ik verzoek u China en Korea op u te nemen.

— Maar wij mogen ons toch niet zo versplinteren, — trachtte Roberts tegen te werpen. — Men moet zich op één punt concentreren.

— Hebt u het artikel van Doolittle gelezen? Houd er rekening mee, dat Johnson het daarmee eens is.

— Ik dacht, dat Johnson tegen de Aziatische variant was . . .

— U denkt over het algemeen te veel, kolonel. U hebt uw functies. Zorgt u ervoor, datgene te doen, wat uw meerderen u opdragen . . .

Bij het verlaten van Donovans kamer bewaarde Roberts volkomen zijn kalmte en groette hoffelijk de typistes. Hij was slechts zeer bleek, en de ene typiste fluisterde de andere toe: „Ik benijd hem niet. Kolonel Donovan is vandaag onuitstaanbaar, hij heeft mij een brief tweemaal laten overschrijven, hoewel er geen enkele tikfout in zat . . .

Roberts zat lange tijd als verstard; hij reageerde niet, wanneer er gebeld werd, en merkte niet, hoe zijn secretaris hem stukken ter onder-tekening voorlegde. Nog nooit heeft iemand zo tegen mij gesproken. Natuurlijk, hij is mijn chef, maar ik ben geen gewoon soldaat, ik ben ook kolonel. Belangrijker mensen dan Donovan hebben mijn raad gevraagd . . .

Toen Roberts zijn evenwicht hervonden had, dacht hij: Donovan heeft natuurlijk een uitbrander van Johnson gehad. En hij heeft zijn woede op mij gekoeld . . . Roberts moest zelfs glimlachen, toen hij zich voorstelde, hoe Johnson Donovan toesnauwde: „U denkt over het algemeen een beetje te veel, kolonel . . .” Het gekke is, dat ook Johnson niet alles voor

het zeggen heeft. Wie heeft eigenlijk het oppercommando? De president luistert naar alles, wat men hem zegt. De een heeft het over Berlijn, een ander over de Balkan, een derde over Korea. En dan hebben ook nog mensen, die slecht geïnformeerd zijn, een stem in het kapittel. Alles berust op slogans, op vermoedens: Harriman raadt aan... Dulles is er tegen... Marshall houdt vol... Gisteren spraken ze zus, vandaag zo en morgen beweren ze weer wat anders. En dan komt er nog zo'n type als die Beandle naar voren en die beschouwt alles uit het oogpunt van zijn bank. Zijn zij soms in staat in de toekomst te zien? Bij hen komt het alleen maar op de balans van dit jaar aan...

Roberts dwong zichzelf, zich aan de lopende zaken te zetten. Koppig als hij was, begon hij met Joegoslavië. Scott schrijft, dat het werk grote hinder ondervindt van vooroordelen: de mensen zijn van kindsbeen af gewend de Russen als hun bevrijders te beschouwen. Roberts dicteerde het antwoord aan Scott: hij kon de voor „diverse uitgaven” bestemde middelen besteden. Hij moest de volgende versie lanceren: de Russen hebben in de laatste oorlog geen vinger uitgestoken om de Joegoslaven te helpen, zij kwamen, toen alles reeds gedaan was, toen de Duitsers geen ernstige tegenstand meer konden bieden.

Daarna ging Roberts op Azië over. Hij stelde twee telegrammen op: een voor vice-consul Nicholson in Hongkong en een voor majoor Curzon in Seoel. Nicholson beval hij aan, voorbereidingen voor het binnensmokkelen van lichte wapens door de lucht te treffen. Het was het beste in het Zuiden te beginnen. Hij moest zich met mensen in verbinding stellen en geschikte punten bepalen. Aan majoor Curzon deelde Roberts mee, dat hij zich voorlopig tot vliegende groepen moest beperken. Het overschrijden van de achtendertigste breedtegraad bood geen bijzondere moeilijkheden, ook de roden zonden hun agitatoren gemakkelijk naar het Zuiden. De vliegende groepen moesten met al het nodige technische materiaal worden uitgerust. Het was wenselijk, in Maart een der leden van de Noordelijke regering uit de weg te ruimen, dat zou zowel in Seoel als in Amerika een gunstige indruk maken. Bovendien vroeg hij majoor Curzon, of het zin had geld van de Noordelijke regering na te maken, en hij verzocht om spoedig antwoord.

Onder het werk dacht hij niet aan de hem aangedane belediging, maar toen hij de straat op kwam, herinnerde hij zich kolonel Donovan en weer verbleekte hij. Ik ben achtenveertig jaar, en ik zat tegenover hem als een kwajongen, die kattenkwaad heeft uitgehaald...

Het was eind Februari, maar alles kondigde reeds de lente aan: de warme avond, en de struik voor Roberts huis, die reeds groen werd, en de zoete geur der gele tijlozen in de huiskamer. Zwijgend gebruikte Roberts de maaltijd. Zijn vrouw en Ella zagen hem dikwijls bezorgd aan. Zij spraken fluisterend. Dat deden zij altijd, en Roberts vond het vanzelfsprekend, maar nu ergerde hij zich eraan: waarom spraken zij niet hardop?

Hij was toch niet zo'n despoot, dat men bang voor hem moest zijn? Zij hadden zijn gedachten kunnen afleiden, maar zij fluisterden als samenzweersters...

Na de maaltijd ging Ella naar haar kamer. Mevrouw Roberts zat in de huiskamer te breien. Roberts vouwde de krant open, maar hij las niet: hij dacht nog steeds aan het onderhoud met Donovan. Plotseling schoot hij in een luide lach.

— Lees je daar iets grappigs? — vroeg zijn vrouw.

Hij huiverde even en gaf geen antwoord. Hij had om zijn eigen gedachte gelachen: zeven jaar doe ik dit werk al, ik dacht, dat ik mijn eigen lijn volgde. Onzin! Ik ben net zo'n pion als Low. Wij zijn allemaal pionnen. En een koning is er niet, of liever, er zijn een heleboel koningen. Zij zijn rijker dan ik, dus machtiger. Wanneer ik hun woorden herhaal, juichen ze mij toe: „Een hoogst origineel idee, u hebt altijd goede ideeën...” Maar sla ik een keer de plank mis, dan krijg ik op mijn kop. Zo heb ik vandaag op mijn kop gekregen... Daar zou ik mij nog bij neer kunnen leggen, als zij werkelijk volgens een vast plan handelden. Maar zij missen zowel een leidende idee als vastberadenheid, zij hebben letterlijk niets. Het is ergerlijk!...

Hij legde de krant neer en zei tot zijn vrouw:

— Wat een heerlijke avond... Waar heb je die bloemen vandaan? Ze ruiken verrukkelijk...

Mevrouw Roberts was verwonderd: hij sprak nooit over het weer of over bloemen.

— Ik ben erg blij, dat je ze mooi vindt. Het zijn gele narcissen.

Hij stond op, liep naar het raam, bleef daar even staan, ging weer in zijn stoel zitten en zei met een ongewone tederheid tot zijn vrouw:

— Weet je, Elizabeth, mijn werk staat mij tegen. Mijn zenuwen houden het niet uit... Wat zou je ervan zeggen, als ik eens van werkkring zou veranderen?... Charley biedt mij al lang de post van administrateur der „Columbia Bank” aan. Dat is veel rustiger. Ik ben tenslotte geen dertig meer... Bovendien zal ik dan meer met jou en Ella samen kunnen zijn...

Hij begreep niet, waarom zij in tranen uitbarstte, en begon haar te troosten:

— Denk niet, dat ik ziek ben. Ik ben gewoon moe. En ik heb er genoeg van...

— Je kunt je niet voorstellen, hoe gelukkig ik zal zijn! Ik zie jou immers erg weinig... En dan brengen ze je in zo'n toestand, dat je niet meer hoort, wanneer er iemand met je praat... Ella wilde je onder het eten vragen, of je soms hoofdpijn had, maar zij was bang je te storen...

Hij wist niet goed, wat hij zeggen moest:

— Dat komt allemaal, doordat ik veel onaangenaamheden heb... God is mijn getuige, dat ik iets tot stand wilde brengen. Niet voor mijzelf,

maar voor Amerika. Maar in je eentje kun je niets uitrichten. Soms heb ik de indruk, dat dat geen mensen zijn, maar spinnen in een pot. Ik wil er niet meer aan denken . . . Zondag gaan wij een tocht met de motorboot maken, en nemen Ella mee. Wij kunnen een bezoek brengen aan het huis van Longfellow, daar is zij nog nooit geweest. Hij heeft mooie gedichten geschreven! . . . Herinner jij je de „Psalm des levens” nog? . . . Waarom heb ik mijn geluk in grote idealen gezocht, terwijl ik jou toch heb? . . .

Hij kuste haar. Zij was tederheid van haar man reeds lang ontwend en bloosde als een bakvis.

De volgende morgen ging hij als altijd naar zijn werk. Terugdenkend aan het gesprek van de vorige avond, fronste hij zijn wenkbrauwen: het leek wel, of ik gedronken had . . . Zeker, niets is eenvoudiger dan een verzoek om ontslag in te dienen. Maar wat dan? . . . Dollars maken of de teder beminnende echtgenoot spelen? Neen, daar deug ik niet voor. Het ergste is zich uit het spel terug te trekken. Men houdt rekening met mij, omdat ik in het Pentagon zit, Donovan is een onopgevoede rekel, ik ken hem allang. Ik dien echter niet hem, maar Amerika. Als wij de roden niet verpletteren, moeten wij er allemaal aan geloven, ikzelf evengoed als Donovan en Johnson. Wij hadden in zesenvoertig moeten beginnen, voordat zij zich hadden kunnen herstellen . . . Nu is het natuurlijk te laat om daarover te praten, het is beter aan de toekomst te denken. Niemand zal ontkennen, dat China groot gewicht in de schaal legt, maar de beslissing zal toch in Europa vallen. Dat ziet Doolittle ook in, hij wil eenvoudig een millioen stemmen voor de republikeinen winnen. Het is onzin te denken, dat ik alleen sta, met mij zijn millioenen Amerikanen. Maar nog niet allen beseffen de ernst van de toestand. Ik moet werken, geduldig, van dag tot dag. Er zijn mensen, die op effect belust zijn: zij moeten fraaie redevoeringen houden en de onschuldige spelen. Zij willen evenzeer de roden vernietigen, maar hebben de mond vol van „tolerantie” en „compromis”. Voor mijn part, ook dat heeft zijn nut: laat de hele wereld maar zien, dat wij vrede willen, maar dat de roden het er niet mee eens zijn. Ik begrijp, dat Marshall zijn witte handschoenen laat zien. Maar iemand moet toch de „muggebeetheorie” verwezenlijken, de „Balkanvariant” voorbereiden, in Praag of Pjongjang roden uit de weg ruimen. Morgen zal iedereen zich daarmee bezighouden, dan zal het patriottisme, burgerplicht, verdediging der vrijheid heten. Laat Roberts het vandaag dan maar alleen doen, en laten ze hem dan maar een knip voor de neus geven als een dreumes van de kleuterschool. Daar zal hij wel overheen komen. En de zege zal aan hem zijn.

Hij keek de telegrammen door en zond een aanvullende boodschap aan majoor Curzon in Seoel: het is wenselijk, het chemische combinaat of de universiteit in Pjongjang op te blazen. Dit verandert natuurlijk niets aan de gisteren gegeven aanwijzingen betreffende de liquidatie van een der ministers.

Toen Minajew thuis aangekomen was, liet men hem niet met rust; er kwamen vrienden, buren, collega's, vriendinnen van Olja, iedereen wilde de man zien, die acht maanden in een Amerikaanse gevangenis gezeten had. Men verzocht hem in de club van het ministerie een voordracht te houden. Daarna kwamen er studenten van de juridische faculteit: „Wij hebben een avond georganiseerd, waaraan u moet deelnemen. Jonge dichters zullen vredesgedichten voordragen en u moet van uw indrukken vertellen...”

Maria Michailowna was er ontdaan van:

— Mitenka moet nodig op zijn verhaal komen, maar ze gunnen hem geen ogenblik rust...

Minajew stelde haar gerust:

— Maar ik ben helemaal niet moe, moeke; van een verblijf in de gevangenis knap je eigenlijk op, het is een ononderbroken siësta. Het is wel een beetje vervelend, maar de dokters beweren, dat verveling dik maakt. Denk liever aan jezelf. Ik heb gisteren gehoord, hoe laat jij naar bed ging, — het was twee uur...

Maria Michailowna trachtte zich te rechtvaardigen:

— Ik ben bij Anna Borisowna blijven plakken. Zij heeft herinneringen aan Grisja opgehaald, en dat heeft haar helemaal van streek gemaakt. Ik kon haar toch niet alleen laten!...

De mensen, die bij Minajew kwamen, verwachtten schokkende dingen te horen te krijgen; Minajew vertelde alles op schertsende toon. bijzonder amusant verhaalde hij, hoe men in zijn colbert een vervalst document had genaaid:

— Volgens mij was die kleermaker een grote eend. Wat je hem ook zegt, op alles roept hij uit: „O—o—o!...” Maar hij heeft een knecht, die mij die knoop aangenaaid heeft, dat is een personage. Nog vijf jaar en hij is senator... Een lange neus met een druppel eraan, tien haren over de hele schedel gekamd om de kaalheid minder opvallend te maken, en rusteloze ogen. Toen hij mij zei, dat ik alles uit mijn zakken moest halen, dacht ik: een solide firma, hij weet, dat hij de verleiding niet zou kunnen weerstaan, twintig dollar uit mijn portefeuille te nemen, en verzekert zich tegen dit gevaar. Maar hij blijkt aan iets heel anders gedacht te hebben... Toen ik de officier van justitie zei, dat de kleermakers het ginds smerig achter de ellebogen hebben, maakte hij zich zo dik als een varkensblaas. Ik schrok ervan — dadelijk krijgt hij een beroerte en dan heet het: een nieuwe misdaad van de „rode”, hij heeft de officier van justitie om het leven gebracht. Stel je voor: een reusachtig everzwijn, maar met een overhemd en een das aan, alles volgens de regels, weegt minstens zeven poed, en die knaap is werkelijk rood, purperrood, enorme lippen, die hij

aanhoudend naar voren steekt, en wanneer hij buiten zichzelf raakt, begint hij te spuwen ...

Pawlikow, een employé van het ministerie van buitenlandse handel, vroeg Minajew:

— Maar heb jij de officier van justitie gezegd, dat dit een politieke fout was?

— Allicht ... Maar dat liet hem koud — ze hebben daar immers geen politieke scholing. En weet je, wat hij absoluut niet kon hebben? Wanneer ik over het Federaal Bureau begon. Ik zei hem: „Toch hebben uw mensen het onhandig in elkaar gezet, van kleermakerij hebben ze verstand, maar schrijven kunnen ze niet ...” Toen liep hij paars aan en kwam er een complete fontein in werking ... Maar je hoeft mij niet zo gek aan te kijken ... Bij het gerechtelijk onderzoek heb ik duidelijk gezegd, dat het allemaal politiek geknoei is — ze willen de Amerikanen tegen ons op-hitsen. Dat heb ik zo hard gezegd, dat het hele publiek het gehoord moet hebben ... Alleen is heroïsme mij ontzegd, snap je? Op het ministerie geven ze mij geen vrijaf ... Een dokter, die gaat 's nachts met een vliegtuig naar een stervende, verricht een schitterende operatie — daar schrijf je een-twee-drie een roman over. Of een ingenieur: hij redt het bouwwerk uit de greep van de losgebarsten elementen, slagregens, onweer, geen mens in de omtrek, maar hij bewaart zijn kalmte. Alweer een roman. Vliegeniers en grenswachten laat ik buiten beschouwing, maar neem nu eens een diplomaat: hij overhandigt protestnota's, houdt redevoeringen in de V.N., de hele wereld luistert naar hem. Maar wat heeft een rechtskundig adviseur der handelsvertegenwoordiging te doen? Hij stelt verdragen op, daar komt geen heldhaftigheid aan te pas. Denk vooral niet, dat ik mij daarover beklaag, integendeel, het is net een kolfje naar mijn hand. Ik ben nu eenmaal niet heldhaftig van aard.

Olja, die ook aanwezig was, mengde zich in het gesprek:

— Wat je daar over je karakter zegt is onzin ... Ik heb je immers zelf aan het front gezien. Het is een beetje raar over je eigen man op te scheppen ... Maar waarom vertel je onwaarheden?

Pawlikow viel haar bij:

— Alleen al, hoe jij je voor het gerecht gehouden hebt ...

Minajew liet hem niet uitspreken:

— Wat is daar nu voor bijzonders aan? Niet alleen ik, onze hele Sowjet-Unie was aangeklaagd. En dan zou ik mijn mond houden? Ieder Sowjet-mens zou hetzelfde gedaan hebben ... Bovendien ben ik door een toeval in hun handen geraakt — mijn voorliefde voor mooie kleren heeft mij parten gespeeld, de gedachte aan een blauw costuum. Er valt hier dus niets heldhaftigs te bespeuren ...

Slechts eenmaal sloeg Minajew een andere toon aan dan gewoonlijk. Hij was in een grote fabriek uitgenodigd om de arbeiders over Amerika te vertellen. In het begin sprak hij zoals altijd; de mensen lachten of

zuchtten: wat een schurken! . . . Toen raakten de mensen in opwinding, misschien kwam het door de gezichten van de arbeiders, misschien ook door de omgeving (hij sprak in een fabriekshal tijdens de middagpauze). in elk geval begon hij plotseling te spreken met een vervoering, die hem anders niet eigen was.

— Een zwarte nacht, een nacht, die niet te beschrijven is! Overal neonreclames, lichten — en toch is het donker, intens donker . . . Mensen. overal mensen, goede en slechte, maar geen leven. Veel dingen, de dingen springen je in het oog, machines, kranen, koelkasten, strijkijzers, alles draait, beweegt, golft voorbij, maar je hebt niemand, naar wie je kijken kunt, niemand die je kunt omhelzen: je bent in een lege wereld . . . Ik was eens in een theater op Broadway, er zongen negers, ze zongen prachtig, men applaudisseerde voor hen en riep hen steeds weer op het toneel terug. Het publiek bestond uit blanken . . . Daarna maakte ik kennis met een van de zangers; ik wilde hem uitnodigen om in een café een kop koffie te drinken. Hij schudde het hoofd: „Dat mag ik niet, ik ben immers een neger . . .” Wat moet er wel in hem omgaan, wanneer hij voor blanken zingt . . . Ik weet, wat armoede is, wij hebben ook moeilijke jaren door-gemaakt. Maar het is iets anders, wanneer het iedereen slecht gaat; dat is daar niet het geval . . . Luxeuse winkels, huizen met alle comfort, de mensen weten met hun geld geen raad. Maar dan heeft men mij het nachtasyl op Bowery laten zien, de werklozen slapen daar zittend, er staat zelfs geen tafel, er is een touw gespannen en daaraan kunnen zij zich vasthouden . . . Wanneer de tijd om is wordt het touw losgemaakt, en de slapers vallen op de grond. Ik vraag u: kan men zich een grotere bespotting voorstellen? . . . Een Amerikaans ingenieur zei me: „Bij ons worden op het ogenblik machines gebouwd, die kunnen denken als mensen. Wij zijn jullie honderd jaar voor.” Ik heb hem daarop geantwoord: „Misschien maken jullie zelfs machines, die in staat zijn de mensen te vervangen, maar de mens zelf hebben jullie compleet uitgeplunderd, jullie hebben hem het bewustzijn, het hart, het geweten ont-nomen en een machine van hem gemaakt. Tienduizend jaar geleden leefden er bij ons mensen, die nog niet beseften, wat de mens eigenlijk is. Jullie zijn bij ons dus tienduizend jaar ten achter.” Dat is alles, kameraden. Jullie moeten mij niet kwalijk nemen, dat ik onsamenhangend gesproken heb. Ik ben een gewoon Sowjet-mens, ik was op een dienstreis in Amerika en heb daar toevallig de onaangenaamheden beleefd, waarvan ik jullie verteld heb. Tot slot wil ik iets anders zeggen: het is een groot geluk onder waarachtige mensen te leven, dat wist ik indertijd op de heuvel bij Stalingrad en ook in de Amerikaanse gevangenis, toen onze ambas-sade-raad kameraad Danilewski mij bezocht, ik weet het ook nu, hier in uw midden . . .

Hoewel Minajew beweerde dat de gevangenis voor hem een rusthuis was geweest, voelde hij zich niet goed, hij had last van benauwdheid en

kon 's nachts niet slapen. Olja merkte het op en ging met hem naar een kliniek. De arts schreef hem rust en baden voor. In Juli ging Minajew met Olja naar Kislowodsk. Zij leerden het geluk kennen, dat niet onder woorden te brengen is: zo volkomen is het en zo arm aan gebeurtenissen, zelfs aan woorden, Minajew zei eens tot Olja:

— Wij doen niets, maar ik heb het gevoel, dat wij het zeer druk hebben — de hele tijd kijken wij naar elkaar en verheugen ons...

Toen Minajew in Moskou was teruggekeerd, vernam hij, dat hij in een pas gebouwd huis aan de Pestsjanaja een eigen woning kreeg. Hij snelde naar huis:

— Moeke, gefeliciteerd!...

Maria Michailowna hoorde hem aan en antwoordde geprikkeld:

— Ik blijf hier.

Allen trachtten haar te overreden. Anna Borisowna zei:

— Een eigen woning — denk u toch eens in, wat een boffers!... Gaat u dan werkelijk niet met uw familie mee?...

Maria Michailowna antwoordde, dat de verhuizing te veel rompslomp met zich mee zou brengen, dat zij er te oud voor was; zij wilde niet zeggen, wat haar zo droevig stemde. Minajew begreep het dadelijk:

— Het valt moeke zwaar de ark te verlaten, zij is immers de kapitein...

Maria Michailowna voer tegen hem uit:

— Nou, en wat zou dat? Ik heb in deze woning mijn hele leven gesleten. Ik heb er met je vader gewoond, begrijp je dat?... Hier kent iedereen mij. Ik kan eens even bij Sjoera of Natasja binnenwippen, ik heb mensen, met wie ik praten kan... En heb jij er aan gedacht, hoe eenzaam Anna Borisowna zich zou voelen?... Wat heb ik niet met Sjoera's dochttertje opgetrokken, zij begint nu net te lopen, en dan zou ik weggaan, en nog wel helemaal naar de Pestsjanaja, aan het andere eind van de wereld?... Tussen Ljolja en haar man loopt het nooit goed af. Men moet niet zo vroeg trouwen: een heel leven samen door te brengen — dat is wat anders dan een omhelzing op de boulevard. Hij publiceert gedichten en kijkt naar de meisjes en bezoekt restaurants. Waar heeft hij een vrouw voor nodig, en nog wel een in verwachting?... Ljolja geneert zich daarover met haar moeder te spreken en komt bij mij... Ik weet werkelijk niet, wat ik doen moet...

Met grote moeite slaagde men erin, Maria Michailowna tot de verhuizing te bewegen. Op het inwijdingsfeest nodigde zij alle bewoners van de ark uit. Sjoera was enthousiast:

— Twee kamers, bad, keuken!...

Maria Michailowna zei steeds weer:

— Als jullie maar niet denken: uit het oog, uit het hart. Ik kom jullie vaak opzoeken. Mitenka heeft mij laten zien, hoe ik moet gaan: eerst met de metro en dan met de trolleybus; ik zal het heus wel vinden...

Dat was in September; een maand later vernam Minajew, dat hij in Peking benoemd was. Maria Michailowna sloeg de handen ineen: alweer sturen ze hem weg! En nog wel helemaal naar China... Mitenka was geweldig in zijn schik en zei, dat hij een geluksvogel was — van kindsbeen af was het zijn droom geweest, China te zien, en nu was het er bijzonder interessant: de Chinezen hadden de Amerikanen verjaagd en begonnen een zelfstandig leven. Maria Michailowna ging naar haar oude woning: zij wilde met mensen, in wie zij vertrouwen stelde, overleggen, of Mitenka niets kon overkomen. Allen legden haar uit, dat de Chinezen overwonnen hadden, dat zij vrienden waren, dat Minajew het in China goed zou hebben. Langzamerhand stelde Maria Michailowna zich gerust.

Voor Olja was het moeilijker. Zij hadden een halfjaar samen geleefd, en Olja was nog meer van haar man gaan houden. Nooit in haar leven was zij zo gelukkig geweest. Toen zij uit Kislowodsk terugkwam, had Maria Michailowna gezegd: „Dat je verbrand bent, zie ik... Maar kijk eens in de spiegel — je ogen stralen...” Olja kon zich nauwelijks voorstellen, dat Minajew over twee weken zou vertrekken, misschien voor lang, en dat zij weer op herinneringen moest leven, dat haar niets anders overbleef dan steeds weer zijn brieven te lezen en te dromen van een weerzien in een ver verschiët. Minajew vroeg haar, of zij geen zin had met hem mee te gaan. Zij weigerde. Als hij naar een vijandig gezind land had gemoeten, was zij meegegaan om haar man niet alleen te laten. Maar in China zou hij het niet moeilijk hebben... O ja, het was interessant er een kijkje te nemen, zo'n kans krijg je niet alle dagen. Maar nu kon zij niet weggaan. Het was het eerste jaar, dat zij werkte. men stelde vertrouwen in haar — men had haar in Moskou gelaten en haar een goede school toegewezen —, en zou zij dat alles plotseling in de steek laten, alleen omdat haar man vertrok? Nee, dan zou ze zichzelf verachten... En Olja bleef met Maria Michailowna achter.

Minajew vertrok in October, maar zijn eerste brief ontvingen zij pas kort voor Nieuwjaar. Olja las hem voor, Maria Michailowna moest nu eens zuchten, dan weer lachen, af en toe mompelde zij: „Wat je zelf niet ziet, kun je je niet voorstellen...” Minajew beschreef zijn eerste indrukken:

„Scheen het mij in Amerika, alsof ik onder zuigelingen was beland, hier stuit ik bij elke stap op eeuwenoude wijsheid. Ze doen hier een heleboel allerwonderlijkste dingen. Ik heb een boom gezien, die uit tien bomen bestond — zij hadden zich ineengevlochten, of liever: een geduldige tuinman had ze ineengevlochten. Ik ben naar de opera geweest, het was een prachtige uitvoering, ik werd gewoon verliefd op een jonge actrice (word maar niet jaloers, Olenka, zij stond op het toneel en ik zat in de loge). Later bleek het een oude acteur te zijn, die als jong meisje optrad. Ik was in een drukkerij, daar rent de zetter langs een enorme wand heen en weer — dat is de letterkast, tienduizend vakken

met verschillende tekens. Feilloos vindt hij de hiëroglief, die hij nodig heeft. De Chinezen zijn grote meesters, zij houden van de arbeid en de kunst staat bij hen in hoog aanzien. Aanvankelijk heb je de indruk, dat je in een onbegrijpelijke wereld terecht gekomen bent. Alles is om zo te zeggen averechts: de rouwkleur is niet zwart, maar wit, soep wordt niet aan het begin, maar aan het eind van de maaltijd gegeten, men leest van rechts naar links. In de pagoden drinkt men thee en slaapt men. De heiligenbeelden zien er zo huiveringwekkend uit, dat je de kinderen er de stuipen mee op het lijf kunt jagen. Chinese muziek doet erg vreemd aan, de trommels overheersen. Er zijn hier trouwens veel vreemde dingen, maar wanneer je de zaak nader beschouwt, zie je, dat de mensen psychisch aan je verwant zijn, dat zij hartelijk en verstandig zijn. Mijn ogen verwonderen zich voortdurend, mijn hart niet. Het land is groot, maar dat verbaast ons niet — ik ben zelf immers van Moskou naar Irkoetsk gevlogen. Wat verbazing wekt, dat is het grote aantal mensen, iedere duimbreed grond is bewerkt, zelfs ver van de stad gelegen velden zijn kleine, vlijtig onderhouden tuintjes. In de steden beweegt zich een ononderbroken stroom mensen, vooral in Sjanghai. Dag en nacht stroomt deze menselijke rivier voort. Duizenden mannen vervoeren per fiets passagiers in manden, dat zijn de inheemse koetsiers. Reusachtige fabrieken, en er vlak naast worden potten gebakken of manden gevlochten, in elk huis is een werkplaats en een winkeltje. In Sjanghai zie je, hoe de vreemdelingen zich hier vroeger gedragen hebben. De stadswijken der buitenlandse concessies waren met kettingen afgezet en op de rivier lagen oorlogsschepen voor anker, hun kanonnen dreigend op de stad gericht. Men kan zich gemakkelijk voorstellen, hoe blij de Chinezen zijn, dat dat alles tot het verleden behoort. De boeren hebben land gekregen, dat is een geweldige gebeurtenis. Vóór ik hier kwam, kon ik mij er geen voorstelling van maken, hoe zij vroeger leefden. Ik wil jullie het volgende verhaal vertellen. In de dorpen zijn geen kerkhoven, ieder moet de zijnen op zijn eigen stuk grond begraven. Een boer vertelde aan onze tolk, dat zijn vader drie jaar geleden gestorven was, maar dat hij hem nergens had kunnen begraven, omdat hij geen eigen grond bezat. Hij ging naar de landheer en smeekte hem op zijn knieën toe te staan de vader in zijn grond te begraven. Eerst weigerde de landeigenaar en daarna stelde hij als voorwaarde, dat de arme slokker een tijdlang gratis voor hem moest werken. Nu is het uit met de slavernij. De boeren hebben hun eigen land. Ik geloof, dat hetgeen hier gebeurd is het allerbelangrijkste is sinds de Octoberrevolutie: het aangezicht van Azië is veranderd. Ik schreef aan het begin van mijn brief, dat hier uiterlijk alles anders is, maar in het kleinste stadje zie je Stalins portret naast dat van Mao Tse-toeng en er is in de gesprekken, de discussies en het streven zoveel overeenkomst, dat het mij soms is, of ik thuis ben. De Amerikanen zijn hier niet geliefd — een en ander ligt nog te vers in het geheugen, boven-

dien zitten ze op Hormosa, hebben geprobeerd om te ontdekken, hoe de Chinezen tot nu toe niet met rust, onderhouden worden, welke vliegtuigen wapens af en sturen zijnen. In de Vliegtuigen, die gemakkelijk het land binnen, je hebt zelfs geen geschied. Vrij is er iemand gearresteerd, die met een of andere functionaris verband connectie stond; hij bekende, dat hij uit Hongkong gekomen was met hij tweeduizend dollar had ontvangen, en een aanbod, dat door de regering moest organiseren. Het getuige allemaal van een onverschuldeldheid. Nu ze er niet in geslaagd zijn China te bevrijden, ze zijn het met uitstekende Amerikaanse wapens uitgevoerd, die de Japanse Kai-sjek beschikten, wat kan dan een landje worden, dat bovendien nog huursoldaten, die niet de moeite van het nemen zijn te offeren. Van hun verstand heb ik twijfel. Het is een erg klein en maker van het vervalste document, dat zij mij in de vingers hebben, kan zich ook niet op een overmaat van kennis beroepen. Alleen ezels kunnen in de veronderstelling verdueren, dat ze een speldeprikken ten val kunnen brengen. Ze waren er niet van over verwonderen, dat ze hier gehaat zijn. Ik ben in de stad geweest, ik werd erg hartelijk ontvangen. — men houdt niet van hen, zij zijn geen holle woorden, maar een lange geschiedenis van heidenen, offers en bloed. Ik was in gesprek met studenten, toen er een jongsman binnenkwam, die van mijn tegenspoed in Amerika afwies, hij had het verhaal. Wat er zich toen afspeelde, kan ik niet beschrijven. De studenten mij, brachten mij bloemen en gaven die avond een banket, waarin vier dertig gangen geserveerd werden. Ik moest blijven overnachten en de volgende morgen brachten ze mij naar een dorp, daar kwamen zij met vlaggen ons tegemoet; zij sloegen op trommels en zongen een lied van Sowjet-mens, die in een Amerikaanse gevangenis waren. Het was voor hen een dubbel getuigschrift: ik was hun vriend en het was van Amerikanen te lijden gehad. Als de New-Yorkse editie van mijn boek gezien had, hoe ik hier gevierd werd, zou hij de vast niet anders zeggen — hij kan toch niet heel China in de gevangenis zetten.

Aan het slot van de brief was geschreven:

„Olenka, lees de hele brief aan moeke voor, maar het is alleen voor jou. Ik heb in het vliegtuig aan te schrijven. Het is ongelooflijk — de Oeral, de Siberische rivieren, de Baikalmeer, dan weer bergen, de Gobiwoestijn. Het is een je horloge verzetten, het is een en al afwisseling. Het is een vertrokken, ben door de winter heen gevlogen en in de sneeuw, de zandvlakte van de Gobi en de Chinese woestijn. Het is overal jouw ogen gezien, hun fonkeling, waarom ben ik niet Olenka, waarom ben ik jurist en geen dichter? Ik wil het niet schrijven, het ene gedicht al beter dan het andere. Het is niet niet uitgeven, ze zouden zeggen: wie is die Mannen? Het is een

een dichter van die naam geleefd, maar die is al lang dood. En dan nog wel over de liefde — dat is geen leidmotief. Maar ik word geleid door mijn liefde tot jou, die mij helpt leven en werken. Ik weet niet, wat ik verder nog moet zeggen, woorden ontbreken mij, maar de liefde is er, vergeet dat nooit! Ik weet niet, of het spoedig zal zijn, maar wij zullen weer samen zijn en zullen elkaar weer in de ogen zien, zwijgen en ons verheugen, Olenka, mijn lieve kleine Olja! . . .

Olja liet zich van deze brief niet scheiden en het postscriptum las zij elke avond opnieuw. Zijn liefde bracht haar vreugde en zorgen. Zij schaamde zich, dat zij zich zo nerveus maakte. Aan het front ben ik niet ongerust over hem geweest, en nu ben ik het wel. Allicht, er zijn daar bandieten . . . Maar hem zal niemand iets doen. Hij schrijft, dat de Chinezen op onze mensen gesteld zijn . . . Van de zomer krijgt hij verlof. En anders ga ik naar hem toe Maar wij zullen elkaar beslist weerzien. Wat heeft hij het mooi gezegd: „ . . . zullen elkaar weer in de ogen zien, zwijgen en ons verheugen . . . ”

Maria Michailowna vertelde de bewoners van de ark lang en uitvoerig, dat de Chinezen kranige mensen waren — dat schreef Mitenka, alleen eten zij de soep op een verkeerde tijd, maar ze zijn erg sterk, de Amerikanen hebben daar niets meer in te brengen, het is precies zoals het spreekwoord zegt: wat van de wagen valt, is verloren.

Minajew stuurde de zijnen met Nieuwjaar een telegram, en eind Februari kreeg Olja een brief met een Koreaanse postzegel:

„In mijn leven hebben zich veranderingen voorgedaan: de rechtskundige adviseur der handelsvertegenwoordiging in Pjongjang heeft dysenterie gekregen, daarna traden er complicaties in; de man is niet jong meer, daarom heeft men hem naar Moskou getransporteerd, en ik ben hierheen overgeplaatst. Ik vond het jammer, dat ik China moest verlaten, ik ben er in het geheel maar drie maanden geweest, dat is te weinig om alles goed te bekijken. Maar wij waren daar met ons tweeën, zodat ik wel gemist kon worden. En zo ben ik weer in een ander land. Indien ik regelrecht uit Moskou hier gekomen was, zou ik mij over alles verbaasd hebben, maar dit land lijkt in vele opzichten op China. Natuurlijk is er ook veel, dat anders is. Eerlijk gezegd, neem ik niets meer in mij op: ik heb al te veel nieuwe indrukken opgedaan. Er ontstaat een nieuw Pjongjang, er zijn grote huizen gebouwd, net als bij ons. Ik woon in een oud Koreaans huis. De kamers zijn zeer licht, als veranda's, en de verwarming is eigenaardig — de vloer wordt verwarmd. Ik heb niet veel te doen en ik rust heerlijk uit. Soms doe ik een wandeling en kijk ik wat rond; ik ben ook al buiten de stad geweest. En soms zit ik thuis te dromen. Het is een rustig, vriendelijk en stil land, de Koreanen hebben het zelf ook zo genoemd: „Land der morgenstilte”. Ik verlang naar jullie, mij is vast beloofd, dat ik in Augustus verlof krijg.”

Olja keek nog eens in de enveloppe en vond een klein briefje.

„Olenka, ik denk voortdurend aan jou. Nog zes maanden, voor wij elkaar zullen weerzien, dat is vreselijk lang — honderdtachtig dagen en nachten zonder jou. Maar wanneer ik ontwaak, ben jij naast mij en ik slaap met jou in mijn armen in. Ik heb nooit vermoed, dat een mens zo beminnen kan. Dat is alles.

Maria Michailowna was geheel van streek.

— Hebben ze hem weer naar de Amerikanen gestuurd? ...

Olja stelde haar gerust:

— Daar zijn toch geen Amerikanen, het is een volksrepubliek.

— Olenka, ben jij heus niet in de war? Er stond toch in de krant, dat ze daar troepen hebben en niet naar huis willen gaan ...

— Dat is in Zuid-Korea, maar Mitja is in Noord-Korea.

— Nou, goed dan ... Als er maar geen Amerikanen zijn ...

's Nachts trachtte Olja zich de verre stad voor te stellen, waar Mitja leefde. Hij heeft er niets over geschreven, alleen dat de vloeren verwarmd worden ... Misschien is het daar nu al ochtend en is hij naar zijn werk gegaan. Maar ik zou hem warm en slaperig in mijn armen willen sluiten ... Als hem maar niets overkomt! Indien liefde iemand kan beschermen, laat zij hem dan beschermen ...

7

Minajew had de zijnen de waarheid geschreven: hij had nu een rustig leven. Wanneer hij van zijn werk thuis kwam, ging hij aan zijn bureau zitten, soms om te schrijven en soms om urenlang in diep gepeins te verzinken: zijn oude wens, een boek over de oorlogsjaren te schrijven, was weer in hem bovengekomen. Al wat hij in Amerika had beleefd, was verbleekt en als in een ver verleden weggezakt; daarentegen schenen de dagen, toen Osip grimmig op de met rood potlood volgekraste kaart keek en de marconist Olja steeds herhaalde: „Oka, geef mij Rozetka“, hem levend en nabij. Hij had Olja toch niets gezegd van het boek, dat hij in het hoofd had: hij was bang, dat hij, wanneer hij ervan vertelde, het niet meer zou kunnen schrijven. Hij had geen plan: hij herinnerde zich de mensen, de gebeurtenissen, al wat hijzelf had doorgemaakt. De la van zijn schrijftafel lag vol velletjes met brokstukken. Heb ik eenmaal alles opgeschreven, dan zal ik gaan overwegen, wat ik ervan maak, zei Minajew bij zichzelf. Soms schreef hij zonder onderbreking tot de ochtend toe, soms ook ijsbeerde hij door de kamer en bracht zich, nu eens met een glimlach, dan weer met een frons, het verleden voor de geest.

Vandaag was hij laat thuis gekomen: in de club was een voordracht over de internationale situatie gehouden, daarna was er een film vertoond en tenslotte had hij met Sobolew thee gedronken. Deze vertelde, welke enorme dingen de Koreanen tot stand gebracht hadden: het industriële combinaat van Chynnam leverde verbluffende prestaties; overal werd gebouwd; in Januari was de algemene leerplicht ingevoerd. De Amerikanen lieten weliswaar van zich horen; onlangs was er een groep bandieten gearresteerd, zij vertelden, dat een Amerikaanse majoor hun had opgedragen de universiteit van Pjongjang op te blazen. „Zeker, ze maken ons het leven zuur, — zei Sobolew, — maar dat zijn tenslotte futiliteiten; al met al komt het leven op gang . . .” Onderweg naar huis dacht Minajew aan de toekomst: er stonden nog vele beproevingen te wachten. Misschien was het de wegstervende deining na de storm, of waren het symptomen van een nieuwe orkaan? . . .

Toen hij echter thuis de beschreven bladen op zijn bureau zag liggen, vergat hij dadelijk alles en keerde terug in de wereld, die thans zijn leven vervulde. Hij herlas de laatste regels, die hij gisteren geschreven had: „De majoor zei tot de tolk Kranz: 'Verder heb ik geen vragen.' Toen gingen allen om de gevangene heen staan . . .

Kranz had een vreemd voorkomen — een smal, donker gezicht, grote, zeer donkere ogen; hij leek op een Bedoeïen. De meisjes vergaapten zich aan hem, maar hij was onverschillig voor hen of deed misschien maar zo. Hij was niet spraakzaam. Maar eens zaten wij een hele nacht bij elkaar en toen kwam hij los. Wij hadden het over de plannen van Hitler en de houding der krijgsgevangenen; daarna ging het gesprek op de poëzie over. Ik zei, dat ik van Heine hield. Hij kende vrijwel al zijn gedichten uit het hoofd, zowel in het Duits als in vertaling. Nu is het komisch zich dat voor te stellen: een bunker, mijnen, granaten, een afschuwelijke toestand, iedereen weet, dat de Duitsers bij het krieken van de dag weer komen opzetten, en daar staat Kranz in vervoering het „Lyrische Intermezzo” voor te dragen. Vervolgens begon hij Lermontow te declameren:

De kiem der waarheid ligt in 't hart des mensen,
Het heilig zaad der eeuwigheid:
De stroom des tijds, de ruimte zonder grenzen
Omvat het in een spanne tijd . . .

Luitenant Roebljow zei: 'Hij draagt even mooi voor als een acteur.' De telefoon ging: 'Ze komen weer opzetten . . .' Roebljow vloekte: 'Parasieten! Ze laten je niet eens rustig luisteren . . .' Roebljow sneuvelde aan de Desna."

Minajew schreef:

„Men bracht de Duitser koolsoep. Hij had zeker lang niets gegeten, zijn ogen schoten vuur, hij pakte de nap met stijve vingers. Hij at haastig

en smakkend. Allen keken naar hem, alsof zij nog nooit iemand hadden zien eten. Toen zei Roebljow tegen Kranz: Vraag hem eens, waarom zij hier eigenlijk binnengevallen zijn, die stommelingen. Ik ben een Rus, en ik ben hier zelfs nooit geweest. Hebben ze dan geen eigen tehuis? Zeg hem, dat hij maar een peuter is, terwijl ons land onmetelijk groot is. Wanneer ik op de kaart kijk, kan ik er met mijn verstand niet bij; waar de „U” van USSR staat — dat kan ik mij nog voorstellen, in Witrusland ben ik nooit geweest, maar wij hebben bij Wjazma gevochten. Maar waar de „R” staat — dat gaat boven mijn petje. Zjarow zegt, dat de tijgers daar zo maar rondlopen. En ik heb tijgers alleen maar op plaatjes gezien... Vertaal hem, dat hij de grootste sufferd ter wereld is. De Duitser schoof de lege nap weg, keek schuchter naar Roebljow en toen hij zag, dat deze lachte, verscheen er een onzekere glimlach op zijn gelaat. Roebljow zei: 'Vraag hem, waarom hij zwijgt.' De Duitser glimlachte niet meer, hij snoot melancholiek zijn neus. Kranz gaf hem een sigaret en zei tot Roebljow: Hij zal je niets zeggen. Ik heb hem twee uur lang verhoord, hij antwoordt op alles: „Dat gaat mijn verstand te boven, van zulke dingen begrijp ik niets... Wanneer wij eenmaal Berlijn binnentrekken, dan zullen zijn ogen wel opengaan... Men bracht de gevangene weg. Zjarow zei: 'Wandluis!... En wat bezorgen ze de mensen een ellende!...'

Minajew dacht aan Zjarow terug: hij was een lange man, moedig, en hield van vloeken. Aan de Donets was hij eens naar het Italiaanse kamp gekropen... Dat moet ik opschrijven...

„Zjarow kwam somber gestemd terug. De luitenant vroeg hem: En?... Zjarow antwoordde: 'Zoals u bevolen had, precies raak...' Men gaf hem wodka. 'Waarom ben je zo terneergeslagen?' — vroeg de luitenant. Toen begon Zjarow te vloeken: 'Zo'n ellendeling!... Toen ik vlak bij mijn doel was, hoorde ik iemand zingen. Hij zingt zo, dat je gewoon machteloos bent, dat je ziel uit je lijf getrokken wordt... Een minuut of vijf bleef ik liggen luisteren. Toen werd ik razend — hoe durfde die schoft nog te zingen!... En ik slingerde hem een handgranaat toe... Maar hij zong prachtig, kameraad luitenant. Ik kan gewoon niet tot rust komen...'

Kranz had eens een Italiaanse overloper meegebracht. Ook hij had een moole stem. Kranz zei: „Het is een boer uit Calabrië, zijn naam kan hij niet schrijven, maar je moet eens horen, hoe hij de dingen beoordeelt. Dat is geen Herr Professor, zijn hersens werken goed...'

Minajew keerde in gedachten naar Kranz terug. Lina zei: „Rustig is hij wel, maar je weet nooit, wat hij het volgende ogenblik zal uithalen. Toen wij uit Rostow terugtrokken, bleef hij plotseling staan en schreeuwde: ik ga niet verder! Dit is de grootste zwijnerij! Wij moeten hun te lijf gaan en niet de benen nemen!...' Hij was gewoon razend...'

Minajew stond op en begon door de kamer te ijsberen. Hij zag weer voor zich, hoe Kranz gewond raakte. De majoor zond luitenant Kowalenko naar de commandopost der divisie. Dat was bij Zjtomir, toen de Duitsers tot de tegenaanval waren overgegaan. De toestand was wanhopig, zij hadden een sterke stoottroep samengetrokken en vielen in de rechterflank aan, het regiment was afgesneden, de verbinding verbroken. Rondom lag alles onder vuur... Zelfs Osip, die toch heel wat kon verdragen, had zijn kalmte verloren. Plotseling komt Kranz op de proppen met de boodschap: „Kameraad majoor, staat u mij toe naar de commandopost te gaan — ik moet buitgemaakte Duitse brieven afleveren.” Osip zegt hem, dat hij die brieven dan maar aan Kowalenko moet meegeven. Kranz antwoordt: „Ik moet zelf rapport uitbrengen — het schrift is moeilijk leesbaar, bovendien is de tolk van de generaal nog een nieuweling, hij zal het niet klaarspelen.” Osip haalde de schouders op — goed, ga dan maar. Toen zei Kranz, dat het een hele toer was naar de commandopost door te dringen — er was geen dekking in de omgeving, hij kon de generaal wel alles overbrengen, dan hoefde Kowalenko niet te gaan. De majoor ging ermee akkoord: inderdaad, waarom zou hij er twee sturen?... Kranz kwam behouden bij generaal Zykwow. De volgende dag werd hij getroffen, toen hij terugkroop. Een schot in zijn buik... Bij ons zei men: „Hij is dood.” Maar Nestojanow haalde hem erdoor. Een eminent chirurg! Hij zei altijd: „Waarom zou ik er het mes in zetten? Wonderen bestaan niet...” Maar dan zette hij er toch het mes in. En hoeveel mensen heeft hij niet gered! Hij rookte niet, maar had altijd een sigarettenpijpje tussen de tanden en zei lachend: „Ik rook in gedachten...” Ik moet Nestojanow beschrijven...

Het was een hele tijd later, wij stonden reeds in Duitsland. Kowalenko had landkaarten van Osip gebracht, ik liet hem overnachten, wij aten samen het avondmaal, er was wodka. Ik vertel hem terloops, dat ik een brief van Kranz gekregen heb, waarin hij schrijft, dat hij bij ons terugkomt. Hij springt op, stoot met zijn mouw het glas om en roept uit: „Jij weet niet half, wat dat voor een man is!...” Hij vertelde: „Ik geloofde indertijd werkelijk, dat hij Duitse brieven wilde overbrengen. Later heb ik van Zykwows adjudant gehoord, dat hij helemaal geen brieven had — hij verscheen bij de generaal en zei: in opdracht van majoor Alper. Hij had het allemaal verzonnen, snap je? Wij hadden tevoren samen zitten praten, liever gezegd, hij zweeg, maar ik had de geest gekregen en was aan het filosoferen geslagen. De stemming was onder nul... Herinner jij je, wat er plaats vond? Wij marcheerden en marcheerden, het scheen, dat wij linea recta tot Berlijn zouden oprukken, en plotseling sloegen zij terug en kwamen haast weer tot onder de rook van Kiëw. Kranz zegt: „Dat zijn hun laatste stuiptrekkingen, nu is het gauw afgelopen...” Ik antwoord hem: „Maar wij worden intussen gekist...” Niet dat ik zo'n lafaard ben, bij Stalingrad zou mij zo iets eenvoudig niet ingevallen zijn...

Maar nu kwam het, juist omdat het bijna afgelopen was. Ik had mij door mijn stemming laten meeslepen. Wij hadden vier nachten niet geslapen... Daarna kwamen wij over iets anders te spreken — hoe men in het achterland op het einde wachtte. Ik vertelde hem over mijn vrouw en dochttertje: dat zij naar Koeibysjew geëvacueerd waren en juist naar Kiëw wilden terugkeren — en nu kwam dat tuig weer opzetten... Plotseling begint hij te lachen, hij zegt, dat hij niemand op de wereld heeft, zodat hij zonder verdere gevolgen kan sterven. Ik sloeg er geen acht op, de mensen kletsen zo veel... Maar die gek ging in mijn plaats... Toen ik de ware toedracht te weten kwam, was ik natuurlijk razend, ik wist met mijzelf geen raad... Nou, wat vind jij van zo'n man?..."

Toen Kranz bij ons was teruggekomen, vroeg ik hem eens terloops, waarom hij dat verhaal over die Duitse brieven verzonden had. Hij werd zo rood als een kreeft, gaf geen antwoord en begon over iets anders te spreken. Ik moet beslist een beschrijving van Kranz geven.

Kowalenko liet een foto van zijn vrouw zien — een knappe vrouw, maar zij was een beetje scheel. Een steil straatje komt uit op de Wolga, alles is bevroren, het is glad buiten, de jongens suizen omlaag. Kowalenko's vrouw heeft tegen de bloemen op de ruiten geademd, er is een kijkgaatje ontstaan — zij wacht op een brief. Ik moet ook de brieven beschrijven: de driehoekig dichtgevouwen velletjes.

Ik weet niet, of het waar is, dat Kranz niemand had. Hij werd nog vóór mij gedemobiliseerd. Wat zou hij op het ogenblik doen? Lina had het juiste woord gebruikt: razend... Lina glimlachte altijd, zij had kleine glanzende tanden...

Minajew ijsbeerde nog steeds van de ene hoek naar de andere. De kamer leek hem nu te klein, zij was vol mensen. Hij had een lang gesprek met Osip. Die had alles verloren — zijn vrouw, zijn moeder, zijn dochttertje, en nog wist hij anderen te troosten... Onze mensen zijn sterk, de Amerikanen hebben er geen idee van, hoe sterk wij wel zijn... Sjapowalow werd aan zijn arm verwond, maar hij had het over de gaffelsteun, waar zijn mitrailleur op rustte. Toen wij nog uit Rossosj terugtrokken, was Zaroebins hartewens: „Wanneer wij eenmaal in Berlijn zijn, ga ik een week lang slapen, op mijn woord..."

Minajew zag Zagwozdew, Maharadze, Boetenko voor zich. Hij was door schimmen omringd, hij sprak, lachte, drukte de handen van levenden en doden. Er waren geen doden, het bataljon, het regiment, het hele grote volk marcheerde van de Wolga naar het Westen, menslievend en onverbiddelijk, marcheerde en marcheerde, door regen, hitte en sneeuwstormen.

Minajew schreef: „De tolk Kranz had zwart borstelig haar. Hij sprak weinig; marconiste Katja noemde hem ‚de das‘. Het was bij Zjtomir. Het bataljon had zich op de helling van een heuvel ingegraven. Het vochtige lover en de opgegraven aarde roken naar een kerkhof..."

Hij hield even op en keek door het raam. Het begon te dagen; alles was gehuld in een grauwigroen waas. Hij dacht: in Moskou is het nu avond, Olja gaat waarschijnlijk juist naar bed. Wanneer zij slaap heeft, is zij net een klein meisje... Hij schreef: „Kranz meldde de majoor...” — en legde zijn pen neer. Kranz stond voor het groenige venster te declameren. Minajew was ingeslapen; wegdommelend had hij gehoord:

De stroom des tijds, de ruimte zonder grenzen
Omvat het in een spanne tijd...

8

Februari bracht sneeuwstormen, de wegen waren ingesneeuwd, de aarde was met sneeuwhopen bedekt; maar de liefde van Kranz en Wera deed nog steeds aan een onweersnacht in de zomer denken.

In Augustus had Wera districtschef Semjorkin gevraagd, of hij haar niet naar de school bij de fabriek van landbouwwerktuigen kon overplaatsen. Semjorkin had geprikkeld geantwoord: „Daar had u tijdens het vorige schooljaar aan moeten denken... Dient u van het voorjaar maar een verzoekschrift in, dan zullen wij eens kijken.” Semjorkin was niet boosaardig, maar hij hield van orde. Een huwelijk is geen overstroming of brand. Hoe kan Troebnikowa de discipline in de school handhaven, wanneer zij zelf niet weet, wat zij zich de volgende dag in het hoofd zal halen?... Neen, zij moet maar tot de lente wachten. Wanneer Gorsjkowa met pensioen gaat, zullen wij haar overplaatsen... Wera vertelde Kranz niets van haar gesprek met Semjorkin; slechts eenmaal zei ze bij het afscheid zacht: „Zullen wij ooit samen zijn?...”

Zij zagen elkaar zelden, en hun ontmoetingen waren toevallig: soms reed er een auto van de sowchoz naar de fabriek en werd Wera bijtijds door de een of ander gewaarschuwd, soms ook kreeg Kranz de gelegenheid naar Pestroesjkino te komen. Op oudejaarsdag ging Wera te voet naar het station — een afstand van dertig kilometer —, zij holde door de sneeuwstorm om de Moskouse trein te halen, die niet ver van de fabriek stopte. De trein had vertraging. Het was twee uur in de nacht, toen zij, verkleumd en opgewonden, de kamer van Kranz binnenstormde. Op tafel stond een fles wijn met twee glazen. Kranz was aan het werk. „Gelukkig Nieuwjaar! — zei Wera, maar onthutst ging zij verder: — „Maar verwachtte je iemand?...” Hij glimlachte: „Jou. Ik begreep, dat jij niet kon komen, maar toch verwachtte ik je...” Alles hield hen gescheiden: Kranz' werk (hij was nu dag en nacht met het project van de dorsmachine bezig), de school, de onbegaanbare wegen, de sneeuw-

barricaden. Wanneer zij samen waren, kwelden zij elkaar met onuitgesproken gedachten, verstolen verwijten en twijfel. Hun liefde zou waarschijnlijk evenmin gelijkmatig en rustig geweest zijn, zelfs indien zij samengeleefd hadden: beiden waren zij hartstochtelijk, gesloten en stelden hoge psychische eisen.

Kranz was zes jaar ouder dan Wera; hij had de school van de oorlog doorlopen; op de fabriek moest hij zowel met de directeur als met de arbeiders en de ingenieurs overweg kunnen; hij wist zich te beheersen; glimlachend hoorde hij de directeur aan, die steeds talrijke voorbeelden aanvoerde om aan te tonen, hoezeer voorzichtigheid beter was dan onvoorzichtigheid; geduldig legde hij de draaier Drozdzin uit, dat het onvoordelig voor hem was de draaibank te forceren — dat berokkende zowel de staat als hemzelf schade. In zijn eigen werk echter was Kranz vol vuur, hier viel er niet met hem te praten. Om het project van de dorsmachine was een hele strijd gaande; wat Kranz voorstelde, verschildte in vele opzichten van het mislukte model van Kostitski, dat de directeur zoveel narigheid bezorgd had; maar Kosjarew herinnerde zich nog al te goed, hoe hij naar Moskou ontboden was, en wilde, dat Kranz zich tot enige onbeduidende wijzigingen in het bestaande model zou beperken. Kranz gaf niet toe; de gesprekken werden steeds heftiger, liever gezegd, Kranz ging te keer, terwijl Nikolai Stepanowitsj of zweeg of zei: „Her-verzekering is iets anders, voor lafaards is er bij ons natuurlijk geen plaats, maar elke verstandige werker moet zich verzekeren, daar steekt volstrekt geen kwaad in.” Met deze twistgesprekken gingen December en Januari voorbij, zonder dat Kranz van Kosjarew een antwoord kon loskrijgen.

In Januari, kort na de vacantie, had Kranz de gelegenheid naar Pestroesjkino te gaan. Het vroer dat het kraakte, hij reed in een open vrachtwagen en was geheel verkleumd. De hele weg dacht hij eraan, hoe hij Wera in zijn armen zou nemen. Hij klopte lang op de deur, een hond begon te janken; het venster was verlicht, maar niemand deed open: de vrouw des huizes was in haar stoel in slaap gevallen. Hij bleef kloppen, waardoor hij haar tenslotte wekte, en de vrouw zei slaperig:

— Zij is niet thuis. Zij is naar Georgi Alexejewitsj gegaan — dat is aan het andere eind van het dorp. Maar komt u binnen, dan kunt u zich een beetje warmen...

Hij stond bij de kachel, teleurgesteld, hij durfde niet goed vragen en vroeg tenslotte toch:

— Wie is die Georgi Alexejewitsj? Is hij pas kort hier?

De vrouw lachte listig:

— Somow, de leraar. Maria Iljinisjna is ziek geworden, daarom hebben ze hem gestuurd. Wera Nikolajewna gaat nu vaak naar hem toe...

Geheel overstuur keerde hij naar de fabriek terug.

Enkele dagen later kwam Wera bij Kranz. Hij ontving haar teder

kuste haar handen, sprak over de liefde, en sloeg toen plotseling een plagerige toon aan en beweerde, dat er geen hoge gevoelens bestaan, dat hij in de oorlog niet slechts gezien had, hoe huizen ineenstortten — ook de mensen verloren hun illusies. Wera was eerst geprikkeld, opwinding flitste in haar ogen; opeens verviel zij in dezelfde toon als hij, zei, dat er mensen waren, die van grote woorden hielden, welke echter volkomen inhoudsloos waren en waaruit slechts kleingeestige eigenliefde sprak; zij noemde Petsjorin en barstte plotseling in tranen uit. Hij troostte haar, en toen zij hem vol vertrouwen toelachte, vroeg hij:

— Waarom heb je mij niets van Somow verteld?

Haar gelaat versomberde.

— Dat zal ik je nog vertellen, maar niet vandaag. Het valt mij moeilijk, daarover te spreken...

Zij houdt van die man, dacht hij, en hij zei koel:

— Goed, laten wij tot de literatuur terugkeren. Ik ben het niet met je opvatting over Petsjorin eens...

Zij stond op:

— Ik moet gaan. De chauffeur heeft gezegd, dat hij uiterlijk tot tien uur zou wachten.

Hij gaf haar zelfs geen kus. De ganse nacht lag hij wakker, hij dacht met een ongewone vertedering aan Wera, maakte zichzelf verwijten, was bereid dadelijk over de sneeuwhopen naar Pestroesjkino te gaan om haar om vergeving te smeken, en een uur later zei hij tot zichzelf: ik heb te lichtvaardig in mijn geluk geloofd, ik moet de kracht vinden haar uit mijn hart te rukken.

Hij ging niet naar Pestroesjkino, ofschoon de gelegenheid zich voordeed; hij praatte zich in, dat Wera hem niet verwachtte, dat hij niet het vijfde rad aan de wagen wilde zijn. Het was een moeilijke dag. Nogmaals verbeterd en getest, stond het model van de dorsmachine voor Kosjarew. Kranz herhaalde hardnekkig:

— Wanneer u niet met de fabricatie begint, is het een misdaad...

Nikolai Stepanowitsj glimlachte aanvankelijk schuldbewust, maar werd daarna prikkelbaar: Kranz wilde hem een loer draaien. Maar Kranz verlangde antwoord. Toen zei Kosjarew:

— Hebt u uw zaaimachine naar Moskou gezonden? Wel, niemand belet u, in de hoofdstad projecten in te dienen. Maar ik neem de verantwoording niet op mij. Een dorsmachine is een ernstige aangelegenheid, en ik heb de nodige ervaring. Het is een misdaad, omstreden, ik zeg omstreden modellen in serieproductie te brengen. Ik heb u reeds meermalen gezegd, dat u over meer dan middelmatige capaciteiten beschikt, maar weet u, waar het u aan ontbreekt? Aan zelfkritiek...

Kosjarews woorden waren voor Kranz niets nieuws, maar nu hij nog opgewonden was over zijn gesprek van gisteren met Wera, verloor hij zijn zelfbeheersing en voegde de directeur grofheden toe, waarvoor hij

zich even later tegen zijn zin en koel verontschuldigde. De hele dag was hij nerveus, maar midden in de nacht, terwijl hij opnieuw de tekeningen controleerde, verzongk hij plotseling in gedachten. Ditmaal zag hij niet Wera voor zich, maar vluchtige ontmoetingen uit de oorlogsjaren, rustdagen in trieste, door de oorlog vernielde dorpen, nachtelijke gesprekken bij het matte licht van een olielamp, loopgraven, waarin roestbruin water stond, een hemel, die vol was van onheilspellend gezoem, zwarte vlekken in de sneeuw, bloed. Hij dacht zelden aan die jaren, en nu hij terugblikte, zag hij geen mensen, geen losse taferelen voor zich, doch de oorlog; met een gevoel van pijn trachtte hij in de toekomst te zien. Zou dat werkelijk terugkomen? . . . Neen, dat was onmogelijk! Vroeger had oorlog de volken onverhoeds overvallen. In de kamers van koninklijke paleizen, in de kanselarijen van diplomaten, in de stille werkkamers van ministers vlochten sluwe vossen hun noodlottige netten. Eerzuchtige lieden deden overvallen uit hinderlagen. Maar nu was de mensheid gewaarschuwd. Wie zou zo iets thans toelaten? . . . Op hetzelfde ogenblik begon hij zichzelf tegen te spreken. In de oorlogsjaren heb ik honderden Duitse dagboeken gelezen. In het begin verbaasde ik mij erover, hoe volwassen en bovendien ontwikkelde mensen dergelijke wartaal konden geloven. Later wende ik eraan, was ik zelfs verwonderd, wanneer ik op verstandige gedachten stuitte. En dat is toch een groot volk, met een oude cultuur, met tradities, met een neiging tot romantiek en sentimentaliteit. Ik had voor de oorlog hun klassieken gelezen, herinnerde mij de Duitsers bij Toergenew en kon niet begrijpen, wat de fascistten met hen gedaan hadden. Weet ik soms, hoe men de Amerikanen opvoedt, wat men hun vertelt en wat men hun verzwijgt? Misschien hamert men er bij hen allerlei waanvoorstellingen en vooroordelen in en tracht men hun het verstand te benevelen . . . Dan zullen wij nogmaals moeten . . . Wij zullen ons niets voorspiegelen, er zal bij ons geen ostentatieve vrolijkheid, geen radeloosheid, geen angst heersen. In eenenveertig was ik nog een kleine jongen, maar ook oudere mensen beseften de betekenis van een oorlog niet. In onze fantasie hadden wij dadelijk overwonnen, maar na de eerste tegenslagen lieten velen het hoofd hangen. Nu weet iedereen, dat oorlog iets vreselijks is, maar iedereen weet ook, dat men ons er niet onder krijgt . . . Wij mogen alleen niet bij de pakken neerzitten, daar is het nu de tijd niet naar, wij moeten de tanden stijf opeenklemmen, zowel wanneer er bij het werk iets niet klopt, als wanneer je een al te voorzichtige Kosjarew tegenover je hebt, of wanneer Wera weggaat, niet voor een dag, niet voor een maand, — voor altijd.

Zo dacht Kranz. In Pestroesjkino echter zat Wera zich te pijnigen: wat heeft hij mij gemakkelijk laten schieten! Hij verdenkt mij, beseft niet, hoezeer ik van hem houd. Natuurlijk kan ik het hem vertellen, maar waartoe? . . . Als hij in staat is om zo iets ruzie te maken, kan ik beter nu dadelijk met hem breken, zolang ik nog mijn trots heb . . .

Somow was drieëntwintig jaar. Hij was in Minsk geboren, waar zijn vader arts en zijn moeder lerares was. Als kind had hij er onder geleden, dat hij klein van stuk was — hij was de kleinste van de klas, met vechtpartijen kon hij niet meedoen en hij had slechte ogen; zijn makkers dreven de spot met zijn bril. Op de derde dag van de oorlog werd zijn vader opgeroepen. Zijn moeder was ziek en zei: „Ik kan niet weg...” Toen de Duitsers de stad naderden, nam de jongen zijn moeder bij de hand en zei: „Kom.” De weg werd gebombardeerd. Hij verpleegde zijn moeder en droomde ervan, hoe heerlijk het zou zijn, een Duitse tank in de lucht te laten vliegen. Zij werden naar Penza gebracht; hij wilde op een fabriek gaan werken, maar zijn vader schreef: „Zjora moet beslist studeren.” Zijn vader sneuvelde bij Warszawa. De jongen had een hartstocht voor lezen. Hij stelde zich voor, dat hij Bazarow was, of Andrej Bolkonski, of Grigori uit „De stille Don”. Toen stierf zijn moeder. Hij werd afgekeurd voor militaire dienst, hetgeen hij uiterst moeilijk kon verwerken: ik wil bij de luchtmacht, maar ik ben nu eenmaal geen hoogvlieger... Hij bezocht hetzelfde paedagogische instituut als Wera. Zij herinnerde zich de magere bijziende jongeman, die nooit een meisje het hof maakte en geen volley-bal speelde. Zijn schoolkameraden bespotten hem. Krapiwnikow maakte het rijmpje:

Wat hij vinden wil, vindt Zjora Somow niet,
Daar hij overal slechts Zjora Somow ziet.

Somow was beledigd en zei tegen Krapiwnikow: „Jij hebt het mis, als als je denkt, dat ik een individualist ben; ik ben net zo goed een komsomolets als jij...” Hij werd verliefd op een studente, schreef haar lange brieven, die hij echter meteen weer verscheurde. Toen het meisje eens met hem alleen gebleven was, pakte zij zijn hand: „Vertel mij eens iets.” Hij bloosde en trok zijn hand weg: „Dat kan ik niet... Ga maar naar Krapiwnikow, die heeft er slag van.”

Toen Somow naar Pestroesjkino werd overgeplaatst, verheugde Wera zich: zij hadden samen gestudeerd en waren oude kameraden. Maar toen Somow haar zag, zei hij nors:

— Ben jij hier ook? Dat is ook toevallig!...

(Hij herinnerde zich, dat Wera dikwijls met Krapiwnikow in het park gewandeld had, en hij had de indruk gehad, dat zij hem uitlachte.)

Een week later klaagde hij Wera niettemin zijn leed:

— De zevende klas is iets verschrikkelijks. Ze weten hoegenaamd niets. En ik heb geen ervaring. Ik ben bang, dat ik het niet zal bolwerken...

Wera trachtte hem gerust te stellen:

— Ik weet, dat ze erg achter zijn, dat komt, doordat Maria Iljinisjna aldoor ziek is geweest. Maar ze halen het wel in... Maak jij je maar geen zorgen, met een maand ben je helemaal ingewerkt...

Somow sloot met geen van de leraren vriendschap, hij was zeer mensenschuw en daardoor wekte hij een hoogmoedige indruk; van school ging hij altijd rechtstreeks naar huis, en zijn avonden vulde hij met lezen. De directeur, Pawel Grigorjewitsj Pastoechow was een gemeedelijk man, die zelden iemand hekelde, maar Somow speelde het klaar zelfs hem tegen zich in het harnas te jaren: hij begon het literatuurprogramma te becritiseren — teveel werken en te weinig lesuren, de leerlingen hebben geen tijd de stof behoorlijk in zich op te nemen. Pawel Grigorjewitsj antwoordde, dat Somow nog te kort voor de klas had gestaan en het programma door ervaren peadagogen was opgesteld. Somow zei hierop:

— Een nieuw oog ziet soms beter...

Hij schrok van zijn eigen opmerking: dat had ik niet moeten zeggen, ik heb inderdaad geen ervaring, bovendien is het dwaas, dat juist ik het over een scherpe blik heb... (Zelfs met een bril kon hij slecht zien en hij leed daar zeer onder.) Hij werd vuurrood en inplaats van de reactie van de directeur af te wachten, liep hij snel heen. Pawel Grigorjewitsj zei tot de inspecteur van het onderwijs: „Ze hadden beter niemand kunnen sturen dan zo'n opschepper...”

Kort hierna overkwam Somow iets onaangenaams. Bij sowchoz 816 was een school met tienjarige cursus; in de negende klas zat een nicht van de agronoom, Katja Golowko geheten. Zij was in de zomer, na de dood van haar moeder, in de sowchoz gekomen. Het was een ziekelijk meisje met een trots karakter, dat ervan droomde een heldendaad te verrichten zoals Zoja; zij leerde nu eens uitstekend, dan weer bar slecht; zij had geen vriendinnen en leed onder haar eenzaamheid. Op een keer was zij niet op de vrijwillige Zondagsbrigade verschenen: zij lag de hele dag in bed (zij had dikwijls last van aanvallen van hevige hoofdpijn, die zij zowel voor haar oom als voor haar kameraden verborgen hield). Groepsleider Loekasjow vroeg haar, waarom ze niet gekomen was. Zij antwoordde bits: „Ik kon onmogelijk...” Op de vergadering van de komsomol zei Loekasjow:

— Wij moeten het gedrag van Katja Golowko bespreken. Waarom heeft zij zich aan het vrijwillige Zondagswerk onttrokken? Zij is ons hiervoor een verklaring verschuldigd...

Katja verbleekte, op haar voorhoofd verschenen zweetdruppels, en ze zei zacht:

— Indien jullie mij verdenken, heb ik niets te zeggen...

Men overwoog uitvoerig, wat er met Katja Golowko moest gebeuren. Zijzelf zweeg. Tenslotte werd Loekasjows voorstel aangenomen haar uit de komsomol te stoten. Kort hierna vond er een vergadering van de gewestelijke actiegroep plaats. Loekasjow bracht verslag uit over Katja Golowko. De secretaris van het rayoncomité Tsjelisjtsjew fronste zijn voorhoofd:

— Zo, ze wil zeker het plan doen mislukken...

Toen vroeg Somow het woord. Hij had Katja Golowko nooit gezien en wist niet, waarom zij niet aan de vrijwillige Zondagsarbeid had deelgenomen, maar hij was verontwaardigd over de zwaarte van de straf: iemand uitsluiten is eenvoudig, maar misschien verwoestte dit de gehele levensloop van het meisje. Hij begon uiteen te zetten, hoe gemakkelijk het is iemand uit te stoten, en hoe belangrijk de kwestie van de opvoeding is. Tsjelisjtsjew onderbrak hem:

— Spreekt u over Golowko en niet in het algemeen...

Wanneer Somow het hoofd verloor, beging hij altijd domheden; zo ook nu weer. Hij riep uit:

— Waarom valt u mij in de rede? Onder dergelijke omstandigheden kan ik niet spreken!

Tsjelisjtsjew haalde zijn schouders op:

— Goed, spreekt u maar, alleen een beetje korter.

— Ik zal niet spreken, indien u mij de mond snoert...

Tsjelisjtsjew zei:

— Zulke grillen horen in de komsomol niet thuis. Wilt u niet spreken? Dan laat u het. Ik zal nu mijn mening over Golowko zeggen. Volgens mij zijn de jongens te ver gegaan, zij hadden haar niet dadelijk mogen roye-ren. Een berisping was voldoende geweest, het meisje kan zich beteren.

Somow was voldaan: hij had er dus goed aan gedaan te spreken. Maar Tsjelisjtsjew behield een onaangenaam gevoel: Somow is een ver-waande kwast, hij kan zijn gedachten niet eens onder woorden brengen, maar wil, dat men naar hem luistert. Ik zou wel eens willen weten, hoe hij zijn werk doet...

Tsjelisjtsjew moest op een keer in de sowchoz zijn en reed naar Pestroesjkino. Hij vroeg de directeur van de school:

— En, hoe gaat het met Somow? Kan hij het aan?

Pawel Grigorjewitsj haalde de schouders op:

— Iets opwekkends kan ik niet zeggen. Ze hebben een opstel geschre-ven, veertien tweeën op zevenendertig leerlingen. Hij heeft om zo te zeg-gen een record in onvoldoendes gevestigd. Daar komt nog bij, dat hij geen kritiek verdraagt, maar zelf op alles en iedereen aanmerkingen maakt...

Twee weken later stond het verslag over Somows werkzaamheid op de agenda van de zitting van het rayoncomité van de komsomol. Tsjelisjtsjew vroeg hem, waarom hij doof was voor gerechtvaardigde kritiek. Dat was een komsomollid onwaardig. Somow antwoordde, dat Tsjelisjtsjew de situatie niet kende. Somow kreeg een strenge berisping met een waarschuwing.

Toen Wera dit vernam, schreef zij Tsjelisjtsjew dadelijk een brief; daarna ging zij naar Pastoechow:

— Somow wordt ten onrechte beschuldigd. De klas is erg achter, Maria Iljinisjna heeft vrijwel niets gedaan. Daarentegen vat Somow zijn

werk consciëntieus op. Uiteraard heeft hij in drie maanden niet de hele achterstand kunnen inhalen, maar er zijn vorderingen aan te wijzen. Vergelijkt u alleen maar het laatste werk met dat van vroeger...

De directeur zei geërgerd:

— U moest niet zo voor Somow in de bres springen. Ik ben tweeënveertig, maar ik heb van mijn leven geen verwaander man ontmoet. U ziet toch, dat hij iedereen tegen zich heeft ingenomen? De secretaris van het rayoncomité van de komsomol heeft mij gezegd, dat hij zich op de vergadering ergerlijk gedragen heeft. Een paedagoog moet bescheiden zijn, dat is een eerste vereiste, maar hij beschouwt zichzelf als een genie...

De chef van de rayonafdeling voor volksvoorlichting kwam naar Pestroesjkino en woonde een lesuur in Somows klas bij. Gewoonlijk doceerde Somow goed, hij had een vlotte spreektrant, en de leerlingen luisterden vol aandacht naar hem. Maar toen hij Semjorkin zag, raakte hij uit zijn evenwicht, hij sprak onzeker en zo zacht, dat hij zelfs op de voorste bank nauwelijks te verstaan was. De leerlingen zaten te draaien en te ginnegappen.

Semjorkin zei tegen Somow:

— U weet de dingen niet duidelijk uit te leggen... Men moet kritisch tegenover zichzelf staan, maar naar men zegt, bekritiseert u alleen anderen...

Somow voelde, hoe zich een ring om hem samensloot. Zelfs de goedmoedige wiskundelerares groette hem koel. Of leek hem dat slechts zo? Hij meende, dat allen hem verachtten, omdat hij een berisping met een waarschuwing gekregen had. Waaraan had hij deze onrechtvaardigheid te danken? Was het soms zijn schuld, dat de leerlingen waren achtergeraakt? Hij deed meer met hen dan strikt verlangd werd, legde hun alles tot in den treure uit en trachtte de achterstand in te halen. En nu lag er een smet op hem, niemand zou meer geloven, dat hij een eerlijk Sowjet-mens was. Semjorkin zou naar de districtsafdeling voor volksvoorlichting schrijven. Hij kon ontslagen worden. En dat, terwijl het toch zijn grootste verlangen was leraar te zijn en de leerlingen in zijn liefde voor de taal, voor de boeken te laten delen!...

De wind gierde in de schoorsteen, weemoedig jankten de verkleumde waakhonden, de winternacht was lang, en wanhoop vervulde Somows hart.

De volgende dag zei Wera hem in de pauze:

— Ze hebben jou onrechtvaardig behandeld. Ik heb een schriftelijke verklaring ingediend...

Hij antwoordde koel:

— Dat is zinloos. Ik ben gebrandmerkt. Jij kunt over mij beter je mond houden.

— Wacht toch even...

Maar hij luisterde reeds niet meer en ging heen.

's Avonds zat hij thuis; hij had geen licht aangestoken. Andere mensen discutereren, werken, lachen. Maar hij is eenzaam, als een melaatse... Nu zullen ook de leerlingen niet meer naar hem luisteren. Zij lachten al, toen Semjorkin er was... Voor mensen als ik is er schijnbaar geen plaats in het leven. Het is maar goed, dat ik alleen sta, niemand zal zich er druk over maken...

Wera werd door een gevoel van onrust overvallen. Zij legde haar boek weg, trok snel haar bontmantel aan en deed haar hoofddoek om en liep gejaagd het hele dorp door naar Somow. Hij stak het licht aan, knipperde met zijn ogen en zei toen:

— Waarom ben jij gekomen?

Zij wist niet, wat zij moest antwoorden, zij wilde hem opmonteren, maar was bang hem te krenken. Zij begon van zichzelf te vertellen, van de jaren van haar eenzaamheid; opeens moest zij denken aan het Lermontowhuis en zij vroeg:

— Houd jij van gedichten?

Hij knikte. Zij begon gehaast, hele regels weglatend, „Mtsyri” voor te dragen.

— Ik begrijp niet, hoe Martynow heeft kunnen schieten. Het heet, dat hij er later berouw van had... Dat maakt geen verschil... Ik tracht het mij voor te stellen. En weet je, elke keer opnieuw zie ik voor mij, hoe Zoja naar de galg gevoerd wordt. Dat heeft niets met elkaar te maken, zul je zeggen, maar ik geloof toch, dat er een zeker verband tussen bestaat... Ik heb gelezen, hoe de Amerikanen over de atoombom praten, dat is hetzelfde... Als iemand een groot hart heeft, onverschillig of het een meisje, een dichter of een volk is, zal iemand beslist op hem mikken om hem om te brengen. Een volk is echter niet om te brengen...

— Nee, dat is waar. Weet je, wanneer ik dat beseft heb? Ik ging met mijn moeder uit Minsk weg. Ik was nog een kleine jongen... De Duitsers hadden toen een geweldige overmacht. Maar uit de woorden en de blikken van de onzen begreep ik, dat niemand ons onder de voet zou lopen...

Hij vergat zijn verdriet, sprak met Wera over de negers in Amerika, over de Chileense dichter, die zich thans in de bergen schuil hield en prachtige verzen schreef, over de jonge vrouw in Frankrijk, die zich op de spoorrails geworpen had om een wapentransport tegen te houden. Hij stond aan de zijde van deze mensen, opgewonden, vol hoop en toekomstdromen. Plotseling brak hij af. Wera merkte zijn ontzuivering en pakte zijn hand.

— Denk je eens in, wat een strijd er gaande is! En wat voor een volk wij hebben!... Je mag je niet isoleren, Zjora... — Zij dacht een ogenblik na en zei met andere stem, als sprak zij hardop met zichzelf: — Denk niet, dat ik je alleen troosten wil; ik weet zelf, wat verdriet is.

Maar het leven is groter... Je moet niet naar kleinigheden oordelen. Wij moeten leven, Zjora, intens leven, wij moeten immers nog zo ver marcheren, zoveel leed doorstaan, zoveel vreugde genieten!...

Haar stem trilde. Somow zette zijn bril af, zijn ogen knipperden kinderlijk verlegen.

— Ik dank je, Wera. Jij beseft niet half, wat jij vandaag hebt gedaan...

Somow hield zich onder de lessen goed, hij las veel en deed zijn best, niet aan het gebeurde te denken. Wanneer hij na die heuglijke avond Wera tegenkwam, lachte hij haar toe als een intiem vriend.

Tsjelisjtsjew antwoordde Wera, dat hij geen aanleiding zag, het besluit van het rayoncomité te herzien. Somow merkte rustig op:

— Daarvan was ik overtuigd...

Hij beklagde zich niet en maakte een rustige indruk, maar Wera begreep, dat het antwoord van Tsjelisjtsjew hem de genadeslag had gegeven. Na haar gesprek met Kranz lag haarzelf een steen op het hart, maar toch trachtte zij Somows gedachten af te leiden, schertste, sprak over gedichten, over het werk, over het lengen der dagen — de lente stond voor de deur.

Er verging een maand, en Somows klas toonde een grote vooruitgang, maar het was moeilijk iets te veranderen aan de reputatie, die hij zich reeds gevestigd had. De directeur bijvoorbeeld was er heilig van overtuigd, dat Somow slecht les gaf. Men zei, dat de districtsafdeling voor volksvoorlichting met Augustus een nieuwe leraar zou zenden. Deze geruchten kwamen ook Somow ter ore. Hij zei glimlachend tot Wera:

— Na de examens zal ik de meest vrije man ter wereld zijn...

Zij begreep, dat het met hem slecht zou aflopen, en nam een besluit, dat haarzelf onverstandig voorkwam: zij benutte de gelegenheid van een medische controle en ging naar de stad om de secretaris van het districtscomité der communistische partij op te zoeken.

Goesew was in het begin weinig voorkomend — hij had het erg druk en kon niet begrijpen, waarom de jonge lerares hem lastig viel over een of ander onrecht, dat haar man of vriend zou zijn aangedaan, logisch, hij had slecht gewerkt, was arrogant geweest en had een uitbrander gekregen. Wera sprak echter met zulk een overtuiging, dat hij haar aanhoorde.

— Denk u eens in, hoe onrechtvaardig dat is! Men heeft niet naar hem willen luisteren, niet met de wiskundeleraar gesproken en mijn schriftelijke verklaring genegeerd... Ik ken deze klas goed, de directeur daarentegen niet, hij ziet alleen, dat de cijfers slecht zijn... Somow is een eerlijk komsomolid, daarom trekt hij het zich zo aan... En nu beweert men, dat hij ontslagen wordt. Maar de klas heeft de achterstand immers ingehaald...

Goesew dacht: misschien is het werkelijk zo. In de partij wordt zo iets natuurlijk grondig overwogen, maar dit was het werk van de jeugd...

Tsjelisjtsjew is een energieke-jongeman, maar hij bezit weinig mensenkennis... Wij zijn zuinig op ieder onderdeelje van de machine, en terecht. Mogen wij dan zo lichtvaardig met mensen omspringen?... Pastoechow ken ik, hij is geen slecht werker, alleen humeurig... Wij moeten de zaak onderzoeken. Trouwens, ik zal meteen eens kijken, hoe het op de scholen gaat. Sinds de herfst heb ik mij er niet meer om bekommerd. Natuurlijk — de opbouw. Maar vallen de scholen dan niet meer onder de opbouw? Wij bouwen een generatie op. En voor welke taken!... Een flink meisje, je voelt, dat ze eerlijk is en karakter bezit...

Hij stelde Wera vragen over de school: hoe het onderwijs verliep, of er genoeg leerboeken waren. Zij gaf korte, maar levendige en originele antwoorden. De telefoon rinkelde: Goesew beloofde naar de fabriek te komen. Hij zei tegen Wera:

—Goed, wij zullen het onderzoeken... — Met een nauwelijks merkbare glimlach vroeg hij: — Is het uw man? Of hebt u plannen?...

Wera bloosde:

— Nee, eenvoudig een kameraad, we hebben samen gestudeerd... Mijn man werkt in de fabriek, waar u naar toe gaat, maar mij wilde men daarheen niet overplaatsen. Ingenieur Kranz...

— Die ken ik. Ik zal hem de groeten van u overbrengen. En in het voorjaar zullen wij u op een of andere wijze bij elkaar brengen...

Hij lachte en stak Wera zijn grote brede hand toe.

Toen Wera het gebouw van het districtscomité verliet, bleef zij verschrikt staan: waarom heb ik dat gezegd? Hij wil toch niets meer van mij weten. Goesew zal zeggen: „De groeten van uw vrouw,” en dan zal hij antwoorden: „Ik heb geen vrouw...” Wat een schandel... Zij kon slechts met moeite haar tranen bedwingen.

Goesew deed Kranz echter niet de groeten van Wera: hij was al dadelijk door het model van de dorsmachine in beslag genomen, en daarna werd Kranz naar het bedrijf geroepen. Goesew zei tot Kosjarew:

— De dorsmachine moet in fabricatie gebracht worden. Het model is goed. En in Moskou wordt beweerd, dat wij achterblijven...

Op Goesews schrijftafel stond een kalender van het vorige jaar, die hij daar liet staan, omdat er verscheiden namen en Moskouse telefoonnummers op genoteerd waren. Tijdens Wera's bezoek had hij opgeschreven: „Somow. Tsjelisjtsjew. Pastoechow. Troebnikowa.” De volgende dag belde hij de secretaris van het rayoncomité der partij, Sjtsjoekin op en verzocht hem bij gelegenheid te gaan zien, hoe het daar met de school ging, en vooral hoe Somow werkte. „Maar u moet niet alleen op de woorden van Pastoechow afgaan. Spreekt u ook met de docenten en de leerlingen.” Sjtsjoekin bezocht de school en deelde Goesew mee, dat de vorderingen niet slecht waren, dat het schoolgebouw van de zomer hersteld moest worden, dat men over Somow tevreden was, dat de directeur alleen over zijn karakter had geklaagd. Goesew ontbood de

chef der districtsafdeling voor volksvoorlichting. Deze beloofde de zaak na te gaan en gaf een week later een goede karakteristiek van Somow. Toen zei Goesew tot de secretaris van het districtscomité van de komsomol: „Ga na, waarom Tsjelisjtsjew hem een vermaning gegeven heeft. Hij blijkt wat al te lichtvaardig met de mensen om te springen...” Bij het onderzoek verklaarde een der leden van het rayoncomité, dat Tsjelisjtsjew kritiek de kop indrukte en dat hij dan ook kwaad geworden was op Somow wegens zijn speech op de vergadering der actiegroep. Zo kwam ook het geval van Katja Golowko weer ter sprake. Loekasjow kreeg een uitbrander. Langzaam werd het kluwen ontward.

Wera had Somow niets over haar bezoek aan Goesew verteld, uit vrees, dat hij boos zou worden: „Wie heeft jou het recht gegeven?...” Tenslotte werd Somow opgeroepen. De volgende dag keerde hij terug en vertelde, dat het districtscomité van de komsomol de hem gegeven vermaning ingetrokken had. Allen wensten hem geluk, en Pawel Grigorjewitsj zei: „Zeker, hij heeft een moeilijk karakter, maar zijn werk doet hij helemaal niet gek. In het laatste kwartaal waren er bij hem in het geheel maar twee onvoldoendes, en aan de andere kant zeven uitblinkers...”

Wera leed eronder, dat Kranz niet gekomen was, zelfs nadat Goesew hem van haar verteld had. Hij hield dus niet meer van haar, hij nam het haar kwalijk, dat zij hem haar man genoemd had. Nu zou hij nooit meer komen...

Het dooide. Alles kwam ineens tot leven; het druppelde tinkelend van de daken, de kinderen waren uitgelaten. Zonder te beseffen, wat zij deed, sprong Wera op de vrachtwagen. De hele weg dacht zij erover na, hoe zij Kranz van Somow zou vertellen. Hij moest het toch begrijpen...

Aarzelend betrad zij zijn kamer. Uit haar ogen sprak heimwee, hartstocht en angst. Hij snelde haar tegemoet en omhelsde haar:

— Vergeef me! Vergeef me, als je kunt...

Zij begon:

— Jij hebt mij indertijd niet begrepen. Somow...

Hij liet haar niet uitspreken:

— Zwijg!... Ik ben van alles de schuld, ik had mijn verstand verloren en dacht, dat jij niet van mij hield. Om jou kon ik jaloers zijn op een boom, een woord, een ster... Weral...

Goesew heeft hem waarschijnlijk van Somow verteld, bedacht zij.

— Heb je met Goesew gesproken?

— Natuurlijk. De dorsmachine wordt gefabriceerd...

Zij moest lachen, ofschoon zij van opwindning nog een prop in haar keel had.

— Ik bedoel niet de dorsmachine. Heeft hij je niet gezegd, waarom ik bij hem was?

— Nee. Waarom dan?

— Dat doet er niet toe . . . Weet je, waarom ik gekomen ben? Omdat ik het zonder jou niet uithoud. Ik heb het geprobeerd, maar ik kan het niet . . .

Hij kuste haar, glimlachte verlegen, dacht aan niets en dacht toch aan iets zeer belangrijks — aan de grote wereld, aan Wera's wazige ogen, aan het geluk. Het was reeds lang donker geworden, de van de daken stromende waterstralen waren weer bevroren, aan de hemel flikkerden talloze sterren. Plotseling schoot hem een gedicht te binnen, waarvan hij reeds als kind gehouden had:

De kiem der waarheid ligt in 't hart der mensen.
Het heilig zaad der eeuwigheid:
De stroom des tijds, de ruimte zonder grenzen
Omvat het in een spanne tijd . . .

Wera zei peinzend:

— De stroom des tijds . . . Het is mij, of wij op het ogenblik op een geweldige zee zijn. Alles bruist, zingt en stroomt . . . Waarom is alles zo wijd, zij wonderlijk wijd, terwijl het hart geen woorden vindt? Zeg mij: wat zie jij? . . .

— Het leven. De liefde. Jou.

9

Na zijn ongelukkige liefdesverklaring op de Seinekade had Pierre Godet Mado nooit meer over zijn gevoelens gesproken. Zijn liefde was niet verkoeld, maar hij wist zich te beheersen. Zij zagen elkaar even dikwijls als vroeger, zij waren zowel door de herinnering aan de Maquis als door hun dagelijks werk met elkaar verbonden — beiden organiseerden zij comité's voor het behoud van de vrede. Pierre zag, dat Mado eenzaam was, te hard werkte en armoedig leefde. Hij haalde haar over om twee weken in Nice door te brengen: „Daar woont mijn moeder, zij heeft twee kamers en is maar alleen; zij zal blij zijn, als je komt. Mama is een reuzevrouw — zij heeft aan het verzet deelgenomen en werkt nu in de vrouwenbeweging. Zij woont in de Oude Stad, de ramen zien uit op de bloemenmarkt. En de zee is vlakbij . . . In Nice is het nu warm . . .” Mado glimlachte: het was een koude, sombere dag, er viel natte sneeuw, de lantaarns verspreidden een mat licht, de voorbijgangers huiverden. Was het daarginds heus lente? . . .

In Nice werd zij door een verblindende zon verwelkomd. Het was

warm, zij moest haar regenjas uittrekken. In de Oude Stad ging het rumoerig toe; er hing een lucht van knoflook en olijfolie; visvrouwen op de markt slingerden elkaar geestige schimpwoorden naar het hoofd; het Zuidelijke accent deed Mado grappig aan; de schubben der vissen hadden een zilverachtige glans; aan de lijnen hing wasgoed.

Pierre's moeder beviel haar; het was een dikke vrouw van een jaar of vijftig, die altijd druk in de weer was; alles verwonderde haar, en wanneer zij verbaasd was, trok zij grappig haar bovenlip, waarop zich een zwart snorretje aftekende, omhoog. Zij vertelde Mado: „Ik ben al acht jaar in de partij, zodat je mij rustig kunt tutoyeren en Joséphine noemen. Madame Godet ben ik alleen op kantoor. Ik werk bij de post, mijn chef is een fascist; hij zegt tegen mij: 'Madame Godet, laat uw geredeneer achterwege, ik verdraag geen politiek' ...”

's Avonds kwamen er geregeld kameraden bij Joséphine. Mado raakte spoedig vertrouwd met alle plaatselijke aangelegenheden. Men verklaarde haar: het heet dat Nice vol Amerikanen is, maar er is geen sprake van, er zijn trouwens toch weinig toeristen, alle hotels staan voor een bankroet. Zelfs carnavals brengen geen uitkomst. Men hoeft zich slechts te realiseren, dat er volgens gegevens van de prefectuur gisteren in de hotels in totaal maar achthonderd mensen logeerden! En dat in begin Februari, het beste seizoen. De kleine kooplieden worden letterlijk tot de bedelstaf gebracht. Nice is niet meer het Nice van vroeger. De Amerikanen komen nu voor zaken: zij inspecteren de haven en het vliegveld, zij denken aan militaire bases. Zo is Neales op het ogenblik hier. Elke dag bezoekt hij het Amerikaanse consulaat. Tegen journalisten heeft hij gezegd, dat hem slechts twee dingen bekoorden: mooi weer en oude tabaksdozen. Waarom voert hij dan geregeld gesprekken met de prefect? Van de prefect kan men zeggen, dat hij meer Amerikaan is dan de Amerikanen zelf. Hij heeft bijvoorbeeld de departementale raad willen verbieden zich tegen de atoombom uit te spreken. Dat spreekt boekdelen, nietwaar? ... Tabaksdozen zal Neales bij hem niet vinden, de prefect is geen antiquair, en hij maakt ook het weer niet — hij is voor oorlog, Nice is er tegen. De mensen leiden een armoedig bestaan, trouwens, dat is overal het geval en dat is ook geen wonder: de bewapening is een bodemloos vat. En de zakken der afgevaardigden, die bij de affaire met de chèques betrokken zijn? ... Maar het klimaat is hier heerlijk, Mado zal goed uitrusten.

Zo sprak Joséphine, zo spraken ook haar gasten: de secretaris van de bond van havenarbeiders, een onderwijzeres, een spoorwegbeambte. Allen drukten Mado de hand: zij hadden over haar in de „Huma” gelezen en het was voor hen een grote vreugde, dat zij naar Nice gekomen was. Joséphine straalde. Het laatste jaar was voor haar succesvol geweest. Pierre had een boek over Saint-Just geschreven, dat nu juist ter perse was. De Gaullisten hadden geprobeerd een bord met plakaten van het

Vrouwencomité in brand te steken, maar een zo'n snotneus had zij zo'n oorvijs gegeven, dat zij als hazen gedrost waren. En nu was Mado bij haar gekomen, die Pierre in zijn brief „een heldin van het verzet” genoemd had. Toen Joséphine naar bed ging, dacht zij: laat ik het afkloppen, maar alles gaat goed. Ik zou alleen wel eens willen weten, wat Neales hier zoekt. Van die lui kun je de grootste laagheden verwachten...

Mado deed lange wandelingen en bergtochten; van boven af zag Nice er uit als een speelgoedstad. De zee was in werkelijkheid even blauw als op de afbeeldingen. Tussen de stenen groende het gras. Bokken sprongen rond. Nu en dan kwam er een meisje met een grote lemen kruik voorbij. In de zon zittend, keek Mado lang naar de stenen, de kleine witte of roze huisjes, het kronkelpaadje; dan kwam de schilderes weer in haar boven, voor het eerst na vele jaren kreeg zij weer lust te schilderen. Eens dacht zij: ik leef hier met mijn ogen... Soms zag zij niets meer, zij had haar ogen wijd open, zij scheen zoals eerst van het landschap te genieten, maar zij dwaalde weg in het verleden, en dat verleden kwam haar zo levend, warm en tastbaar voor, dat zij er later van huiverde: Sergej was er niet, hij zat niet naast haar, sprak niet over Moskou, over zijn aanstaand vertrek, over de liefde, die door niets overwonnen kon worden — niet door een scheiding, niet door de tijd, zelfs niet door de dood. Langzaam daalde Mado dan weer naar de stad af. In de blauwige schemering flitsten gouden lichten aan, die op glimwormen leken. Het geurde naar mimosa, lavendel en de rook van dennenappelen. Zij betrad de kamer met de gewitte wanden, waaraan portretten van Stalin en Thorez hingen, een foto van Pierre als kind, en een grote, felkleurige oleografie van een schip op woedende baren.

En dan kwamen de kameraden en begonnen over de gebeurtenissen te praten. Heel Frankrijk is in opschudding. In Saint-Nazaire, Le Havre, La Pallice en het nabije Marseille weigeren de havenarbeiders wapens te laden. Een trein met munitie voor Indochina rijdt door Frankrijk op en neer. Hij was naar Duinkerken gestuurd, de havenarbeiders zeiden: „Nee.” De trein kwam in Le Havre — hier geschiedde hetzelfde. Nu is hij op weg naar Marseille, maar ook de Marseillanen zullen hun mannetje staan. En het schip „Empire Marshall” loopt alle havens binnen, op zoek naar de dolende trein...

Vóór haar vertrek uit Parijs had Mado een brief van Lejean ontvangen. Hij was reeds in de herfst naar La Rochelle gegaan, waar hij op een grote fabriek werk gevonden had. Hij schreef, dat er in de stad grote gebeurtenissen op til waren, dat de arbeiders de dokwerkers van La Pallice wilden steunen, en dat er iedere dag een staking kon uitbreken. Mado dacht: wat is hij bescheiden, geen woord schrijft hij over zichzelf, alsof hij helemaal niet bestond. Zo ging het ook in de illegaliteit: hij deed alles onopvallend. Was de Parijse opstand er niet geweest, dan hadden de mensen niet geweten, dat er een Lejean bestaat. Wat hij alles

heeft doorgemaakt, kun je je nauwelijks voorstellen, hij heeft Josette, Paul en Mimi verloren en geen keer heeft hij geklaagd, integendeel, hij maakt zich zorgen om anderen — Jacques heeft geen winterjas, Pierre moet van zijn werk ontlast worden, dan kan hij zijn boek afmaken. Mij schreef hij, dat ik wat rust moest nemen. En nu rust ik ook uit. Maar hij staat op de zwaarste post, lieve Luc...

De kameraden vertelden Mado, dat in de fabriek te La Bocca „V-2“-installaties vervaardigd werden. De arbeiders waren verontwaardigd: „Waarom moeten wij onze eigen ondergang voorbereiden?..." Joséphine zei: „Je zult zien, dat het ook daar begint..." Maar Nice was zonnig en vrolijk als altijd. Men bood mimosa, narcissen en bosviooltjes te koop aan. Een der leiders van de bond van havenarbeiders van Marseille kwam voor één dag over; hij wilde beslist Mado ontmoeten; men bracht hem bij Joséphine. Hij sprak met vuur en toonde met gebaren aan, hoe het volk naar de Cannebière gestroomd was en hoe de politie de menigte uiteengedreven had.

— De prefect heeft de bemanning van de „Pasteur" bevolen onmiddellijk zee te kiezen, hij heeft de mannen voor gemobiliseerd verklaard en met het krijgsgerecht bedreigd. Maar de matrozen zijn natuurlijk niet zulke onnozele kinderen, dat ze zich zo maar laten imponeren. Zij zeggen: wij zullen nog wel zien, wie van beiden de ander voor het gerecht zal slepen. Maar de wapens besloten zij te houden, en daarmee basta. De havenarbeiders laat ik buiten beschouwing, onze mensen hebben allang getoond, wat zij waard zijn. Ze zullen liever verhongeren dan die bandieten helpen. Maar ditmaal was ook de bevolking verontwaardigd, jan en alleman stroomde naar de hoofdstraat. De lui van de CRS zijn je reinste SS-ers, kijk maar naar hun smoelen. Zij storten zich op de menigte, en de menigte groeit natuurlijk steeds aan. Jij weet niet, wat de Marseillanen voor mensen zijn! Die maken zich zo te zien geen kopzorgen — drinken in een café een glaasje anijslikeur of turen naar hun hengel of denken aan hun meisje, maar zodra ze een kloppartij in de gaten krijgen, zijn ze er als de kippen bij. Er waren er dertigduizend, niet minder, wat ze ook schrijven. Jij hebt zeker wel van Feith gehoord, hij was een held uit het verzet, de Duitsers hebben hem onthoofd. Nou, zijn zuster Jacqueline was met ons. De CRS-ers sloegen haar neer en schopten haar, werkelijk, nog erger dan de SS-ers. Toen kwamen de jongens er bij... Er ontstond een waar gevecht, bloed op straat, ik overdrijf niet... Nu rijst de vraag: wat hebben de Amerikanen bereikt? De matrozen hebben gezegd, dat ze de „Pasteur" niet laten varen, en ze hebben hem niet laten varen. De havenarbeiders hebben gezegd, dat zij geen wapens zullen laden, en zij laden ze niet. De Marseillanen hebben gezegd, dat zij niet voor de Amerikanen zullen vechten, en dat zullen zij ook niet.

Joséphine bewoog enthousiast haar bovenlip, en toen de havenarbeider vertrokken was, zei ze tegen Mado: